

**T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANSAL EKONOMİ ANA BİLİM DALI**

TÜRKİYE'YE YÖNELEN DÜZENSİZ GÖÇÜN İŞGÜCÜ PİYASASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hasan Basri TATAR

İZMİR-2025

**T.C.
İZMİR KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FİNANSAL EKONOMİ ANA BİLİM DALI**

TÜRKİYE'YE YÖNELEN DÜZENSİZ GÖÇÜN İŞGÜCÜ PİYASASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hasan Basri TATAR

Danışman: Doç. Dr. Necmettin ÇELİK

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Özhan TUNCAY

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Karahan KARA

İZMİR-2025

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göçün İşgücü Piyasası Üzerindeki Etkileri” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14/07/2025

Hasan Basri TATAR

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE'YE YÖNELEN DÜZENSİZ GÖÇÜN İŞGÜCÜ PİYASASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Hasan Basri TATAR

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Finansal Ekonomi Ana Bilim Dalı

İnsanlar tarih boyunca doğdukları ya da yaşadıkları ülkeleri çeşitli sebepler ile terk etmek zorunda kalmışlardır. Temelde bir insan hareketi olan göç kimi zaman göç edilen ülkenin yasal gerekliliklerine uyarak kimi zaman ise illegal yollardan gerçekleşmektedir. Türkiye bulunduğu coğrafya gereği ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların yoğun olarak yaşandığı Orta Doğu coğrafyası ile Avrupa arasında kesişme noktası konumunda bulunmaktadır. Özellikle 2011 yılı ve sonrasında Suriye Arap Cumhuriyetinde meydana gelen ve uzun yıllar süren iç savaş, göç olgusunu Türkiye açısından kitlesel bir hale gelmiş ve milyonlarca göçmene ev sahipliği yapan bir ülke konumuna getirmiştir. Haziran 2024'te yayınlanan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) "Zorla Yerinden Edilmede Küresel Eğilimler 2023" başlıklı raporunda, 3.8 milyon göçmene ev sahipliği yapan İran'dan sonra 3.1 milyon göçmen ile Türkiye'nin dünya genelinde en fazla göçmene ev sahipliği yapan ikinci ülke konumuna geldiğini; bir önceki yılda ise, birinci sırada olduğunu görmekteyiz. Bu durum kaçınılmaz olarak sosyo-ekonomik sonuçlara neden olmakta aynı zamanda bu düzeyde bir nüfus artışının aynı zamanda emek arzının da artması anlamına gelmektedir. Yaşanan bu emek arzı fazlasının reel ücretler ve yerli vatandaşların işsizlik oranları üzerinde baskı oluşturacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışmada; Türkiye'ye yönelik düzensiz göçün işsizlik, genç işsizlik ve reel ücret düzeyi gibi işgücü piyasası dinamikleri üzerindeki etkileri, Türkiye'nin 81 ilini içeren İBBS-3 Bölgeleri ve 2016-2022 dönemi kapsamında, LM_{LAG} ve LM_{ERR} testleri aracılığıyla uygun olduğu belirlenen Sabit Etkiler Panel

Mekânsal Lag Modeli (SAR), ve Sabit Etkiler Panel Mekansal Otoresgresif Karma Model (SAC), Sabit Etkiler Panel Mekansal Durbin Modeli (SDM) aracılığıyla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, düzensiz göçte meydana gelen artış ile yerli vatandaşların işsizlik oranları arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu; buna karşın, düzensiz göçün genç işsizlik ve reel ücret düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Göçmenlerin uzun vadede işgücü piyasası üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılabilmesi için var olan becerileri ve ilgi alanları göz önünde bulundurulmalı, mesleki eğitim ve uyum çalışmaları ile desteklenmelidir. Kapsamlı merkezi bir planlama ile bölgesel kalkınmada geride kalan bölgelerde işgücü açığının bulunduğu sektörler belirlenerek istihdamı sağlanmalıdır. Bu şekilde daha nitelikli bir işgücünün oluşmasına, katma değeri daha yüksek bir üretimin sağlanmasına katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler : Düzensiz Göç, Geçici Koruma, İş Gücü Piyasası, İşsizlik, Mekansal Panel Veri Analizi.

JEL Kodları : C31, E24, F22, J21, J61.

ABSTRACT

Master's Thesis

The Effects of Irregular Migration to Turkey On The Labor Market

Hasan Basri TATAR

İzmir Kâtip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Financial Economy Program

Throughout history, people have been forced to leave the countries where they were born or lived for various reasons. Migration, which is essentially a human movement, sometimes occurs in accordance with the legal requirements of the country of migration and sometimes illegally. Turkey is located at the intersection of the Middle East and Europe, where economic and political instability are intense due to its geography. Especially the civil war that broke out in the Syrian Arab Republic in 2011 and continued for many years has turned the migration phenomenon into a mass phenomenon for Turkey and made it a country that hosts millions of migrants. In the report titled "Global Trends in Forced Displacement 2023" of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) published in June 2024, we see that Turkey has become the second country hosting the most migrants in the world with 3.1 million migrants after Iran, which hosts 3.8 million migrants, and was in first place the previous year. This situation inevitably causes socio-economic consequences, and at the same time, this level of population growth also means an increase in labor supply. It is thought that this excess labor supply will put pressure on real wages and unemployment rates of citizens. In this direction, the effects of irregular migration to Turkey on labor market dynamics such as unemployment, youth unemployment and real wage levels were analyzed in the NUTS-3 Regions, which include 81 provinces of Turkey, and within the scope of the 2016-2022 period, using the Fixed Effects Panel Spatial Lag Panel Model (SAR), Fixed Effects Spatial Autoregressive Combined Panel Model (SAC), and Fixed Effects Spatial Durbin Panel Model (SDM) which were determined to be appropriate through LM_{LAG} and LM_{ERR} tests. The findings show that

there is a positive and statistically significant relationship between irregular migration and unemployment rates. However, irregular migration has not statistically significant effects young unemployment of local citizens and real wages. In order to solve the negative effects of immigrants on the labor market in the long term, their existing skills and interests should be taken into consideration and supported by vocational training and adaptation studies. With a comprehensive central planning, sectors with labor shortages in regions lagging behind in regional development should be identified and employment should be provided. In this way, it will contribute to the formation of a more qualified labor force and to the provision of a production with higher added value.

Keywords : Irregular Migration, Temporary Protection, Labor Market, Unemployment, Spatial Panel Data Analysis.

JEL Codes : C31, E24, F22, J21, J61.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
ÖZET.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	10
GÖÇ KAVRAMI VE TEORİK AÇIDAN İNCELENMESİ	10
1.1. Göç Kavramı	10
1.2. Göçmenlerin Hukuki Açıdan Sınıflandırılması	14
1.2.1. Uluslararası Koruma	14
1.2.1.1. Mülteci	15
1.2.1.2. Şartlı Mülteci.....	16
1.2.1.3. İkincil Koruma	17
1.2.2. Geçici Koruma	18
1.2.3. Vatansızlar.....	21
1.3. Ekonomik Temelli Uluslararası Göç Teorileri ve Göçün İşgücü Piyasasına Etkileri Açısından İncelenmesi	23
1.3.1 İtme-Çekme Teorisi	24
1.3.2. Yeni Ekonomik Göç Teorisi	25
1.3.3. Dünya Sistemi Teorisi (Merkez-Çevre).....	26
1.3.4. Dual İşgücü Piyasası Teorisi (Yapısal İşgücü Teorisi).....	27
1.3.5. Göç Sistemleri Teorisi.....	28
1.3.6. Uluslararası Göç Teorilerin İşgücü Piyasasına Etkileri Açısından İncelenmesi.....	29
İKİNCİ BÖLÜM.....	33
TÜRKİYE'YE YÖNELEN DÜZENSİZ GÖÇÜN NEDENLERİ VE İŞGÜCÜ PİYASASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	33
2.1. Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göçün Nedenleri	33
2.1.1. Ekonomik Nedenler	36
2.1.2. Siyasi Nedenler	36
2.1.3. Sosyal ve Kültürel Nedenler	37

2.1.4. Çevresel Nedenler	38
2.2. Türkiye’de İşgücü Piyasası Genel Görünümü.....	38
2.2.1. İşsizlik ve İstihdam.....	39
2.2.2. Genç İşsizlik	43
2.2.3. Kayıt Dışı İstihdam	45
2.2.4. Reel Ücretler.....	48
2.3. Düzensiz Göçün İşgücü Piyasası Üzerindeki Etkileri	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	58
LİTERATÜR ANALİZİ.....	58
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	67
EKONOMETRİK MODEL VE ANALİZ.....	67
4.1. Veri	67
4.2. Yöntem	69
4.3.Mekansal Ekonometrik Modeller	70
4.4.Ampirik Bulgular	74
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	85

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Düzensiz Göçün İşsizlik Üzerindeki Etkisini İnceleyen Çalışmalar.....	60
Tablo 2. Düzensiz Göçün Reel Ücretler Üzerindeki Etkisini İnceleyen Çalışmalar.	63
Tablo 3. Düzensiz Göçün Enflasyon Üzerindeki Etkisini İnceleyen Çalışmalar.....	65
Tablo 4. Değişkenler ve Karakteristik Özellikleri.....	68
Tablo 5. Mekansal Bağımlılık Türlerine Göre Model Seçimi.....	70
Tablo 6 . Mekansal Bağımlılık Sınama Testleri Sonuçları	75
Tablo 7. Çoklu Mekansal Regresyon Analizi Bulguları (Model 1)	76
Tablo 8. Çoklu Mekansal Regresyon Analizi Bulguları (Model 2)	78
Tablo 9. Çoklu Mekansal Regresyon Analizi Bulguları (Model 3)	80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Göçmenlere Ev Sahipliği Yapan İlk Beş Ülke (2005-2022)	5
Şekil 2. Türkiye’de 2012 – 2024 Yılları Arasında Geçici Koruma Sahibi Yabancı Sayısı	34
Şekil 3. Türkiye’de 2016 – 2022 Yılları Arasında Geçici Koruma Sahibi Yabancıların İl Nüfuslarına Göre Yüzdesel Dağılımı.....	35
Şekil 4. Türkiye’de 2022 Yılı En Yüksek Geçici Koruma Sayısına Sahip 10 İl	35
Şekil 5. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15+ İşsizlik Oranları	40
Şekil 6. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15-24 yaş Cinsiyet Durumuna Göre İşsizlik Oranları	41
Şekil 7. Türkiye’de 2016-2022 Yılları İşsizlik Oranları Ortalamaları (En Yüksek 10 İl)	41
Şekil 8. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15+ Eğitim Durumuna Göre İstihdam Oranları	42
Şekil 9. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15-24 Yaş İşsizlik Oranları.....	43
Şekil 10. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15+ Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları	44
Şekil 11. Türkiye’de 2016-2022 Yılları Arası Genç İşsizlik Oranları Ortalamaları (En Yüksek 10 İl).....	45
Şekil 12. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15+ Yıllara Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları	47
Şekil 13. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası Asgari Ücret Tutarının TÜFE rakamlarına oranı	49
Şekil 14. Türkiye’de 2016-2022 Yılları Arası Reel Ücretler (En Düşük 10 İl).....	51
Şekil 15. Türkiye’de Geçici Koruma Sahibi Yabancıların Bulundukları İlin Nüfusuna Oranları 2016-2022 Yılı Ortalamaları (En Yüksek 10 İl).....	55
Şekil 16. Türkiye’de 2016 – 2022 Yılları Arasında İşsizlik, Genç İşsizlik, Geçici Koruma ve Reel Ücretlerin Mekânsal Dağılımı.....	57

KISALTMALAR

COVID-19	: Coronavirus Disease 2019 (Koronavirüs Hastalığı 2019)
ÇSGB	: Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
EUR-LEX	: European Union Law (Avrupa Birliği Kamu Belgeleri Resmi Sitesi)
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
ILO	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IOM	: International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
İBBS-3	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İl Düzeyi)
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü)
OHCHR	: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği)
ORSAM	: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ÖN SÖZ

Yüksek lisans eğitimim ve bu meşakkatli tezin yazım süreci boyunca en büyük ilham kaynağım ve destekçim olan sevgili eşim Sevim Tatar'a, tez çalışmamın her aşamasında engin bilgisi ve tecrübesiyle yolumu aydınlatan, değerli vaktini ayırarak bana her konuda destek olan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Necmettin Çelik'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hasan Basri TATAR

İzmir-2025

GİRİŞ

Tüm ülkeler, kendileri için önem arz eden işsizlik, genç işsizlik ve reel ücret düzeyi gibi işgücü piyasası göstergelerinin hem siyasi hem de ekonomik sebeplerden dolayı, kabul edilebilir seviyelerde tutulmasına yönelik çaba sarf etmektedir. İşgücü piyasasında sağlanmaya çalışılan istikrar, ekonomik büyüme ve refah açısından büyük öneme sahiptir. Artan işsizlik oranları sosyal ve politik sorunlara katkı sunmakta, yüksek enflasyon yaşayan ekonomilerde reel ücretlerin aşınması çalışanların refah seviyelerini kaybetmelerine sebep olmaktadır. İşgücü piyasasının temel bileşenlerinden olan işsizlik ve reel ücretlerde yaşanan istikrarsızlıklar yoksulluğun ve gelir dağılımında adaletsizliğin derinleşmesine sebep olarak uzun vadeli olumsuz etkiler yaratmaktadır (Koyuncu & Şenses, 2004).

İşgücü piyasası, emek arzı ve talebinin kesiştiği ve emeğin karşılığı olan ücret olgusunun belirlendiği bir yerdir. İşgücü arzı ve talebinin hem nicelik hem de nitelik açısından uyumlu olmaması içsel sorunların başında gelmekte, sağlanmaya çalışılan istikrar için büyük önem arz etmektedir (Kumaş, 2010). Bu bağlamda son yıllarda küresel düzeyde artan kitlesel göç dalgası ile emek arzının öngörülemeyen bir şekilde artması ve bu emek arzının nitelik ve nicelik bakımından uyumu, işgücü piyasasının dinamiklerini temelden etkilemektedir. Bu nedenle ülkeler iç ve dış politikalarını belirlerken ekonomik olarak olumsuz yönde etkilenmemeyi amaçlamaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından “*Çalışma, İstihdam ve İşgücü Kullanımına İlişkin İstatistikler Hakkında Karar*” ile işsizlik tanımı uluslararası anlamda standart hale getirilmiştir. Bu tanıma göre işsizlik, ekonomik anlamda herhangi bir faaliyette bulunmayan, çalışmaya hazır olan ve iş arayan kişileri kapsamaktadır (ILO, 2013). İşsizlik tanımının standart hale getirilme nedeni ülkeler arasında işsizlik verilerinin karşılaştırılabilmesine olanak sağlamasıdır. Genel anlamda mevcut durumda herhangi bir işte çalışmayan ve iş arayan kişileri ifade eden işsizlik kavramı (Nickell, 1990) doğurduğu sosyolojik ve ekonomik etkiler bakımından kritik bir öneme sahiptir. Buna göre, belirli bir ekonomide var olan işsizlik olgusu

kaynakların etkin kullanılamaması ve tam kapasiteden uzaklaşmak anlamına geleceğinden potansiyel hasılanın azalmasına neden olmaktadır (Mankiw, 2021). Bununla birlikte, işgücüne katılabilecek nüfusun üretimde yer almaması büyümenin yavaşlamasına ve artan işsizlik sigortaları ile sosyal yardımlara bağlı olarak kamu maliyesi üzerinde baskıya sebep olmaktadır. İşsizliğin bir diğer ekonomik sonucu ise, bireylerin gelir elde edememesi sebebi ile vergi gelirlerinin düşmesi ve kamu hizmetlerinin finansmanının olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmasıdır (Layard, Nickell, & Jackman, 2005).

Sosyal anlamda ise, işsizliğin toplumsal ve bireysel maliyetleri bulunmaktadır. Bireysel olarak işsiz nüfusun yaşadığı stres ve özgüven kaybı gibi psikolojik sorunlar sosyal ilişkilerin zayıflamasına, sosyal eşitsizliğin derinleşmesine neden olmaktadır (Bell & Blanchflower, 2011). İşsizliğin neden olduğu sosyal sorunlar sadece işsiz birey ile sınırlı kalmamakta, temas kurduğu aile fertlerini, sosyal çevresini ve aynı zamanda bulunduğu toplumu etkilemektedir. İşsiz bireylerin var olan işgücü piyasasına dahil olamayarak yaşadığı ekonomik stres gelirlerini illegal alanlardan elde etme isteğini ve bu şekilde suça eğilimi artırabilmektedir (Aslan & Aslan, 2017). Bu nedenle, işsizlik sadece ekonomik sonuçları olan bir sorun değil; aynı zamanda, bireysel ve toplumsal refahın azalmasına neden olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kavramsal olarak incelendiğinde, işsizlik olgusunun nedenleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı dinamiklerle açıklanabilmektedir. İşsizlik, gelişmiş ülkelerde talep yetersizliğinden kaynaklanırken; gelişmekte olan ülkelerde ise, tarım sektöründen sanayi sektörüne yapılan geçişte ortaya çıkan istihdam uyumsuzluklarından kaynaklanmaktadır (Apaydın, 2018). Ekonomide yaşanan bu işgücü arz talep dengesizliği işsizlik olgusunu beslemektedir. Ayrıca uluslararası göç geliştirmekte olan ekonomiler açısından işsizliği etkileyen unsurlardan bir diğeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmen işgücünün hızlıca artması özellikle vasıf gerektirmeyen işlerde işsizliği artırarak yerel işsizlik üzerinde baskının artmasına neden olabilmektedir (Şahin & Şen, 2021).

Göç özellikle ekonomik etkileri sebebiyle incelenmesi gereken bir olgudur. Ancak, göçün ekonomik etkileri göçün nedenleriyle ve türleriyle yakından ilişkilidir. Uluslararası Göç Örgütü'nün 2024 yılında yayınladığı Dünya Göç Raporuna göre, 2000 yılında 150 milyon olan uluslararası göçmen sayısının 2024 yılında 281 milyona

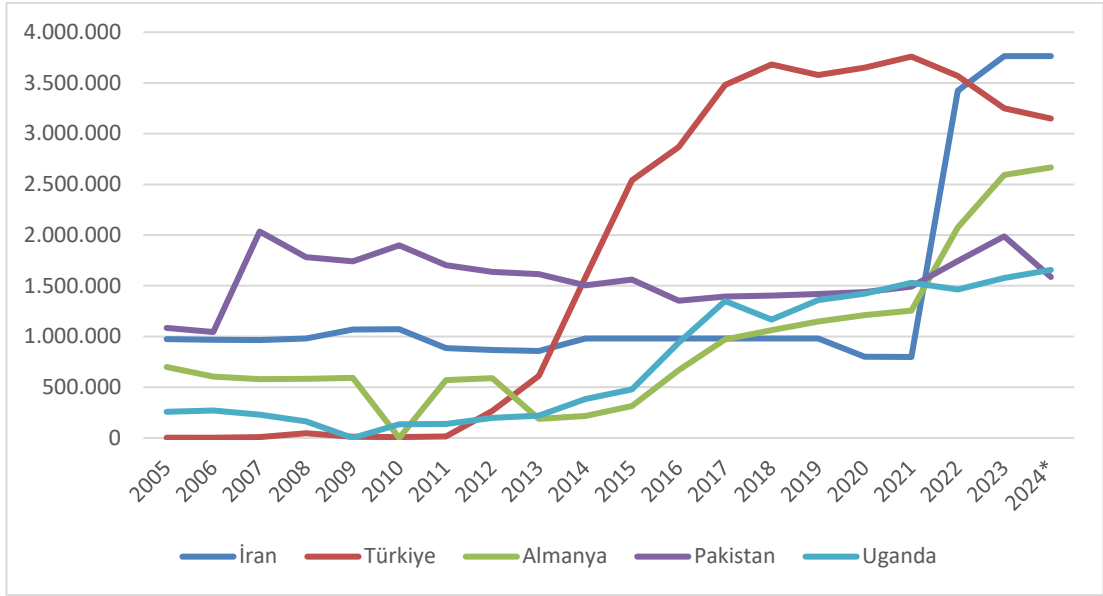
ulaştığı, bu sayının içerisinde yer alan 169 milyon kişinin çalışma amaçlı yani ekonomik göçmen olduğu tahmin edilmektedir (IOM, 2024). Dünya genelindeki sayılar incelendiğinde, göçmenlerin ülkelerarası yer değiştirmelerinde yasal gerekliliklere uyup uymadığına dair net bir istatistik bulunmamaktadır. Düzenlilik ölçütü bireyin belirli bir zamandaki statüsüne atıfta bulunduğundan, hedef ülkelerin yasalarında ya da politikalarında meydana gelen değişiklikler bu durumu iki yönlü tersine çevirebilmektedir. Göçmenlerin hedef ülkeye varışı ya da kalışı sırasında değişebilen bu durum dünya genelinde düzenli (yasal) ve düzensiz (yasadışı) göçmen sayıları hakkında genel bir kanı oluşturmayı zorlaştırmaktadır.

Düzensiz göçe konu yabancıların büyük bir kısmının zorla yerinden edilen kişilerden oluştuğu düşünüldüğünde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından her yıl yayınlanan "Zorla Yerinden Edilmede Küresel Eğilimler" raporu, dünya genelindeki durum hakkında yol gösterici olmaktadır. Son olarak 2024 yılında yayınlanan bu rapora göre, 2024 yılı için zulüm, çatışma, şiddet, insan hakları ihlalleri veya kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar sonucu yerinden edilen kişilerin sayısı 122 milyon olarak belirtilmektedir. 1994-2013 yılları arasında bu sayının 50 milyonu geçmediği düşünüldüğünde, 2013-2024 yılları arasında bu sayıya 72 milyon göçmenin eklenmesi yaşanan bu artışın trajik boyutlarda olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında, kavramsal olarak göçün nedenleri incelendiğinde, iktisadi sebeplerin ön planda olduğu görülmektedir. Uluslararası göçün nedenleri konusunda yaygın görüş, kişilerin temelde refahlarını artırabilmek adına daha yüksek gelir elde edebilecekleri ülkelere göç etmeleri gerçeğine dayanmaktadır (İçduygu, 2009). Az gelişmiş ülkelerin var olan ekonomik yapılarının artan nüfuslarına cevap verememesi, yüksek işsizlik ve düşük ücretler sebebi ile gelişmekte olan ya da gelişmiş ülkelere doğru yaşanan göçün sebeplerini oluşturmaktadır (Yılmaz, 2014). İktisadi nedenlerin yanı sıra gelişmiş ekonomilere sahip olan devletlerin sıkı göç politikaları düzensiz göçü teşvik etmekte, ayrıca göç sürecini yüksek hayati riskler barındıran bir yapıya dönüştürmektedir.

Uluslararası göçün ekonomik etkileri Uluslararası Göç Teorileri kapsamında incelendiğinde, Dual İşgücü Piyasası Teorisine göre, göçmenler düşük ücretli ve uzun çalışma saatleri sebebi ile yerli işçilerin tercih etmediği genellikle güvencesiz ve kayıt dışı olan ikincil işgücü piyasasında çalışma imkânı bulmaktadırlar (Piore, 1979). Bu

durum özellikle vasıfsız işgücünün çalıştığı iş kollarında ikame etkisi yaratarak yerli işgücü istihdamının ve reel ücretlerin düşmesine sebep olmaktadır (Sayın vd., 2016). Dünya Sistemleri Teorisi (Merkez-Çevre) ise, kaynak ülke açısından çevreden merkeze doğru gerçekleşen genç işgücü akımı sebebi ile uzun vadede üretim yeteneğini yitirdiğini; hedef ülke açısından ise, üretim maliyetlerinin düşmesi sebebi ile ihracatta rekabet üstünlüğünün sağlandığını ifade etmektedir (Wallerstein, 1974).

Haziran 2024'te yayınlanan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) "Zorla Yerinden Edilmede Küresel Eğilimler 2023" başlıklı raporunda Şekil 1'de görüldüğü üzere Türkiye dünya genelinde en fazla göçmene ev sahipliği yapan ikinci ülke konumundadır. Türkiye örneğinde 2012 yılından sonra Ortadoğu ve Afrika ülkelerindeki iç savaş ve siyasi istikrarsızlıklar düzensiz göç olgusunu kitlesel bir durum haline getirmiş, hedef ülke açısından ekonomik ve sosyal sonuçlarını da hızlandırmıştır. Temel ekonomik verilerden olan işsizlik olgusu bunlardan biridir. Kaynak ülke açısından göç olgusu sadece güvenlik endişesi ile değil aynı zamanda ekonomik nedenlerden de beslenmektedir. Göçmen arzının vasıflı ya da vasıfsız olmasının ise, hedef ülke açısından doğrudan ekonomik ve sosyal etkileri bulunmaktadır (Kar, 2016). Bu durum Avrupa ülkeleri gibi yüksek üretim kapasitesine sahip, işgücü açığı bulunan, genç ve çalışan nüfusa ihtiyaç duyan ülkelerde planlı bir şekilde gerçekleşmesi durumunda avantaja çevrilirken; Türkiye gibi yüksek genç işsiz nüfusa sahip gelişmekte olan ülkelerde, ucuz işgücü ve kayıt dışı istihdamın artmasına sebep olabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün büyük bir bölümünün yeterli eğitim almamış vasıfsız işgücünden oluşması (Aksoy vd., 2017; Balçılar, 2016) bu kişilerin hem düşük ücretlere çalıştırılmasına hem de kayıt dışı istihdamına yol açmaktadır. Bu durum düzensiz göçün olumsuz etkilerini ön plana çıkarmaktadır.

Şekil 1. Göçmenlere Ev Sahipliği Yapan İlk Beş Ülke (2005-2022)

Kaynak: UNHRC (Erişim 17.12.2024)

Türkiye'nin son yıllarda hem Avrupa'ya gitmek isteyen göçmenler için transit ülke konumunda olması hem de Türkiye ile uzun bir sınırı bulunan güney komşusu Suriye'de meydana gelen iç savaş sonrası hedef ülke olarak kitlesel olarak göçle karşılaşması dünyada düzensiz göçten en fazla etkilenen ülkelerin başında gelmesine neden olmuştur (Aktel & Kaygısız 2018). Bu durumun Türkiye'de işgücü piyasasını etkilediği düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmada belirtilen düzensiz göçün, işgücü piyasası dinamiklerini etkileyerek sosyolojik ve ekonomik sonuçlara nasıl yön verdiğinin ampirik olarak sınanması amaçlanmaktadır.

Kitlesel göç ile emek arzının hızlı bir şekilde artması, istihdam düzeylerinin yanı sıra reel ücret düzeyleri konusunda da baskı oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerin emek gücüne olan ihtiyacı gereği tamamlayıcılık etkisi ön plana çıkmakta ve reel ücretler üzerinde etkisi sınırlı kalmaktadır. Hali hazırda işsizliğin yüksek seviyelerde gerçekleştiği hedef ülkelerde ise, göçmen emeğinin ucuz olması ve ikame etkisinin artması söz konusu olmakta, ücret seviyeleri bu durumdan negatif olarak etkilenmektedir (Gür & Nurullah, 2017). Kitlesel düzeyde bir göç hareketinin hedef ülke açısından ekonomik imkanlarının üzerinde olması ve göçmenlerin mevcut işgücü piyasası açısından tamamlayıcılık yerine ikame etkilerinin olması ekonomik açıdan olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durum göç olgusunun işgücü piyasası üzerindeki etkilerini farklılaştırmakta, ülkelerin işgücü piyasalarının esnek ya da katı

olmaları sebebi ile göçmen işçilerin uyumu konusunda belirleyici olmaktadır (Quak, 2019). Başka bir ifadeyle, hedef ülkelerin vasıflı ya da vasıfsız işgücü açığı göçmen işçi arzının bu durum ile uyumu sonucu tamamlayıcılık etkisi göstermekte; işgücü açığının olmadığı ülkelere ise, göçmen emeğinin dezavantajlı konumu gereği daha ucuz olması sebebi ile yerli işgücü üzerinde ikame etkisi ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, ampirik literatürde farklı bulgular bulunmakla birlikte, Avrupa ülkelerinde göç-işsizlik ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda, istatistiksel olarak anlamsız bulguların (Jean & Jiménez, 2011; Sarı vd., 2019; Chetlos & Roupakias, 201; Fromentin, 2013; Boubtane vd., 2013; Şahin & Şen, 2020) yoğunluk kazandığı görülmektedir. Ulusal çalışmalarda ise, göçmen sayısı ile işsizlik arasında genel anlamda pozitif (Nurdoğan & Şahin, 2019; Ergün, 2023; Türkcan, 2017) ya da istatistiksel olarak anlamsız (Altunç vd., 2017; Akgündüz vd., 2015) bir ilişkinin olduğu, göçmen sayısındaki artışın işgücü piyasasını olumsuz etkileyebildiği gözlemlenmektedir.

Düzensiz göçe konu olan yabancıların ülkeye girişlerinin illegal olması ve kayıt dışı çalışmaları sebebiyle, iş piyasalarına erişimi, toplam üretime etkileri, ortalama gelirleri ya da çalıştıkları iş kolu gibi verilerin elde edilmesi daha zor hale gelmektedir. Aynı zamanda bu kişilerin bir kısmının hedef ülke olarak Avrupa ülkelerini belirlemesi ve Türkiye'yi transit ülke olarak kullanarak illegal olarak çıkış yapıyor olması, toplam düzensiz göçmen sayısının hesaplanmasında zorluklar oluşturmaktadır. Türkiye'ye illegal giriş yapan ya da Türkiye'den illegal çıkış yapan kişi sayısının net olarak belirlenebilmesi mümkün olmamakla beraber istatistiklere yansıyan rakamlar sadece tespit edilebilenleri kapsamaktadır. Ayrıca Türkiye'den Avrupa'ya illegal çıkış yapmaya çalışan yabancılar bu durumu birçok kere denediğinden sayılarda mükerrerlik söz konusu olmaktadır. Bir diğer husus, Türkiye'yi transit ülke olarak kullanan ve hedef ülke olarak Avrupa ülkelerine yönelen bu göçmenlerin Türkiye'de çok kısa ikamet etmeleri ve işgücü piyasasına dahil olmamalarıdır. Bu nedenle çalışmada biyometrik kayıt altına alınan, Türkiye'de ikamet eden, transit göçmen olmaması sebebi ile işgücü piyasasına katılan ve tekil kayıtlarına ulaşılabildiğinden geçici koruma altındaki yabancı sayıları dikkate alınmıştır. Veri setinin 2016 yılı ve sonrasının kapsamının nedeni ise, geçici koruma verilerinin il düzeyinde bu yıl ve sonrası için ulaşılabilir olmasıdır.

Türkiye ve birçok Avrupa ile Ortadoğu ülkesinde yaşanan kitlesel göç dalgaları bağlamında, başlangıçta ülke sınırlarını yasadışı yollarla geçen göçmenlere sonradan yasal statü tanınması, bu hareketin düzensiz göç niteliğini ortadan kaldırmaz. Bu nedenle, çalışmada, göçmenlerin Türkiye’de kalış şekli değil ülkeye giriş şekli esas alınmıştır. Çalışmada, Geçici Koruma verilerinin kullanılmasının ana sebebi Suriye Arap Cumhuriyeti’nden Türkiye’ye yönelen kitlesel göçün, düzensiz göçün çok büyük bir kısmını oluşturmasıdır. Kaldı ki bu kısmın haricinde kalan verilere konusu gereği ulaşılamamaktadır. İlegal giriş ya da illegal çıkış rakamları sadece bu hususta yakalanan yabancı sayısını belirtmekte ve toplam sayının çok az bir kısmını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu doğrultuda, çalışmanın amacı 2016-2022 dönemi kapsamında Türkiye’ye Düzensiz Göç ile gelen ve daha sonra Geçici Koruma altına alınan yabancıların, Türkiye’nin 81 ilini içeren İBBS-3 Bölgelerine ait işsizlik, genç işsizlik ve reel ücretler gibi işgücü piyasası dinamikleri üzerindeki etkilerini Mekânsal Panel Veri Analizi yöntemiyle araştırmaktır. Bu kapsamda göç ile artan işgücü arzının işsizlik, genç işsizlik ve reel ücretler üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu sınanmaktadır.

Araştırmanın Hipotezi

Literatürdeki tartışmalar ve Türkiye’deki işgücü piyasasının mevcut durumu göz önüne alındığında, bu çalışmada test edilecek temel hipotezler açısından beklenen etkiler şunlardır:

- Düzensiz göçmen sayısındaki artış, il düzeyinde işsizlik oranını istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir.
- Düzensiz göçmen sayısındaki artış, il düzeyinde genç işsizlik oranını istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir.
- Düzensiz göçmen sayısındaki artış, il düzeyinde reel ücretler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir baskı oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Literatürde, göçmen işçi arzının emek piyasası üzerindeki etkilerinin analiz edildiği çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Card, 1990; Simon vd., 1993; Shan vd., 1999; Hercowitz & Yashiv, 2002; Addison & Worswick, 2002; Angrist & Kugler, 2003; Venturin & Villosio, 2004; Cohen & Paserman, 2004; Dustmann vd., 2005; Bonin, 2005; Dustmann vd., 2005; Jean & Jimenez, 2007; Cortes, 2008; Reed & Latorre, 2009; Liu, 2010; Chetlos vd., 2012; Boubtane vd., 2013; Fromentin, 2013; Dustmann vd., 2013; Chamunorwa & Mlambo, 2014; Chassamboulli & Palivos, 2014; Akgündüz vd., 2015; Sareya vd., 2015; Latif, 2015; Chassamboulli & Peri, 2015; Nickell & Saleheen, 2015; Altunç vd., 2017; Türkcan, 2017; Ceritoglu vd., 2017; Kılıç vd., 2019; Nurdoğan & Şahin, 2019; Sarı vd., 2019; Aslan & Altınöz, 2020; Gülbahar, 2020; Şahin & Şen, 2020; Ergün, 2023; Konuk & Engin, 2023). Bu bağlamda çalışmanın, literatür ile benzer noktaların bulunmasının yanı sıra il düzeyinde geçici koruma verilerini kullanarak emek piyasasına etkilerini incelemesi, işsizlik verilerine ek olarak genç işsizlik verilerinin de analize dahil edilmesi literatürden farklı yanlarını oluşturmaktadır. Bu alanda il düzeyinde yapılan bilimsel yayınların yetersiz olduğu ve çalışmanın bu yönü ile literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, göçün işgücü piyasası üzerindeki mekânsal etkilerinin de incelenmesi, çalışmanın literatürden ayrılan bir diğer yönünü oluşturmaktadır.

Araştırmanın Sayıltıları (Varsayımları)

Bu çalışma yürütülürken aşağıdaki varsayımlar temel alınmıştır:

- Türkiye'ye yönelen kitlesel göçün büyük bir bölümünü Suriye Arap Cumhuriyeti'nden gelenler oluşturduğundan, resmi olarak kayıt altına alınabilen geçici koruma verileri, düzensiz göç olgusunu temsil eden geçerli bir vekil değişkendir.
- Göçmenlerin işgücü piyasası üzerindeki etkileri değerlendirilirken, yasal kalış statülerinden ziyade ülkeye başlangıçtaki giriş şekillerinin (düzensiz) belirleyici olduğu kabul edilmiştir.
- Türkiye'yi transit ülke olarak kullanan göçmenler kısa süre ikamet ettikleri ve işgücü piyasasına dahil olmadıkları için analiz dışında tutulmuş; kullanılan geçici

koruma verilerinin Türkiye’de ikamet eden ve işgücü piyasasına katılım potansiyeli olan nüfusu yansıttığı varsayılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Göçmenlerin demografik özellikleri, eğitim düzeyleri ve çalıştıkları sektörlerle dair il bazında detaylı ve zaman serisi şeklinde verilere ulaşamamasıdır. Ayrıca kayıt dışı istihdamın doğası gereği ölçümünün zor olması, analizin kapsamını sınırlamıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, göç türleri ve göç teorilerine dair tanımlara yer verilmiştir. Çünkü, Türkiye gündeminde 2012 yılına kadar birincil sırada yer almayan göçmen, sığınmacı, mülteci gibi kavramlar son yıllarda sıklıkla birbirleri yerine kullanılmış olsa da bu kavramların ulusal ve uluslararası hukuk alanında her birinin farklı hukuki statüleri ifade ettiği belirtilmelidir. İkinci bölümünde düzensiz göçün nedenlerine yer verilmiş, ayrıca Türkiye’de işgücü piyasasının genel görünümü ile ilgili işsizlik, kayıt dışı istihdam, reel ücretler ve enflasyon konuları ele alınarak her birinin düzensiz göç ile ilişkisi incelenmiştir. Üçüncü bölümünde, düzensiz göçün işgücü piyasası üzerindeki etkilerine ilişkin yapılan ulusal ve uluslararası literatür araştırmalarına yer verilmiş ve bu alanda yapılan çalışmaların bulguları değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümünde ise, Türkiye’de 2016-2022 dönemi kapsamında işsizlik, genç işsizlik, reel ücretler ve geçici koruma verilerinin kullanıldığı il düzeyinde yapılan ampirik çalışma yer almaktadır. Sonuç bölümünde ise, Türkiye’ye yönelen düzensiz göçün işgücü piyasasına dair etkileri değerlendirilmiş, göçün işgücü piyasası üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması yönünde politika önerileri sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ KAVRAMI VE TEORİK AÇIDAN İNCELENMESİ

1.1. Göç Kavramı

Göç kavramına dair yapılan tanımlarda çeşitlilik bulunmakla beraber, Türk Dil Kurumuna göre Göç, “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi; taşınma, hicret, muhaceret” (TDK, 2024) olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü ise, Göç kavramını, “uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği hareketler” (IOM, 2009) olarak açıklamaktadır. Diğer bir tanım da ise Göç; daha iyi şartlarda yaşama arzusu sebebi ile bulunduğu yerden farklı bir yere yerleşmesi olarak açıklanmaktadır (Castles & Miller, 2008).

Göç olgusu genellikle göç eden kişinin bulunduğu ülkenin sınırlarını aşması olarak ifade ediliyor olsa da yaşadığı ülke içindeki yer değiştirmeler için de bu kavram kullanılmaktadır. Dünya üzerindeki gelişmelere paralel olarak göç farklı şekiller alsa da temel amaç göç eden kişinin farklı bir yere yerleşme isteğidir. Yeni kıtaların keşfedilmesi, sanayi devrimi ve teknolojiye yaşanan gelişmeler ile bazı ülkeler açısından sosyo-ekonomik sonuçlar doğurmuş bu yer değiştirme isteği güçlenmiştir.

Birçok ülkede çeşitli sebepler ile yaşanan güvenlik temelli sorunlar, insanların gönüllü ya da gönülsüz olarak ülkelerini terk ederek daha güvende yaşayacaklarını umut ettikleri yerlere doğru göç etmelerine neden olmaktadır. Göç olgusuna dair yapılan tanımlamalarda ekonomi, güvenlik ve hak ihlalleri gibi sorunlar yer almakta ve bu durumun çok yönlü olmasından dolayı ortak bir tanımın varlığını zorlaştırmaktadır (Akşit, 1998).

Göç türleri bakımından literatüre bakıldığında birçok sınıflandırma mevcuttur. Çalışmada Türkiye’nin karşılaştığı kitlesel göçün daha anlaşılır olmasını sağlaması açısından göç türlerini mesafe ve düzenlilik ölçütü bağlamında tanımlanması yoluna

gidilmiştir. Bu bağlamda göç kavramı ulusal anlamda İç Göç; uluslararası anlamda ise, Dış Göç başlığı altında ve yasal prosedürler çerçevesinde Düzenli Göç ve Düzensiz Göç olarak incelenmesi yoluna gidilmiştir.

İç Göç ve Dış Göç

Ülke içerisinde yer değiştirme olarak tanımlanan İç Göç; iller arası ya da bölgeler arası yerleşme amacı taşıyan insan hareketidir (Erol & Ersever, 2014). Çoğu zaman kırdan kente ya da bölgelerarası gelişmişlik farkı nedeni ile az gelişmiş bölgelerden görece olarak gelişmiş bölgelere doğru gerçekleşmektedir. Ülke nüfusu sabit kalmakla beraber mekânsal olarak yeniden dağılmaktadır. Genellikle görece olarak daha gelişmiş bölgelere yönelen iç göç olgusu çalışma olanakları ya da eğitim, sağlık vb. gibi nedenler ile gerçekleşmektedir. Türkiye örneğinde ise, sanayileşen bölgeler iç göç açısından tercih sebebi olmaktadır. Az gelişmiş bölgelerde iş imkanlarının yeterli seviyede olmaması, istihdam yapısının tarım ve hizmet sektöründe yoğunlaşması, bu sektörde çalışan kişilerin gelir düzeylerinin düşük olmasına ve sanayileşen illere göç etmelerine neden olmaktadır (Sağlam, 2006). Nitekim Çelikay (2017), Albayrak & Abdioğlu (2017), Çelik & Arslan (2018) tarafından bu konuda yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde İşsizlik ve gelir düzeyi ile iç göç arasında pozitif ve kuvvetli bir ilişkinin olduğuna dair bulgular öne çıkmaktadır. Ayrıca kırsal bölgelerdeki altyapı ve kamu hizmetlerinin sınırlı olması kırdan kente göçün temel sebeplerini oluşturmaktadır. Bunların dışında deprem gibi öngörülmeleyen doğal afetlerde iç göçün nedenleri arasında sayılabilmektedir. Ülke içerisindeki bu nüfus hareketi çeşitli sosyo-ekonomik sonuçlara neden olmaktadır. Göç alan iller artan nüfus sebebi konut ve altyapı talebi artmakta, bu talebin hızlı ve planlı bir şekilde karşılanmadığı durumlarda ise çarpık yapılaşma ve yeterli şekilde kamusal hizmetlerden faydalanma sorununu gündeme getirmektedir (Öztürk, 2007).

Göçün bir diğer alt türü olan ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından kişilerin daimi ya da geçici olarak başka bir ülkeye yerleşme amacı ile yaşadıkları ülkeden ayrılmaları olarak tanımlanan Dış Göç (Uluslararası Göç), tarih boyunca varlığını korumuş olsa da yakın tarihte küreselleşme ile dünya genelinde önemli bir artış göstermiştir (IOM, 2009).

Kaynak ülkeden göç eden bireylerin, ülkelerinin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve siyasal durum önemli bir rol oynamaktadır. Uluslararası göç genelde daha iyi bir gelir ve yaşam şartlarına sahip olmak adına az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (İçduygu & Sirkeci, 1998). Birçok ülkede sanayi devrimi ile üretimin hızlı bir şekilde artması bu durumu hızlandırmıştır. Ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik zorlukların yanı sıra yaşanan şiddet ve çatışma ortamı Uluslararası Göç olgusunu besleyen ana unsurları oluşturmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü'nün 2024 yılında yayınladığı Dünya Göç Raporuna göre, 281 milyon göçmenin yukarıda sayılan çeşitli nedenler ile ülkelerini terk etmek zorunda kaldığı vurgulanmaktadır (IOM, 2024). Aynı raporda 2005-2022 yılları arasında en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülkeler sırası ile Türkiye, İran, Almanya, Pakistan ve Uganda; en fazla göç veren ülkeler ise, Suriye, Ukrayna, Afganistan ve Güney Sudan olarak belirtilmektedir.

Düzenli Göç ve Düzensiz Göç

Temelde yasal gerekliliklere uyulması ve ülke ekonomilerine etkisi göz önüne alındığında uluslararası göç kavramı Düzenli Göç ve Düzensiz Göç olarak iki ana başlıkta ifade edilebilir. Düzenli Göç; kişilerin kaynak ve hedef ülkelerin yasal mevzuatının gereklerine uyarak belirli bir süreliğine ya da süresiz olarak yerleşme durumudur (Çağlar, 2018). Uluslararası Göç Örgütü ise, Düzenli Göç kavramını, tanınan yasal kanallar kullanılarak gerçekleşen göç olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'deki yasal mevzuat incelendiğinde ise, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na¹ göre, Düzenli Göç, "yabancıların, yasal yollarla Türkiye'ye girişini, Türkiye'de kalışını ve Türkiye'den çıkışını" ifade etmektedir. Bu bağlamda oluşan durum göçmenlerin hak ve sorumluluklarının korunması amacı ile bir yasal dayanak oluşturmakta, kendilerine sunulan izinler ile eğitim, sağlık ve çalışma gibi konularda ihtiyaçlarının güvence altına alınması sağlanmaktadır (Akıncı, 2023).

Düzenli göç, göç edenler bakımından entegrasyonun daha hızlı ilerlediği bir süreçtir. Yasal çerçevede işgücü piyasasına erişebiliyor olmaları ve yasal statülerinin

¹ 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 12.12.2024

bulunması hukuki açıdan güvence altına alınmalarını sağlamakta ve kayıt dışı istihdamın engellenmesinde büyük rol oynamaktadır. Göç alan ülke açısından ise planlı bir göç yönetimi imkânı sunan düzenli göç, belirli sektörlerdeki işgücü açığının nitelikli işgücüne öncelik veren göç politikaları ile kapatılmasını sağlayarak ülke ekonomilerine katkı sunmaktadır. Düzenli göç, düzensiz göçün sebep olduğu sosyo-ekonomik sorunların azaltılmasında etkili olmakta ayrıca göç alan ülkeler bakımından daha sürdürülebilir bir göç planlamasının uygulanmasını mümkün kılmaktadır. Türkiye ile benzer bir şekilde coğrafi konumu gereği göçe konu ülkeler açısından, düzenli göç sosyal uyumun daha kolay gerçekleşmesini sağlarken düzensiz göçün barındırdığı riskleri azaltmaktadır.

Uluslararası Göç Örgütünün Göç Terimler Sözlüğüne göre düzensiz göç, *“gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketler”* olarak tanımlanırken; 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre, *“yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını, Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı”* ifade etmektedir. Düzensiz Göç, genelde ekonomik ve siyasi baskılar, iç savaşlar ya da doğal afetler gibi itici nedenler ile ortaya çıkmakta, yasal göç yollarını kullanamayanlar için bir tercih olmaktadır.

Ülkelerin göç politikalarında yaşanan farklılıklar neticesinde kimi ülkelerde düzensiz göçmenlerin belirli politikalarla düzenli hale getirmek için uygulanan sosyal ve ekonomik haklarını iyileştirmek, uzun süreli olarak statülerini belirlemek gibi göç edenler açısından hayatlarını kolaylaştırıcı adımlar atılırken kimi ülkelerde ise emek piyasası açısından yasal mevzuatın sıkılaştırılması, eğitim ve sağlık hizmetlerinde uygulanan bürokratik işlemlerin artırılması gibi politikalar uygulanmaktadır. Devletler düzensiz göç olgusunu bir yasadışılık olarak vurgulamakta, ülkeye izinsiz girişi ya da izinsiz bir şekilde kalışı egemenlik haklarının ihlal edilmesi olarak görmektedirler. Bu sebeple düzensiz göçe yönelik oluşturulan politikalar ifade edilirken “mücadele” gibi sözcükler ağırlık kazanmaktadır. En sık kullanılan mücadele yöntemi ise sınır güvenliğinin artırılmasıdır (Özcan, 2015).

1.2. Göçmenlerin Hukuki Açidan Sınıflandırılması

Küresel göç hareketlerindeki artış devletlerin göçmen haklarını korumak için daha kapsamlı yasal düzenlemeler yapma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Düzensiz göçe konu göçmenlerin yasal statülerinin belirlenmesi hedef ülkeler açısından büyük öneme sahiptir. Bu tasnif mülteci, şartlı mülteci, geçici koruma, ikincil koruma ve vatansız gibi tanımlar altında yapılmaktadır. Bu uluslararası ve ulusal kanunlar çerçevesinde yapılan tanımlama göçmenlerin sosyal haklarını ve korunma düzeylerinin çerçevesini belirlemektedir. Bu tanımlamaların dikkatli bir şekilde yapılması göçmenlerin uluslararası hukuktan doğan haklarının kullandırılması hususunda önem arz etmektedir. Bu nedenle düzensiz göçmenlerin hukuki statülerinin belirlenmesi insan hakları bağlamında ve ülke politikalarının şekillenmesinde kritik bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göçmenlerin statülerine dair tanımlar ulusal mevzuat çerçevesinde “6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” ve Suriye iç savaşından sonra Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar ile “Geçici Koruma Yönetmeliği”, uluslararası hukukta ise 28 Temmuz 1951 hazırlanan ve 22 Nisan 1954 yılında yürürlüğe giren “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme (Cenevre Sözleşmesi olarak ta adlandırılmaktadır)” ve 1967 tarihli ek protokolü ile belirlenmektedir (YUKK, 2024), (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2024), (UNHCR, 2024).

1.2.1. Uluslararası Koruma

Uluslararası koruma savaş, işkence kötü muamele gibi nedenler ile ülkelerini terk eden kişiler için sunulan bir koruma mekanizmasıdır. Uluslararası korumaya dair tanımlar 1951 Cenevre sözleşmesinde belirlenmiş ulusal mevzuatımız olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununu da büyük ölçüde bu sözleşme esas alınarak hazırlanmıştır. Uluslararası koruma, devletlerin yanı sıra Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) gibi uluslararası örgütler aracılığıyla uygulanmaktadır. UNHCR, mültecilerin ve sığınmacıların temel haklarını korumak, onlara geçici veya kalıcı sığınma sağlamak amacıyla çalışmaktadır.

Uluslararası koruma, günümüz dünyasında güvenlik, insan hakları ve dayanışma ilkelerine dayanarak insan onurunu koruma amacını taşır. Bu nedenle, göçmen ve

mülteci hakları konusunda uluslararası standartların sağlanması ve devletlerin koruma sorumluluklarını yerine getirmesi büyük önem taşımaktadır. Bu korumaya dair uluslararası ve ulusal hukuktan kaynaklanan mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma tanımları çalışmanın devamında belirtilmiştir.

1.2.1.1. Mülteci

Mülteci statüsü 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü çerçevesinde belirlenmektedir. Sözleşmenin “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen” kişilere uygulanacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle ilgili kişinin şartları taşıyor olması mülteci statüsü elde etmesi için yeterlidir. Bu bağlamda mülteci statüsünün belirlenmesinde şartların gerçekleşmesi yeterlidir (Özel, 2020). Mülteci statüsü tanınan bireylerin güvenlik, yaşam, sağlık, eğitim ve çalışma gibi haklarını koruma altına alır ve onları zulüm görecekları ülkelere geri gönderilmekten korur. Ayrıca mültecilere, en temel koruma ilkelerinden biri olan “geri gönderilmeme” (non-refoulement) ilkesi uygulanır; bu ilkeye göre mülteciler, zulüm görebilecekleri bir ülkeye zorla geri gönderilemezler.

Mülteci statüsü tanımında belirtildiği üzere doğal afet, iklim ya da ekonomik sebeplerle ülkelerini terk edip başka bir ülkeye sığınma başvurusu yapan kişiler bu statüye dahil edilmemektedir. 1951 Cenevre sözleşmesinde bireyin hangi hallerde mültecilik hakkından yararlanamayacağı 1(f) maddesinde; Uluslararası belgelerde tanımlanan insanlığa karşı işlenen suçlarda, Ağır olmayan siyasi suçlarda ve Birleşmiş Milletler ’in ilkelerine aykırı suçlarda uluslararası korumadan yararlanamayacağı belirtilmiştir. Mevcut durumda mülteci statüsüne sahip kişilerin statülerinin sona erme nedenleri olarak ise 1 (c) maddesinde; Ülkesinin korumasından tekrar yararlanması, Ülkesinde vatandaşlığını yitirdikten sonra kendi isteği ile bu hakkı tekrar elde etmesi, başka bir ülkeden vatandaşlık kazanması, Ülkesine kendi isteği ile geri dönmesi ve Ülkesindeki mülteciliğe neden olan koşulların kalkması olarak ifade edilmiştir

Türkiye’deki mevzuat ile Cenevre sözleşmesi mülteci tanımını benzer bir şekilde yapmaktadır. Coğrafi sınırlama ilkesiyle Cenevre Sözleşmesi’ne taraf olduğu için yalnızca Avrupa’dan gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanımakta; diğer ülkelerden gelen sığınmacılara ise, şartlı mülteci veya ikincil koruma gibi geçici statüler sunmaktadır (Çelik, 2015). Cenevre sözleşmesi ve devamında imzalanan protokol Türkiye’nin anlaşmaları coğrafi çekince ile imzalamasında herhangi bir engel teşkil etmemektedir. Türkiye’nin sözleşmenin uygulanmasında coğrafi olarak sınırlama koyması Ortadoğu ve Asya’dan gelen düzensiz göçmenlerin sayıca fazla olması ve bu istikrarsız bölgeler ile Avrupa arasında tampon bölge konumunda bulunmasının etkisi büyüktür.

Mülteci statüsünün uygulanmasında çeşitli zorluklar yaşanmaktadır. Mültecilerin özellikle gelişmekte olan ülkelerde uluslararası hukuktan doğan haklarına erişimde karşılaştıkları engeller uluslararası korumadan gerekli şekilde faydalanamamalarına neden olmaktadır. Bazı ülkeler “geri göndermeme” ilkesini ihlal etme ya da sınır kapatma gibi uygulamalarla mültecilerin güvenlik ve hukuki haklarını ihlal edebilmektedir (Güler, 2016). Bazı ülkelerde ise bürokratik süreçlerin karmaşıklığı koruma ihtiyacı olan bireylerin başvuru imkanını zorlaştırmaktadır. Mülteci statüsü ülkesinde işkence, zulüm ya da can güvenliği endişesi taşıyan kişilerin etkin bir şekilde korunması amacı ile tasarlanmış, hukuki açıdan büyük önem taşımaktadır.

1.2.1.2. Şartlı Mülteci

Şartlı Mülteci statüsü 1951 Cenevre sözleşmesine Türkiye’nin coğrafi sınırlama getirerek uluslararası hukukta yer almayan ve yerel mevzuatında ifade edilen, sadece Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacılara özgü uluslararası koruma sağladığı bir türüdür. Bu sınırlama ile Türkiye Avrupa’dan gelen sığınmacılara kalıcı olarak mülteci statüsü tanımakta, Avrupa dışından gelen sığınmacılara ise şartı mülteci statüsü verilerek geçici olarak kalma hakkı tanımaktadır (Acar, 2019).

Şartlı mülteci YUKK madde 62 de “*Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından*

yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir” şeklinde ifade edilmiştir. İlgili maddede uluslararası korumanın üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar devam edeceği ve bu aşamadan sonra sona ereceği özellikle belirtilmiştir. Şartlı mülteci tanımı mülteci tanımı ile aynı olmakla beraber tek fark şartlı mültecinin kalıcı olmaması ve coğrafi kısıtlamanın varlığıdır.

Türkiye’de şartlı mültecilere yönelik uygulamalar, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Göç İdaresi Başkanlığı ile iş birliği içinde yürütülmektedir. Şartlı mülteci statüsü, bireylerin uzun vadeli entegrasyon politikalarından yararlanmalarını sağlamamakla birlikte, onların temel insani ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir çerçeve sunmaktadır. Türkiye, şartlı mültecilerin güvenli üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesini sağlamak için Birleşmiş Milletler ve diğer ülkelerle iş birliği içinde çalışmaktadır. Ancak, şartlı mültecilerin üçüncü ülkeye yerleştirilmesi süreci oldukça uzun sürebilmekte ve bu durum bireylerin geçici statülerini sürdürülebilir bir yaşam planı haline getirmelerini zorlaştırmaktadır (Canpolat & Arıner, 2012).

Şartlı mülteci statüsü, bireylerin uzun vadeli bir yerleşim ve toplumsal uyum sürecinden yararlanamaması nedeniyle çeşitli eleştirilere konu olmaktadır. Türkiye’de şartlı mülteci statüsündeki bireyler, kalıcı oturma izni veya vatandaşlık gibi haklardan yoksun oldukları için sosyal ve ekonomik entegrasyon süreçlerinde sorunlar yaşamaktadır. Ayrıca, şartlı mültecilerin belirli illerde ikamet etme zorunluluğu, serbest dolaşım haklarını sınırlamakta ve onların işgücü piyasasına erişimini zorlaştırmaktadır (Keskin, 2019). Bu durum, şartlı mültecilerin hem ekonomik hem de sosyal uyum süreçlerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

1.2.1.3. İkincil Koruma

İkincil koruma statüsü, mülteci tanımına uymayan ancak ülkelere geri gönderildiklerinde ciddi insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalabilecek kişilere sağlanan bir uluslararası koruma mekanizmasıdır. Bu statü, özellikle 1951 Cenevre

Mülteci Sözleşmesi kapsamında mülteci tanımına girmeyen ancak güvenliğe ihtiyaç duyan bireylerin korunmasını amaçlamaktadır. 29 Nisan 2004 yılında Avrupa Birliği resmî gazetesinde yayınlanan konsey direktifi (EUR-LEX, 2024) ikincil koruma statüsünü yasal bir çerçevede tanımlamış ve Türkiye’de de 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile yürürlüğe girmiştir.

İkincil Koruma YUKK madde 63 te; *“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.”* şeklinde açıklanmaktadır

İkincil koruma, mülteci tanımına girmeyen ancak ülkelerine geri gönderilmeleri halinde ciddi risk altında olabilecek bireyleri koruma amacı taşır. Türkiye’de bu statü, YUKK' un 63. maddesinde düzenlenmiş olup, ölüm cezası veya işkence gibi tehditlerin bulunduğu durumlarda bu kişilere ikincil koruma sağlanmasını öngörmektedir. Bu çerçevede, ikincil koruma statüsü, mültecilere tanınan tam koruma yerine geçici bir güvenlik sağlar ve hakları daha sınırlıdır. Avrupa Konseyi’nin 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesi ikincil korumanın hukuki dayanağını oluşturur ve mülteciler dışındaki kişilere uluslararası koruma sağlar.

İkincil koruma başvuruları, Türkiye’de Göç İdaresi Başkanlığı tarafından değerlendirilmekte ve onaylanması halinde kişilere geçici koruma sağlanmaktadır. Bu bireylerin başvurularının olumlu değerlendirilmesi halinde istisna kapsamında almış oldukları ikamet izni çalışma hakkı da tanınmaktadır (Aslantürk & Tunç 2018).

1.2.2 Geçici Koruma

Geçici Koruma, bireysel başvuruların alınarak karar sürecinin işletilmesinde gecikme yaşanacağı düşünülen durumlar için toplu bir şekilde statü belirleme karar mekanizmasının geliştirildiği bir koruma çeşididir. 20 Temmuz 2001 tarihinde Avrupa

Birliği direktifi olarak yürürlüğe giren “Geçici Koruma Yönergesi” 2. maddesinde geçici koruma ; “*üçüncü ülkelerden gelen ve menş e ülkelerine geri dönemeyen yerinden edilmiş kişilerin kitlesel akını veya yakın kitlesel akını durumunda, özellikle iltica sisteminin bu akını, sistemin etkin işleyişine olumsuz etkilerde bulunmadan işleme koyamama riski de varsa, ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğ er kişilerin çıkarları doğrultusunda, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak için istisnai nitelikte bir prosedür anlamına gelir*” şeklinde tanımlanmaktadır. Süre 1 yıl olarak belirlenmiş, 6 ş ar aylık dönemler halinde uzatılmakta ve her halükârda 3 yılı aşmamaktadır.

Türkiye’deki mevzuatı incelediğimizde ise geçici koruma tanımı yabancılar ve uluslararası koruma kanununda “*Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlölükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.*” şeklinde düzenlenmiştir. Kanunun bu maddesini dayanak olarak kabul eden, uygulamaya dair detayları içeren “Geçici Koruma Yönetmeliği” ise 13.10.2014 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe girmiştir.

Kanunun amacı kitlesel olarak Ülke sınırlarına yönelen ya da geçen sığınmacılara acil ve etkin bir koruma sağlamaya yöneliktir. Diğ er statü belirleme işlemlerinin aksine karar bireysel değ il topluluk halinde incelenerek gerekli koruma sağlanmıştır. Yönetmeliğin 7. Ve 16. Maddesinde belirtildiğ i üzere uluslararası korumaya dair statülerden biri uygulanmamakta ve geçici koruma sağlandığı süre zarfında başvuru mümkün olmamaktadır. Geçici korumanın sona ermesi ise yine aynı yönetmelikte Bakanlar Kurulu tarafından mümkün olduğu belirtilmiştir.

Suriye’de başlayan iç savaş, büyük bir insani kriz yaratmış ve milyonlarca Suriyeli yerinden edilmiştir. Türkiye, Suriye’den gelen göçmenlere kapılarını açarak onlara ilk etapta misafir statüsünde barınma ve yardım sağlamıştır. Ancak, Suriye’den gelen göçmenlerin sayısındaki hızlı artış ve uzun süreli bir yerleşim ihtiyacı,

Türkiye'nin daha kalıcı bir statü geliştirmesini gerekli kılmıştır. Bu dönemde geçici barınma merkezleri kurulmuş ve Suriye'den gelenler için ilk göç politikaları uygulanmaya başlamıştır (Sezik & Ağır, 2015).

2013 yılında kabul edilen 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye'de yabancılar için uluslararası koruma sağlamada yasal bir çerçeve sunmuştur. YUKK, geçici koruma, şartlı mültecilik ve ikincil koruma gibi koruma statülerini tanımlayarak, Türkiye'nin göç politikalarını ve hukuki sorumluluklarını netleştirmiştir. Kanunun 91. maddesi ile geçici koruma statüsü yasal olarak tanınmış ve kitlesel göç durumlarında geçici koruma sağlanabileceği belirtilmiştir. Bu kanun, Türkiye'nin göç yönetimini modernleşirmesi açısından önemli bir adımdır.

Suriye Arap Cumhuriyetinden Türkiye'nin sınırlarına kitlesel akınların artması neticesinde gerekli yasal düzenlemeler ile çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Türkiye, 22 Ekim 2014 tarihinde bakanlar kurulu kararı ile geçici koruma yönetmeliğini yürürlüğe koyarak Suriye'den gelen sığınmacılara geçici koruma statüsü tanımıştır. Türkiye'nin hayata geçirdiği bu düzenleme ile hem büyük göç akınları hukuki açıdan yönetilebilir hale gelmiş hem de sığınmacıların insani şartlarda hayatlarına devam etmesi sağlanmıştır. Bu yönetmelik, geçici korumanın uygulanma sürecini, geçici koruma altındaki kişilerin haklarını ve yükümlülüklerini düzenlemiştir. Yönetmelik, Türkiye'de geçici koruma altındaki bireylerin güvenli bir şekilde kalmalarını sağlarken, sağlık, eğitim ve barınma gibi temel haklardan yararlanmalarını güvence altına almıştır (Eren, 2016). Bu düzenleme, Türkiye'nin göç yönetiminde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

2014-2015 yıllarında, Türkiye'de geçici koruma altındaki bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak amacıyla Sağlık Bakanlığı ve diğer devlet kurumları çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Geçici koruma altındaki kişiler, Türkiye'deki kamu sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanmaya başlamıştır (Gültaş & Balçık, 2018). Ayrıca, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası yardım örgütleri, barınma, gıda yardımı ve psikososyal destek gibi sosyal hizmetlerin sağlanmasına katkı sunmuştur. Geçici koruma altında olan Suriyeli çocukların eğitime erişim hakları da düzenlenmiştir. 2014 yılından itibaren, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından geçici eğitim merkezleri açılmış ve Suriyeli çocukların eğitim sistemine katılımı sağlanmıştır. Bu merkezlerde eğitim, Arapça ve Türkçe olarak verilmiş, çocukların Türk eğitim

sistemine entegrasyonu kolaylaştırılmıştır. 2016 yılında ise Suriyeli çocukların devlet okullarına katılımı teşvik edilerek uyum süreçlerine destek sağlanmıştır (Dama, 2020).

28.07.2016 tarihinde 6735 sayılı işgücü kanunu ve 15.01.2016 tarihinde yürürlüğe giren “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile geçici koruma kapsamındaki yabancıların işgücü piyasasına erişimleri düzenlenmiş buna göre; geçici koruma başvuru tarihi itibarı ile 6 aylık süreyi dolduranlar çalışma izni başvurusu yapma hakkına sahip olmuştur. Çalışma izni, geçici koruma altındaki bireylerin ekonomik bağımsızlık kazanmalarını ve kayıt dışı ekonomide çalışmak zorunda kalmamalarını hedeflemiştir. Ancak çalışma izni, belirli sektörlerle sınırlıdır ve geçici koruma altındaki bireylerin işgücüne katılımında istihdam kotası ve ön izin gibi bazı kısıtlamalar bulunmaktadır (Emir, 2021).

Geçici koruma altındaki kişilerin Türkiye toplumuna uyum sağlamalarını kolaylaştırmak amacıyla psikososyal destek ve dil kursları sunulmuştur. Bu dönemde belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları iş birliği yaparak uyum programları geliştirmiştir. Yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik projeleri, Suriyelilerin bulundukları bölgelere entegrasyonunu kolaylaştırmakta ve sosyal uyum sürecini hızlandırmaktadır. Özellikle Türkçe dil kursları, Suriyelilerin günlük hayata katılımını kolaylaştırmayı amaçlamış; psikososyal destek ise travma ve göç nedeniyle oluşan psikolojik sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olmuştur (Gündüz & Çifci, 2021). Belediyeler, geçici koruma altındaki kişilere sosyal hizmet, barınma, eğitim ve iş bulma gibi alanlarda destek sağlamış ve sosyal uyum süreçlerinde önemli bir aktör haline gelmiştir.

1.2.3. Vatansızlar

Vatansızlığın işlevsel tanımı; bir topluluğa aidiyetin, aynı zamanda bireysel hakların kaybedilmesi durumlarına karşı vatandaşlığın bireysel haklar yolu ile korunabilmesinin sağlanmasıdır (Şeker, 2014). YUKK a göre Vatansız Kişi “*Hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişiyi*” ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler Vatansız Kişilerin Hukuki Statülerine İlişkin Sözleşmesinin 1. maddesinde ise “*Herhangi bir Devletin kanunlarının işleyişi çerçevesinde vatandaş olarak sayılmayan kişi*” olarak tanımlanmaktadır.

Göç İdaresi Başkanlığınca değerlendirilen vatansız kişi kimlik belgesinin kişilere sağladığı hak ve güvenceler YUKK 51 inci maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre vatansız kişi kimlik belgesine sahip kişiler: *“Kanunda yer alan ikamet izinlerinden birini almak üzere talepte bulunmak, Kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturmadıkları sürece sınır dışı edilmemek, Yabancılarla ilgili işlemlerde aranan karşılıklılık şartından muaf tutulmak, Çalışma izniyle ilgili iş ve işlemlerde 4817 sayılı Kanun hükümlerine tabi olmak, 5682 sayılı Pasaport Kanunun 18 inci maddesi hükümlerinden yararlanabilmek,”* haklarına sahiptirler.

Kişilerin vatansızlık durumuna doğumla ve sonradan düşmesi mümkündür. Eğitim, sağlık ya da seyahat gibi temel hakların erişiminde sorun yaşayan vatansız kişilerin sorunlarını çözmek için Uluslararası toplum 1954 “Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme” ve 1961 “Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Sözleşme” gibi uluslararası yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu sözleşmeler devletlere, vatandaşlık hakkının korunması, doğum yoluyla vatandaşlığın tanınması ve keyfi vatandaşlık iptali durumlarının önlenmesi gibi yükümlülükler yüklemekte; aynı zamanda vatansızlık durumundaki bireylerin korunmasını zorunlu kılmaktadır (Şeker, 2014).

Vatansızlık aynı zamanda bireylerin çalışma hakkını da kısıtlamakta, ekonomik hayata katılımını zorlaştırmakta ve onları sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Ayrıca, vatansız bireyler oy kullanma veya siyasi faaliyetlere katılma gibi haklardan mahrum kalmakta, bu da vatandaşlık bağı ile ilişkili siyasi haklardan yoksun olmalarına neden olmaktadır.

Türkiye, vatansız kişilere yasal statü tanıyan ve onların temel haklardan yararlanmalarını sağlayan ülkelerden biridir. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), vatansızlık durumundaki kişilerin statülerini düzenlemekte ve Türkiye’deki haklarını güvence altına almaktadır. YUKK’ a göre, Türkiye’de vatansız bireylere vatansız kimlik belgesi verilmekte ve bu kişilerin Türkiye’de yasal olarak ikamet etmesine izin tanınmaktadır. Bu kimlik belgesi, vatansız kişilerin sağlık hizmetlerine, eğitim olanaklarına ve belirli çalışma haklarına erişimini sağlamaktadır.

Vatansız kişilerin Türkiye’deki statüsü, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenmekte ve bu statüye sahip bireyler düzenli olarak kontrol edilmektedir.

Türkiye, vatansız kişilere vatandaşlık imkânı sağlamamakla birlikte, onların temel insan haklarından yararlanmalarını güvence altına almıştır.

Vatansızlık, uluslararası bir sorun olarak kabul edilmekte ve bu sorunun çözümü için çeşitli uluslararası çabalar yürütülmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), vatansızlığın ortadan kaldırılması ve vatansız kişilerin haklarının korunması için çeşitli programlar yürütmektedir. 2014 yılında UNHCR tarafından başlatılan #IBelong Kampanyası, vatansızlık sorununun tamamen ortadan kaldırılmasını hedeflemekte ve devletleri vatandaşlık yasalarını gözden geçirmeye davet etmektedir. Bu kampanya, vatansız bireylerin yasal statü kazanması ve vatansızlık durumlarının önlenmesi için uluslararası iş birliğini teşvik etmektedir (UNHCR, 2014).

1.3. Ekonomik Temelli Uluslararası Göç Teorileri ve Göçün İşgücü Piyasasına Etkileri Açısından İncelenmesi

Ekonomik temelli uluslararası göç teorileri, bireylerin göç etme kararlarını genelde ekonomik motivasyonlar ile açıklamaya çalışan yaklaşımlardır. Bu teorilerde göç olgusunun gerçekleşmesinde ülkelerin işgücü piyasaları, üretim faktörleri ve gelir düzeyi gibi etkilerin önem arz ettiği durumlar belirtilmiştir. Bireysel tercihlerin tek başına bu durumu açıklamak için yeterli olmadığı ekonomik koşulların, küreselleşme ile oluşan dinamiklerin ve sosyal sebeplerin göz ardı edilemeyeceği bu teoriler kapsamında ele alınmaktadır.

Suriye’den Türkiye’ye yaşanan kitlesel göç, tek bir teori ile açıklanamayacak kadar çok yönlü bir süreçtir. Bu bağlamda Lee (1966) tarafından geliştirilen itme-çekme kuramı itici faktörler olarak iç savaş, ekonomik çöküş ve güvenlik endişeleri oluştururken, Türkiye’nin görece güvenli yapısı, kültürel benzerlik ve belli sektörlerdeki iş imkanları çeçi faktörleri oluşturmaktadır. Suriye’den Türkiye’ye yönelen kitlesel göçü açıklamada etkin bir diğer teori ise Mabogunje (1970) tarafından ortaya atılan Göç Sistemleri Teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teoriye göre coğrafi yakınlığın yanı sıra kaynak ve hedef ülke arasındaki sosyal, ekonomik ve politik bağların göçü kolaylaştırdığı ve sürekliliğini sağladığı ifade edilmektedir.

1.3.1 İtme-Çekme Teorisi

İtme-Çekme teorisi Everett Lee tarafından 1996 yılında geliştirilmiştir. Daha sonrasında yapılan katkılar ile teorinin temeli korunmuş ilk yapılan tanımlama muhafaza edilmiştir (Çağlayan, 2006). Teori göç etme kararlarını hedef ve kaynak ülkenin olumlu ya da olumsuz koşullarının kişiden kişiye değişmesi sebebi ile bireysel olarak ele alındığını açıklamaktadır (Yılmaz & Özer, 2022). Ülkeler arasındaki ekonomik koşulların farklılığı, mekânsal özellikler ve nüfusun yoğunluğu gibi faktörlerin göçün gerçekleşmesinde etkilidir. 4 ana başlıkta ifade edilen bu durum menşe ülke ile ilgili faktörler, hedef ülke ile ilgili faktörler, araya giren engeller ve bireysel faktörler olarak sınıflandırılmıştır (Lee, 1966).

Göç eden kişinin ülkesinden ayrılmasına neden olan olumsuz koşullar olarak ifade edebileceğimiz itici faktörler nüfus artışı, ekonomik fırsat eşitsizliği, ekonomik koşullardaki zorluklar, siyasal ve sosyal baskılar sıralanabilir (Biehl & Danış 2020). Yüksek işsizlik oranları, yüksek enflasyon ekonomik kaygılar ile başka ülkelerde daha yüksek gelir elde etme umudu ile kişileri göç etmeye teşvik edebilir. Suriye iç savaşı ve Afganistan'ın istikrarsızlaşması sonrası yaşanan ve Türkiye'ye yönelen göç hareketleri bu bağlamda itici faktörler için örnek olarak değerlendirilebilir.

Çekici faktörler bireylerin hedef ülke koşullarını çekici olarak gördüğü durum olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik fırsatlar, eğitim, sağlık, güvenlik gibi konularda göç edecekleri ülkede daha iyi koşullarda yaşama inancı göç etme kararında etkili olmaktadır. Çekici faktörler ise bireyleri başka ülkelere çekebilecek olumlu koşulları ifade eder. Bu faktörler arasında; ekonomik olarak gelişmiş endüstrileşen ülkeler, kendi ülkelerinde işsizlik ve düşük ücretler ile çalışmak zorunda kalan kişiler için çekici gelmesinin yanı sıra (Aksoy, 2012) yüksek yaşam standartları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim belirleyici olmaktadır.

İtme-Çekme Teorisinde sıralanan nedenlerden bir diğeri ise, hedef ülke açısından cazip koşulların sıralandığı çekici faktörler ile kayna ülkede yaşanan sorunları belirten itici faktörler arasında engelleyici durumlar bulunmaktadır. Koşullar itibari ile eşit sayılabilecek bir düzlemde olan hedef ve kaynak ülke koşulları bulunduğu göç kararını etkileyecek faktör olarak bireysel nedenlerin varlığını öne sürmek yetersiz bir değerlendirme olacaktır. Bu nedenle engelleyici durumlar olarak

ifade edebileceğimiz; ülkeler arasındaki mesafe, ulaşım bedelleri ve hukuki düzenlemeler tüm bunlara ek olarak sayılabilmektedir. Bir diğer ifade ile her bireyin göç kararı kendi iç dinamikleri ile açıklanmaktadır. Bireyin yaşı, ekonomik durumu, eğitimi ve kültürel aidiyeti gibi etmenler göç etme kararı üzerinde etkilidir. Örneğin hedef ülkedeki eğitim imkanları çocuklu bir göçmen aile için etkili olurken çocukları olmayan bir aile üzerindeki etkisi bulunmayabilir. Göç kararının alınmasında sadece belirli bir öneme sahip olguların genel olarak ifade edilmesi mümkün olsada, temelde her birey için farklılık göstermektedir (Özcan, 2017).

1.3.2. Yeni Ekonomik Göç Teorisi

Oded Stark tarafından 1990'lı yıllarda geliştirilen “Yeni Ekonomik Göç Teorisi”, bireylerin göç etme kararı almalarında sadece bireysel durumlarının değil aile üyelerinin ekonomik koşullarını ön plana çıkararak değerlendirmesi ile ortaya çıkan bir yaklaşımdır. Karar neticesinde aile üyelerinden bazılarının göç etme kararı alarak kümülatif bir ekonomik kazanım elde etme amacını taşımaktadır (Stark, 1991). Geleneksel göç teorilerinden farklı olarak kararlar topluluk olarak alınmakta göç etmenin risklerine dair diğer aile üyeleri korunmaktadır. Göç eden kişi elde ettiği geliri kaynak ülkede kalanlar için kullanmakta, yatırım fırsatları sunmaktadır. Bu şekilde istikrarlı bir gelire sahip olamayan aile üyeleri tek bir gelir kaynağına olan bağımlılığını azaltmaktadır.

Ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde hane halkının geliri yerel düzenlemelerle ya da özel sigorta mekanizması aracılığı ile güvence altına alınmakta fakat az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde bu mekanizmanın olmaması ya da sağlıklı bir şekilde işlememesi göçü teşvik etmektedir (Massey vd., 2014). Yeni Ekonomik Göç Teorisi, bu eksikliğin olduğu ülkelerde bir araç olarak kullanılmaktadır. Düzenli olarak göç eden kişi tarafından aktarılan gelir aile için eğitim sağlık gibi ihtiyaçların sağlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Bireysel çıkarların değil toplumsal dayanışma ve risklerin azaltılmasına dayalı olan bu teori göç politikalarının daha kapsayıcı bir yaklaşımla ele alınmasını teşvik etmektedir.

1.3.3. Dünya Sistemi Teorisi (Merkez-Çevre)

1970’li yıllarda Wallerstein, Amin, Galtung, Castle ve Kosack tarafından ortaya atılmış ve sonrasında birçok düşünür tarafından geliştirilen teori “Merkez-Çevre” ya da “Bağımlılık Okulu” gibi isimler ile de adlandırılmıştır (Aydemir & Şahin, 2017). Küresel ekonomik sistemin yapısı ve göç ilişkisini açıklamaya çalışan bu teoriye göre, dünya, merkez, yarı-çevre ve çevre ülkeleri olarak ayrılan bir hiyerarşik yapıya sahiptir (Wallerstein, 1974).

Merkez ülkeler, gelişmiş sanayi ve teknolojiye sahip olup küresel ekonomiye yön veren ülkelerdir; çevre ülkeler ise doğal kaynak ve işgücü sağlayarak ekonominin merkezinde yer alan ülkelere bağımlıdır (Kotan, 2016). Yarı-çevre ülkeler ise, bu iki yapı arasında bir köprü görevi üstlenir. Bu model, kapitalist sistemin işleyişini ve ülkeler arasındaki eşitsizlikleri analiz etmeyi amaçlar. Dünya Sistemi Teorisine göre 16. Yüzyıl sonrasında küresel ölçekte hızla genişleyen ekonomileri kapitalist sistemin şekillenmesini sağlamıştır. Bu süreçte çevre ülkelerden hammadde ve uçuş işgücü temin eden merkez ülkeler zenginleşerek ekonomik bir güç haline gelmişlerdir. Bu durum çevre ülkelerin merkez ülkelere devamlı olarak bağımlı kalmalarına neden olmuş ekonomik kalkınmalarını zorlaştırmıştır (Ceylan, 2003). Küresel düzeyde yaşanan ekonomik eşitsizliklerin giderek artması bu teorinin altyapısına katkıda bulunmaktadır.

Göç olgusu Dünya Sistemi Teorisi perspektifinde ele alındığında, merkez ülkelerin göçmen politikaları her ne kadar sınırlayıcı olsa da ucuz işgücüne erişim ve üretim maliyetlerini düşürmek için birçok politik sürecin işletildiğini görmekteyiz. Bu süreçlerde aranan ön şartlar ise yetişmiş nitelikli eleman olmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitelikli işçilerin yanı sıra vasıfsız işçilerinde özellikle emek yoğun sektörlerde nitelikli işçilere göre daha düşük maliyetlerle çalıştırılmaktadır. Fakat bu durum giderek tersine dönmüş merkez ülkelerin emek yoğun üretimlerini çevre ülkelerde sağlaması ile ucuz işgücü yerine sermayenin göç ettiğini görmekteyiz (Çağlayan, 2006). Genel çerçevede tekrar ifade edecek olursak Merkez-Çevre ilişkiler ağı hem çevre ülkelerin içerisinde hem de merkez ülkelere doğru bir göç hareketi oluşturmaktadır.

1.3.4. Dual İşgücü Piyasası Teorisi (Yapısal İşgücü Teorisi)

Dual İşgücü Piyasası Teorisi ilk olarak 1979 yılında Piore tarafından ortaya konulmuştur. Bu teoriye göre ekonomik olarak güçlü, sanayileşmiş ülkelerde sermaye yoğun piyasalarda istihdam edilen vasıflı işçiler ile emek yoğun piyasalarda istihdam edilen vasıfsız işgücünden kaynaklanan düalliteden (ikilik) bahsetmektedir (Piore, 1979). Gelişmiş ülkelerde statüsü sebebi ile tercih edilmeyen mesleklerde vasıfsız göçmen işgücünün istihdam edilmesi yapısal işsizlik ve kronik işgücü talebini birlikte açıklamayı kolaylaştırmaktadır (Arango, 2000). Göç etme kararı almada etkili olan kaynak ülkedeki itici faktörler göz ardı edilerek hedef ülkedeki emek yoğun ucuz işgücü talebini açıklayan çekici faktörler üzerinde durulmaktadır (Ari, 2020).

Birincil işgücü piyasası yüksek ücretler, iş güvencesi ve kariyer gelişim fırsatları gibi avantajlar sunarken; ikincil işgücü piyasası düşük ücretler, sınırlı iş güvenliği ve düşük kariyer olanaklarıyla karakterizedir. Dual İşgücü Piyasası Teorisi, özellikle düşük vasıflı işçilerin işgücü piyasasındaki konumunu ve göçmenlerin çalışma koşullarını anlamada önemli bir çerçeve sunar. Teoriye göre, birincil işgücü piyasası genellikle eğitilmiş ve nitelikli işçileri kapsar. Bu piyasada çalışanlar yüksek ücret, sosyal güvence ve iş garantisi gibi avantajlardan yararlanır. Bu işler, yüksek vasıf ve eğitim gerektiren sektörlerde yer alır ve genellikle daha fazla iş tatmini sağlar. İkincil işgücü piyasasında ise düşük ücretli, geçici ve güvencesiz işler yer alır (Baltacı & Özaydın, 2020). Özellikle göçmenler ve düşük vasıflı işçiler bu piyasada çalışmaktadır. Bu işlerde çalışanlar, ekonomik açıdan daha savunmasız durumda olup iş güvencesi ve kariyer olanaklarından yoksundur.

Dual İşgücü Piyasası Teorisi, göçmen işçilerin ikincil işgücü piyasasında yoğunlaşmasının nedenlerini de açıklar. Göçmenler, düşük ücretlerle çalışmayı kabul ettikleri için ikincil işgücü piyasasında sıkça yer alır ve bu durum yerli işçilerle göçmen işçiler arasındaki ayrımı derinleştirir (Ari, 2020). Bu teoriye göre, gelişmiş ekonomilerde işgücü ihtiyacı göçmen işçilerle sağlanarak, bu işçilerin düşük ücretli ve geçici işlerde çalıştırılması, işgücü piyasasının ikili yapısını pekiştirmektedir.

Dual İşgücü Piyasası Teorisi, işgücü piyasasını ikiye ayırarak gelişmiş ülkelerdeki yerli işgücünün düşük vasıflı işler konusundaki açığını göçmen işgücü kapatması ve göçmenliğin arzu edilir hale gelmesi (Özdil & Öztürk, 2023) ile işçilerin

sosyo-ekonomik durumlarını anlamada katkı sağlasa da işgücü piyasası ve göçmen işgücü arasındaki ilişkiyi genellikle gelişmiş ülkelerin işgücü talebi ile açıklamaya çalışması kaynak ülkedeki itici faktörlere yer verilmemesi gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ayrıca, teori işgücü piyasasındaki eğitim, cinsiyet ve etnik köken gibi faktörlerin etkilerini tam olarak açıklamamaktadır. Teori, işgücü piyasasındaki katmanlaşmayı yalnızca işin niteliği üzerinden değerlendirdiği için ekonomik ve sosyal hareketliliği kısıtlı bir açıdan ele alır.

Teori, işgücü piyasasındaki eşitsizlikleri ve sosyal katmanlaşmayı anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle düşük vasıflı ve göçmen işçilerin ekonomik sistem içindeki yerini analiz etmede etkili bir araç olarak kabul edilir. Bu teori, işgücü piyasasındaki yapısal dengesizlikleri ortaya koyarak, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal eşitsizliklerin azaltılması konusunda politika yapıcılar için değerli bilgiler sunmaktadır.

1.3.5. Göç Sistemleri Teorisi

Göç Sistemleri Teorisi, göç hareketlerini iki veya daha fazla ülke arasında karşılıklı göçmen değişimleri ve sosyal ilişkiler aracılığıyla açıklayan bir yaklaşımdır (Mabogunje, 1970). Mabogunje öncülüğünde geliştirilen teorinin temel varsayımı; ekonomik, kültürel ve sosyal koşulların göç sürecinde etkili olduğudur. Bu etki hem kaynak hem de hedef ülke açısından önem arz etmektedir (Özcan, 2017). Teori, bireylerin göç etme kararlarının yalnızca ekonomik güdülerle değil, sosyal ağlar, aile bağları ve kültürel faktörlerle şekillendiğini savunur. Teori kapsamında belirli bir göç akımı çok yönlü incelenerek sadece işgücünün fiziki hareketi değil ayrıca mal, fikir ya da bilgilerinde hareketlerini kapsamaktadır (Güllüpınar, 2012).

Göçün sadece bireysel ya da ekonomik kararlar çerçevesinde değil aynı zamanda sosyo-kültürel etkileşimlerinde etkili olduğu yapı olarak ele alan göç sistemleri teorisi kaynak ve hedef ülkeler arasında oluşan uzun vadeli sosyal, ekonomik ve politik bağlar çerçevesinde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Coğrafi mesafe ve ekonomik çıkarlar karşılıklı göçmen değişimiyle bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri oluştururlar (Aydemir & Şahin, 2017). Göçmenler, kaynak ülke ile hedef ülke arasında sosyal ağlar oluşturarak, gelecekteki göçmenler için yol açarlar. Bu sosyal ağlar, göçmenlerin yeni

çevrelere uyum sağlamalarını kolaylaştırmakta ve göç hareketlerinin sürekliliğini sağlamaktadır.

Göç sistemleri teorisi, ülkeler arasındaki sosyal, ekonomik ve politik etkileşimlerin zaman içinde kalıcı yapılar oluşturduğunu savunur. Göç eden bireylerin kaynak ülkeyle hedef ülke arasındaki ekonomik ilişkiler aracılığıyla bağlı kalmaya devam etmesi, göç hareketlerinin sürekliliğini sağlar. Bu süreçte, göçmenlerin hedef ülkeye entegre olma çabaları kadar, kaynak ülkeyle bağlarını koruma eğilimleri de göç sistemlerinin sürekliliğini destekler.

Göçmenler, kaynak ve hedef ülkeler arasında kurdukları sosyal ağlarla birlikte, kendilerinden sonra gelecek göçmenlerin uyum sağlamalarını ve iş bulmalarını kolaylaştırır. Bu sosyal ağlar, göçün sürekliliğini destekleyerek, göç edilen ülkelerde yeni göçmenlerin yaşam koşullarını kolaylaştırır. Örneğin, akrabalık ve dostluk ilişkileri gibi sosyal bağlar göçmenlerin yeni ülkedeki entegrasyon süreçlerini hızlandırmaktadır. Bir diğer husus ise göç alan ve göç veren her iki ülke açısından oluşan bağlar sonucunda zamanla artan göç talebine ilişkin göç alan ülkenin kısıtlayıcı politikalara yönelmesi durumu ortaya çıkmakta göç alan ülke göçü kontrollü olarak kabul etmeye başlamaktadır (Erkan, 2021).

Göç Sistemleri Teorisi, göç hareketlerini sosyo-ekonomik bağlar ve sosyal ağlar çerçevesinde ele alarak göç olgusuna kapsamlı bir bakış açısı sunar. Teori, göçmenlerin kaynak ve hedef ülkeler arasında uzun süreli ilişkiler kurduklarını ve bu ilişkilerin göç hareketlerinin sürekliliğine katkı sağladığını vurgular. Bu bağlamda, göç politikalarının geliştirilmesinde ve göçmenlerin sosyal entegrasyon süreçlerinin anlaşılmasında Göç Sistemleri Teorisi önemli bir teorik çerçeve sağlar.

1.3.6. Uluslararası Göç Teorilerin İşgücü Piyasasına Etkileri Açısından İncelenmesi

Küresel dünya ekonomisinde dinamik bir yer bulan uluslararası göç, ülkelerin istihdam ve ücretler gibi işgücü piyasası dinamiklerini etkileyebilmekte, gelir dağılımını yeniden şekillendirebilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası göç hedef ülkedeki birçok sosyolojik etkisinin yanı sıra, yüksek vasıflı emek göçünden düşük ücretli sektörlerde kendine yer bulan vasıfsız emek göçüne

kadar işgücü piyasası ve ekonominin makro değişkenlerini ilgilendiren konuları da kapsamaktadır. Uluslararası göç hakkında ortaya atılan teorilerin geniş bir kısmı göçün nedenleri üzerinde duruyor olsa da bu teorilerde ekonomik etkiler ayrıca ele alınmıştır.

İtme- Çekme Teorisinde, gelişen nitelikli işgücü hareketinin kaynak ülke açısından işgücü kaybı ve verimlilik kaybına neden olacağı belirtilmektedir. Ayrıca göçmen işçilerin kazançlarının bir bölümünü ülkelerine transfer etmesi kaynak ülke açısından döviz rezervinin artmasına ve ekonomik istikrara katkı sağlamalarına neden olacaktır. Ayrıca yapılan para transferleri küçük işletmelerin yatırımlarını finanse edebilmektedir (Adams & Page, 2005). Ancak bu bağımlılık kaynak ülke açısından üretken sektörleri engelleyerek daha kırılgan bir yapıya sahip olmasına neden olmaktadır. Hedef ülkeler ise emek yoğun sektörlerdeki açığı kapatarak emek arzının artması ve düşük ücretler sebebi ile küresel rekabet gücünü artırmaktadır. Göçmenlerin aynı zamanda birer tüketici olması tüketimi ve vergi gelirleri artmasına neden olacaktır. Ancak göçmen işçi arzının artması ile ortaya çıkan ikame etkisi özellikle düşük vasıflı işlerde ücretlerin gerilemesine yerli vatandaşlar açısından işsizliğin artmasına neden olabilir. Bu durumu telafi etmek isteyen devletlerin artan sosyal harcamaları ayrıca bir yük getirebilmektedir (Borjas, 2006).

Yeni Ekonomik Göç Teorisinde, göçmenler beşerî sermaye transferi aracı olarak ele alınmaktadır. Hedef ülkede kazanılan bilgi ve becerinin göçmenlerin kaynak ülkeye dönmesi ile ekonomik katkılar sağlanabilecektir (Stark, 1991). Hedef ülke açısından özellikle hizmet sektörlerinde ortaya çıkacak olan esnek işgücü üretimde sürekliliğe katkı sunacaktır. Bununla birlikte düzensiz istihdamın artması sosyal güvenlik sistemi açısından zorlayıcı olabilmektedir.

Dünya Sistemleri Teorisi (Merkez-Çevre), küresel ekonominin var olan eşitsiz yapısı gereği az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen göçün gelişmiş ülkeler lehine sonuçlar doğurduğuna vurgu yapmaktadır. Göç sebebi ile çevre (az gelişmiş) ülkelerin genç işgücü kaybı uzun dönemde kalkınma yeteneğini yitirmesine neden olmaktadır (Wallerstein, 1974). Merkez (gelişmiş) ülkelerde ise işgücü maliyetlerini düşmesi ihracat konusunda rekabet üstünlüğü sağlayarak sermayenin birikmesine neden olacaktır.

Dual İşgücü Piyasası Teorisi; yüksek ücretli çalışanların birincil, düşük ücretli çalışanların ikincil piyasalarda istihdam edildiği Dual İşgücü Piyasası Teorisi'nde ise, göçmenlerin ikincil piyasalarda yerli işçiler tarafından talep edilmeyen işlerde çalışmakta bu sayede inşaat, tarım ve ev işleri gibi sektörlerin devamlılığını sağlamaktadır. Bu durum göçmenlerin çalıştığı sektörlerde çalışma şartlarının kötüleşmesine, sosyal güvenlik sistemine dahil olmamalarına ve devletlerin dolaylı maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır (Piore, 1979).

Göç Sistemleri Teorisi, göçün kaynak ve hedef ülke arasında gelişen sosyal ilişkilerden oluşan bir ağ olduğunu savunmakta bu durumun hedef ülkelerde belirli sektörlerde göçmen işgücüne bağımlı hale gelmesine sebep olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra iki ülke arasındaki bu sosyal ağlar ticareti ve yatırımları geliştirmekte ekonomik olarak uyumun artmasına katkı sağlamaktadır (Mabogunje, 1970).

Teoriler incelendiğinde uluslararası göç ekonomik açıdan olumlu ya da olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Ülkelerin piyasa şartlarını dikkate alarak geliştirdikleri göç politikaları ile seçici davranarak nitelikli işgücünü yasal yollardan edinmeye çalışması ekonomik kazanımlar sağlamaktadır (Dicle, 2016). Kitlemel ve düzensiz göç olgusunda ise göç alan ülkelerin böyle bir seçicilik şansı olmadığı ve vasıfsız işgücünün yoğunluk kazandığı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda uluslararası göç ve ekonomik etkilerini inceleyen teoriler genel olarak incelendiğinde etki mekanizmasının ilk olarak göçmen işgücünün vasıflı ya da vasıfsız olmasına göre hedef ve kaynak ülkeye etkilerinin belirleyici olduğu düşünülmektedir. Uluslararası göç kaynak ülke bakımından ücretlerin düşmesine neden olmakta, sermaye ya da emek yoğun bir piyasaya sahip olması bu durumu değiştirmemektedir. Bunun yanında göç alan hedef ülke açısından emek yoğun bir ekonomide vasıfsız işgücü arzının artması ücretlerdeki düşüşe neden olmaktadır (Oladi vd., 2007). Göç alan ülkelerde genellikle emek yoğun sektörlerde çalışan vasıfsız düşük ücretli göçmenler üretimde maliyetlerin düşmesine sebep olarak hedef ülkede dış ticarete rekabet yeteneğini artırmaktadır. Bu durum üretim hedef ve kaynak ülke açısından ekonomik eşitsizliğin daha da derinleşmesi anlamına gelmekte çevre ülkelerin merkez ülkeye bağımlı kalması anlamına gelmektedir (Castles & Miller, 2008).

İş gücü piyasası kapsamında genel olarak kitlemel göçlerde karşılaşılan emek arz şokları hedef ülkenin yerli istihdam oranlarını etkilemesi kaçınılmazdır. Göç alan

ülkedeeki işgücü profili ile bağlantılı olarak göçmenlerin tamamlayıcılık ya da ikame etkisi ön plana çıkmaktadır (Özgüler, 2018). Bu dinamiklerden yerli işgücünün göçmenler ile benzer vasıflarda olması ikame etkisinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Göçmenlerin gittikleri ülkelerde hayatlarını sürdürebilmek adına razı oldukları düşük ücretler bu sektörlerde çalışan yerli istihdamın oranını etkilemektedir. Düzensiz göçmenlerin kayıt dışı olarak çalışmak zorunda kalmaları işverene maliyetinin daha az olması sebebi ile yerli işgücünün vasıf gerektirmeyen emek yoğun sektörlerde rekabet şansını azaltmaktadır (Korkmaz, 2018). Bir başka durum ise kayıt dışı alanda çalışan yerli işgücünün yerini yine kayıt dışı bir şekilde çalışmak zorunda kalan düzensiz göçmenlerin alması ve yerli işgücünün kayıt dışı oranlarını azaltmasına neden olabilmektedir.

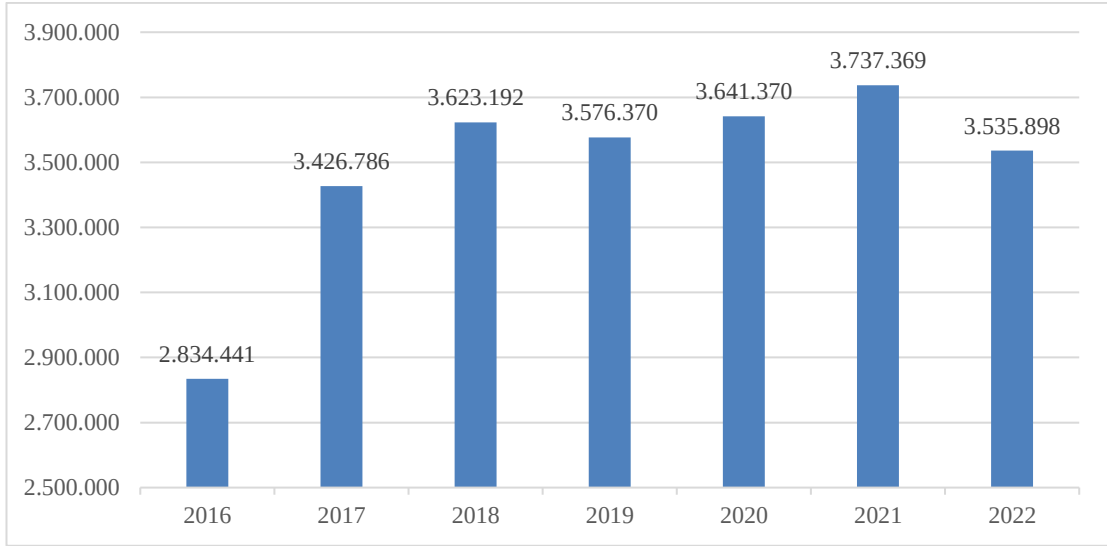
İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'YE YÖNELEN DÜZENSİZ GÖÇÜN NEDENLERİ VE İŞGÜCÜ PİYASASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1. Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göçün Nedenleri

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı düzensiz göç; ekonomik, sosyal ya da çevresel birçok faktörün bir araya geldiği çok yönlü bir olgudur. Coğrafi konum gereği Ortadoğu, Asya ve Afrika gibi siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların yoğun yaşandığı bölgelerden Avrupa'ya doğru yaşanan göç hareketlerinde hem transit hem de hedef ülke olarak kullanılmaktadır (İçduygu & Aksel, 2012). Büyük oranda ekonomik olumsuzluklar, düşük istihdam ve hayat standartları bireylerin refah seviyelerini artırma isteği ile Türkiye ya da Avrupa'ya göç etmelerine neden olmaktadır. Ayrıca Suriye ve Afganistan'daki çatışma ortamı güvenlik ihtiyacı duyan insanlar için Türkiye'nin güvenli bir seçenek haline gelmesinin yanı sıra açık kapı politikası ve geçici koruma düzenlemesi söz konusu göç hareketlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Ertan & Ertan, 2017).

Şekil 2'de yer alan Geçici Koruma verileri yıllara göre incelendiğinde, geçici koruma sayılarında 2019 ve 2022 yıllarında yaşanan kısmi azalışın haricinde diğer yıllarda artış yaşandığı, görülmektedir. Suriye'de yaşanan iç karışıklıkların başlamasından itibaren Türkiye'nin uzun bir sınır hattının bulunması, güçlü kültürel ve komşuluk bağları sebebi ile yaşanan bu kitlesel göçten yoğun bir şekilde etkilendiğini göstermektedir.

Şekil 2. Türkiye’de 2012 – 2024 Yılları Arasında Geçici Koruma Sahibi Yabancı Sayısı

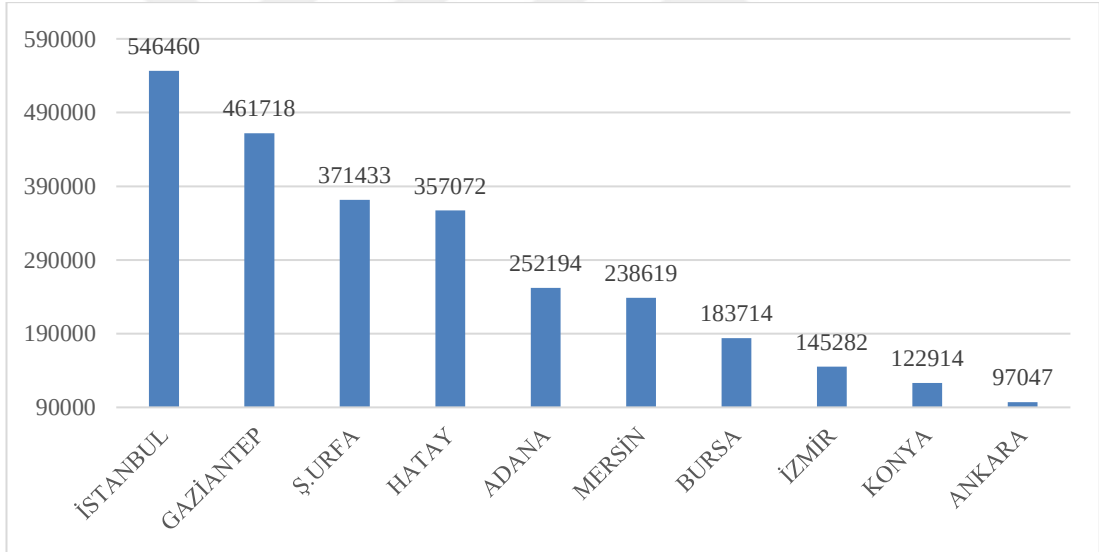
Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı

Şekil 3’te Geçici Koruma verileri il düzeyinde yüzdesel olarak nüfusa oranlanarak incelendiğinde, en fazla yoğunluğun Türkiye’den kara yolu ile Suriye’ye geçişin olduğu Hatay, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa illerinde yaşandığı görülmektedir. Sayısal olarak incelendiğinde ise, Şekil 4’te belirtildiği üzere İstanbul 2022 yılı itibari ile 546.460 kişi ile en fazla geçici koruma sahibinin bulunduğu il olarak karşımıza çıkmakta; bu sayıyı Suriye sınırında bulunan Hatay, Gaziantep ve Şanlıurfa illeri takip etmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’nin güneydoğusunda bulunan illerin nüfusu gereği yüzdesel olarak en fazla yoğunluğun yaşandığı iller olduğu, sayısal olarak ise bu illerin yanı sıra yerli nüfusun en fazla olduğu illerin Suriyeli göçmenler tarafından tercih edildiği anlaşılmaktadır. Göçmenlerin yerleşme konusunda il tercihleri Güneydoğu illerinde coğrafi yakınlık ön plana çıkarken diğer illerde ise istihdam olanakları belirleyici olmakta, bu illerin arasında Gaziantep hem istihdam hem de coğrafi yakınlık sebebi ile tercih nedeni olmaktadır (Sayın vd., 2016).

Şekil 3. Türkiye’de 2016 – 2022 Yılları Arasında Geçici Koruma Sahibi Yabancıların İl Nüfuslarına Göre Yüzdesel Dağılımı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı istatistikleri üzerinden yazar tarafından oluşturulmuştur.²

Şekil 4. Türkiye’de 2022 Yılı En Yüksek Geçici Koruma Sayısına Sahip 10 İl

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı

Bu bölümde, Türkiye’nin düzensiz göç açısından bir çekim alanı oluşturmasında etkili olan ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve çevresel faktörler ayrıntılı biçimde incelenmektedir.

² T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı istatistikleri üzerinden derlenen veriler talep edilmesi durumunda yazar tarafından paylaşılacaktır.

2.1.1. Ekonomik Nedenler

Kaynak ülkelerde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve istihdam oranları Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün ana nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Az gelişmiş ya da ekonomik krizler yaşayan ülkelerde istihdam olanakları arayan bireyler ekonomisi daha iyi durumda olan Türkiye gibi ülkelere yönelmektedir (İçduygu & Aksel, 2012). Tarım ve hizmet sektöründeki işgücü talebi ve kayıt dışı istihdam olanağı Türkiye'yi cazip bir seçenek haline getirmektedir. Ancak bu durum göçmenlerin düşük ücretler ile çalışmasına ve sosyal güvence kapsamı dışında kalmasına neden olmaktadır. Türkiye ekonomik nedenlerle sadece transit ülke değil aynı zamanda hedef ülke haline getirmektedir. Ekonomideki kayıt dışılık düşük maliyetler ile işveren tarafından tercih olmakta düzensiz göçe katkı sağlamaktadır. Bu durum yerli işgücü ile göçmenler arasında rekabete yol açmakta yerli işgücünün çalışma imkanlarının azalmasına neden olmaktadır (Aslan, 2024).

Türkiye aynı zamanda ekonomik amaçlarla gelen göçmenler açısından Avrupa'ya açılan bir kapı konumunda bulunmakta ayrıca batı ile olan yoğun ticari ilişkiler bu duruma katkı sağlamaktadır. Sınır güvenliği konusunda zorluklar yaşanmasına sebep olan bu durum Türkiye açısından göçmen işgücünün etkilerinin yönetmeye çalışırken transit ülke olmanın zorluklarıyla da yüz yüze gelmesine sebep olmaktadır.

2.1.2. Siyasi Nedenler

Düzensiz göçe konu kaynak ülkelerdeki baskıcı ve otoriter yönetimler ve yaşanan insan hakları ihlalleri insanların daha özgür yaşama umudu ile göç etmelerine neden olmaktadır (Erdil, 2020). Suriye'de 2011 yılında başlayan iç savaş, milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine, yaralanmasına ve yerinden edilmesine neden olmuştur.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) 2022 yılında yayınladığı raporda, 2011-2021 yılları arasında Suriye'de yaklaşık 350.209 kişinin yaşamını yitirdiğini bildirmiştir. Bu rakam, Suriye nüfusunun yaklaşık %1,5'ine tekabül etmektedir ve sadece doğrudan çatışma kaynaklı ölümleri kapsamaktadır (OHCHR, 2022). Milyonlarca göçmen güvenli bir sığınak olarak Türkiye'ye yönelmiş bu durum Türkiye'yi bölgede meydana gelen krizlerde kendisine sığınmak isteyen

göçmenleri kabul eden bir ülke haline gelmiştir (Nurdoğan & Şahin, 2019). Ancak, Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikası göçmenler için güvenli bir ortam sunulmasına katkı sağlarken ülke içindeki sosyo-ekonomik dengelerin sağlanmasında zorluklar yaşamasına neden olmakta, entegrasyon sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Ortadoğu ve Asya ülkelerinden Türkiye'ye gelen göçmenler açısından geri dönüş yolculuğunun zorluğu ve barındırdığı tehlikelerden dolayı düzensiz göçmenleri daha kalıcı hale getirmektedir (Aksakal & Kılıç, 2021). Bölge ülkelerinde demokratik kurumların ve kültürün yerleşmemesi, devam eden çatışmalı ortam ve Türkiye'nin açık kapı politikası siyasi nedenlerin ana eksenini oluşturmakta, güvenlik politikalarının belirlenmesi ve toplumsal yapı konusunda belirgin rol oynamaktadır.

2.1.3. Sosyal ve Kültürel Nedenler

Türkiye'yi tercih eden düzensiz göçmenlerin bir diğer sebebi de sosyal bağlar ve hissettikleri kültürel yakınlıktır. Ağırlıklı olarak Ortadoğu ve Orta Asya'dan gelen göçmenler kendi ülkelerindeki dini ve kültürel yapı ile ortak özellikler göstermesi sebebi ile daha az uyum sorunu yaşayacaklarını düşünmektedirler. Gerek dini gerekse tarihsel süreçteki bağlar nedeni ile toplumsal olarak kabul görme aşamasının daha kolay gerçekleşmesi sosyal ve kültürel olarak Türkiye'ye yönelmelerinde etkili olmaktadır. Daha önce ülkelerinde Türkiye'ye göç etmiş toplulukların bulunması yeni gelen göçmenler için sosyal bir ağ oluşturmakta uyum sürecini hızlandırmaktadır (Aygün & Memisoglu, 2021). Var olan bu ilişki ağı belirli bir dayanışma sağlamakta yeni bir yaşam kurmalarında göçmenler için avantaj oluşturmaktadır.

Dini inançlar ve ortak kültürel değerlerin yanı sıra akrabalık bağlarında düzensiz göçün sosyal nedenleri arasında sayılabilmektedir. Suriye örneğinde iç savaşın başlaması ile özellikle Türkiye'nin güneydoğu illerinde akrabalık ilişkileri bulunan Suriyeli göçmenler güvenli bir seçenek olarak Türkiye'yi tercih etmişlerdir (Özkarlı, 2015). Güvenli bir sosyal çevrenin varlığı göç kararını almayı daha kolay hale getirmektedir. Türk toplumunun yardımlaşma, hoşgörü ve misafirperverlik gibi kültürel kodları göçmenlerin toplumsal uyumunda kolaylıklar sağlamaktadır. Tarihsel olarak Türkiye göçmenlere hoşgörü ile yaklaşan bir toplum yapısına sahip olması ile bilinmekte çoğunluğu Müslüman olduğu düşünülen göçmenlerin dini gereklerini yerine getirmede özgürlük alanına sahip olmaları kendilerini daha rahat hissetmelerine

yol açmaktadır. Türkiye'nin sosyal ve kültürel olarak göçmenler tarafından tercih edilebilir olması göç hareketlerinin sürekliliğini sağlayan olgulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.4. Çevresel Nedenler

Düzensiz Göçe sebep olan çevresel nedenler incelendiğinde; doğal afetler, iklimde meydana gelen değişiklikler ve tarımsal verimliliğin azalması gibi insanların yaşam koşullarını olumsuz etkileyen nedenler öne çıkmaktadır. Özellikle tarıma dayalı ekonomilerde, verimlilik ile elde edilen gelirin düşmesi insanları geçim kaynaklarını sağlamada yeni arayışlara yönlendirmektedir. Erozyon, çölleşme, ormansızlaşma, hava ve su kirliliği gibi çevresel bozulma ve doğal afetler yüzünden göç eden insanların sayısı her geçen gün artmaktadır (Olçay, 2012). İklim krizinin artması ile çevresel etkilerin göç üzerindeki etkisinin daha hissedilir bir noktaya gelmesi düşünülmektedir (Demirbilek, 2023). Afrika ülkelerinin bazılarında temiz su kaynaklarına dahi ulaşmanın sorun olması Türkiye gibi yeraltı ya da yerüstü kaynakları bakımından daha zengin olan ülkelere göçü tetiklemektedir. Türkiye'nin güney ve doğu sınırlarındaki göç hareketindeki yoğunlaşma bunun bir göstergesidir.

Düzensiz göçmenlerden, ülkelerinde tarım ve hayvancılık ile uğraşan fakat artık geçimini sağlayamayan bireyler Türkiye'yi tarımsal gelire sahip olma ve güvenlik açısından cazibe merkezi olarak görmektedirler. Türkiye'nin tarımsal verimlilik konusunda göreceli avantajlı bir noktada olması göçmenlerin geçici olarak dahi olsa hayatlarını devam ettirebilecekleri bir ortam oluşturmalarına imkân sağlamaktadır

2.2. Türkiye'de İşgücü Piyasası Genel Görünümü

Türkiye'de işgücü piyasası ekonomik yapı, eğitim ve işgücünün nitelik durumu gibi içsel faktörlerin yanı sıra uluslararası göç hareketleri gibi dışsal faktörlerden de doğrudan etkilenmektedir. Türkiye çok sayıda göçmene ev sahipliği yapmakta ve göçmenlerin işgücü piyasası bileşenlerinden işsizlik, ücret düzeyleri, yerli işgücünün istihdam seviyesi ve kayıt dışı istihdam gibi alanlarda etkileri bulunmaktadır. İşgücü piyasası üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde

Türkiye’de işgücü piyasasının genel görünümü analiz edilerek, düzensiz göçün işgücü piyasası üzerindeki etkileri çok yönlü bir şekilde ele alınacaktır.

2.2.1. İşsizlik ve İstihdam

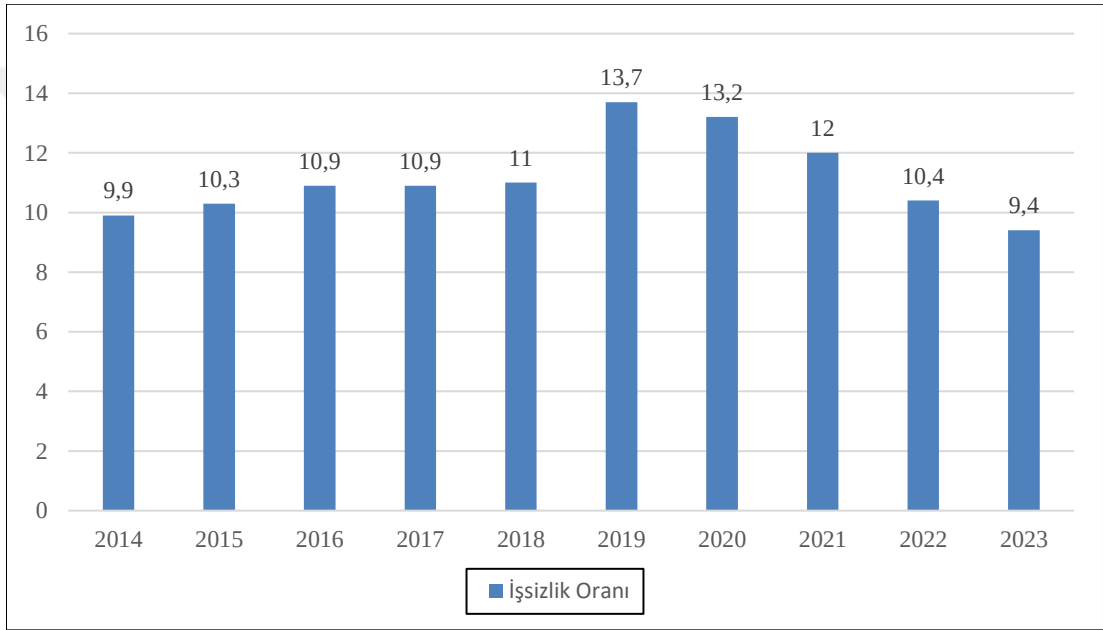
Temel ekonomik göstergelerden olan işsizlik hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sonuçlar doğurabilmektedir. Türkiye’de tarihsel süreç içerisinde ekonomik dalgalanmalar yaşamakta, küresel çapta yaşanan krizler ve yapısal sorunları sebebi ile işsizlik oranlarında artış gözlemlenebilmektedir. İşsizlik konusu sadece ekonomik büyümenin belirleyicisi olmamakla beraber bireysel ve toplumsal psikoloji üzerinde de etkili olmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin etkilediği işgücü piyasası aynı zamanda işsizlik oranlarına da yön vermektedir.

İşsizlik en genel tanım itibari ile çalışabilir durumda olan fakat iş bulamayan kişilerin toplam işgücüne oranı olarak ifade edilmektedir. TÜİK’e göre işsiz; *“Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son dört hafta içinde aktif iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler işsiz nüfusa dahildir”* (TÜİK, 2024) şeklinde, Uluslararası Çalışma Örgütü ise çalışma isteği ve çalışma gücü olan ayrıca halihazırda çalışmayan kişileri işsiz olarak kabul etmektedir (Ören & Şahverdioğlu, 2016).

Türkiye’deki işgücü piyasası Şekil 5’te belirtildiği gibi 2000’li yıllar ve sonrası olarak incelendiğinde, 2001 yılında yaşanan kriz sonrası %10 un üzerine çıkan işsizlik oranları 2008’de küresel çapta yaşanan kriz ile günümüze kadar yüksek seyrini korumuştur. 2018 yılından itibaren yaşanan ekonomik olumsuzluklar ve COVID-19 pandemisi işsizliği artıran sebepler arasında yer almıştır. Özellikle pandemi döneminde yaşanan kapanma tedbirleri kapsamında işgücü piyasası önemli şekilde etkilenmiş birçok sektör istihdam kaybına uğramıştır. Türkiye’de işsizliğin süreç boyunca gelişimi incelendiğinde ekonomik krizlerin işgücü piyasası üzerinde kalıcı etkiler bıraktığı gözlemlenmekte, işgücü politikalarındaki etkinlik işsizlik oranlarını yakından etkilemektedir.

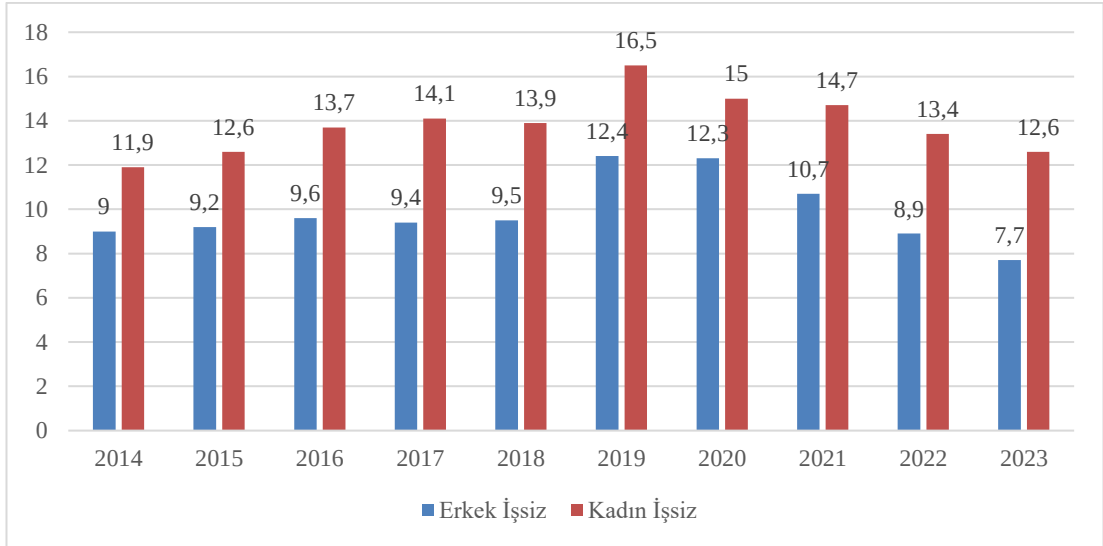
TÜİK verilerine göre 2023 yılı itibari ile işsizlik oranı %9,4 olarak gerçekleştiği Şekil 6’da cinsiyete göre değerlendirildiğinde ise kadınların işsizlik oranlarının

erkeklere göre yüksek seyrettiğini görmekteyiz. Bu durum cinsiyet eşitsizliğini belirginleştirmekte toplumsal cinsiyet rollerinin işgücü piyasası üzerindeki etkilerini göstermektedir. İşsizlik oranları il düzeyinde incelendiğinde Şekil 7’de görüldüğü gibi en yüksek işsizlik ortalamasına sahip illerin başında Hakkâri, Bingöl, Kilis gibi illerin olduğu Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki işsizlik oranları genel işsizlik oranlarının üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca illerin gelir düzeyi ve istihdam yaratma kapasiteleriyle işsizlik oranlarının ilişkili olduğu anlaşılmaktadır; nitekim, en yoksul illerin işsizlik oranları en yüksek iller olduğu görülmektedir

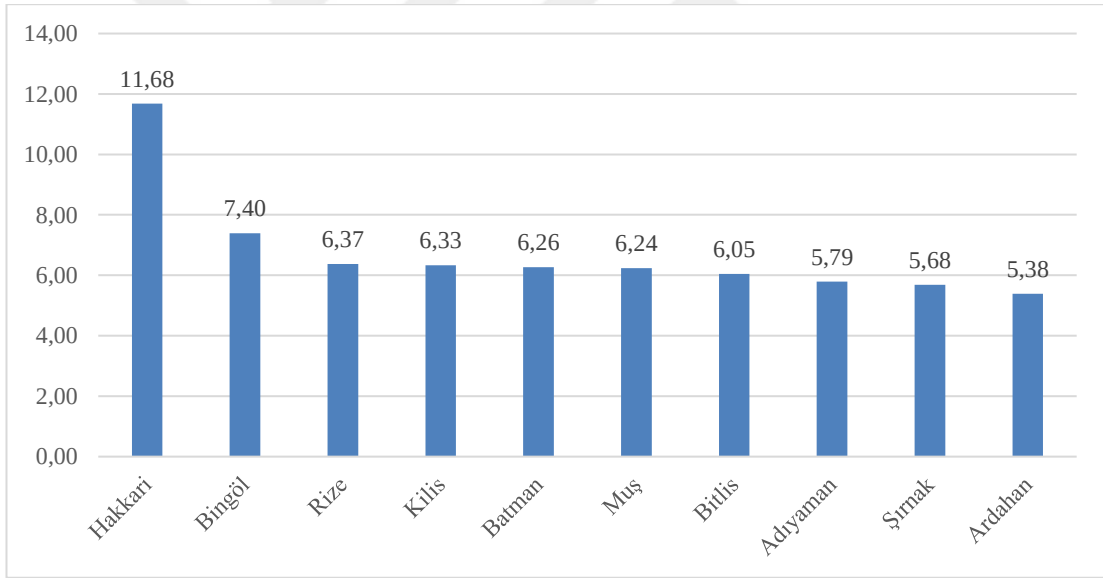
Şekil 5. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15+ İşsizlik Oranları

Kaynak: TÜİK

Şekil 6. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15-24 yaş Cinsiyet Durumuna Göre İşsizlik Oranları

Kaynak: TÜİK

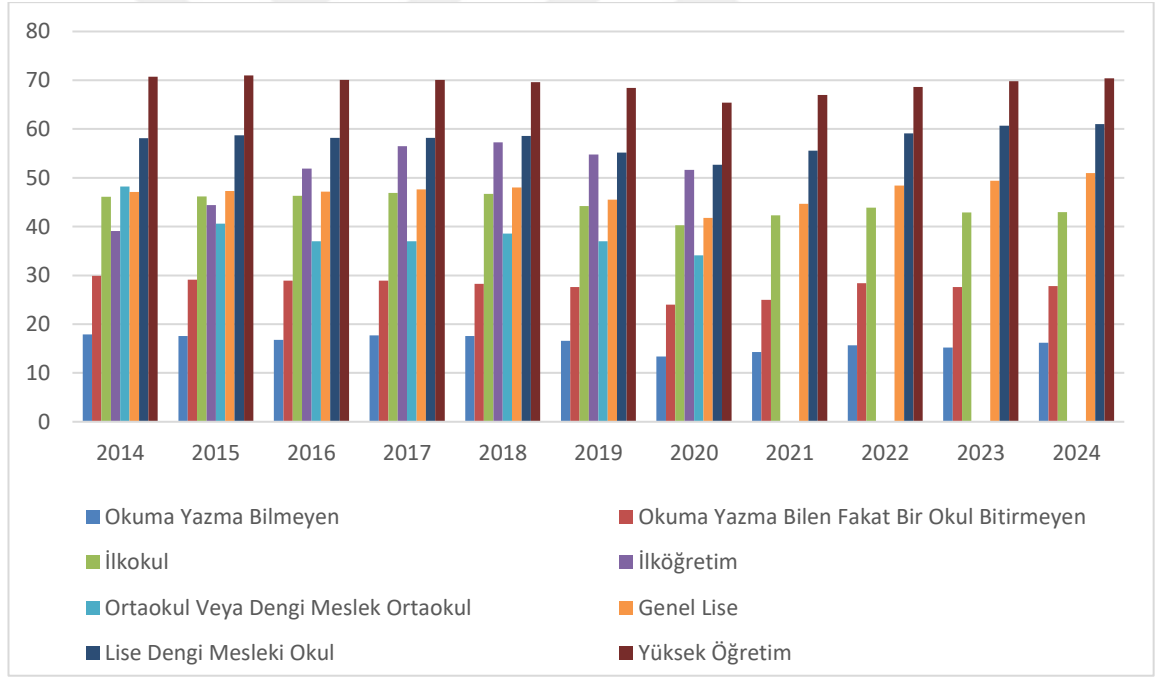
Şekil 7. Türkiye’de 2016-2022 Yılları İşsizlik Oranları Ortalamaları (En Yüksek 10 İl)

Kaynak: TÜİK

İş gücü piyasasının bir diğer önemli göstergesi olan istihdam, dar anlamda emek faktörünün üretime dahil edilmesini ifade etmekte geniş anlamda ise emek ile üretime dahil edilebilecek tüm faktörleri tanımlamaktadır (Orhan vd., 2008). Bireylerin işgücüne katılarak üretken faaliyetlerde yer alması sadece ekonomik refahın değil aynı zamanda sosyal refahında artmasına katkıda bulunmaktadır. Türkiye’de istihdamın yapısı demografik açıdan değişimler göstermiş eğitim

seviyesinde yaşanan artış bu değişimin başında gelmektedir. Özellikle üniversite mezunu kişi sayısındaki artış, Türkiye’de istihdam düşük eğitim gerektiren iş kollarından oluşması sebebi ile istihdam olanaklarından yararlanamamaktadır.

İstihdamın büyük bir kısmının eğitimsiz işgücünden oluşması üretim açısından olumsuz bir durumdur. Eğitim seviyesinin artması ile iş imkanlarının azalması kalkınma ile ilgili başka sorunları getirmektedir (Çondur & Bölükbaş,2014). Yüksek öğretim mezunu gençlerin Türkiye’nin en dinamik kaynaklarından olmasına rağmen istihdam oranlarının istenilen seviyelerde olmaması ekonomik ve sosyal kayıplara neden olmaktadır. Bu durumun başlıca sebebi Türkiye’deki üretim yapısının nitelikli işgücü gerektirmeyen iş kollarından oluşması ve üniversite eğitiminin nitelik ve nicelik bakımından yeterli düzeyde olmamasıdır (Çelik, 2018). Bu nedenle Şekil 8’de belirtildiği gibi düşük eğitim seviyeli çalışanlar istihdam oranları bakımından geniş yer tutmaktadır.

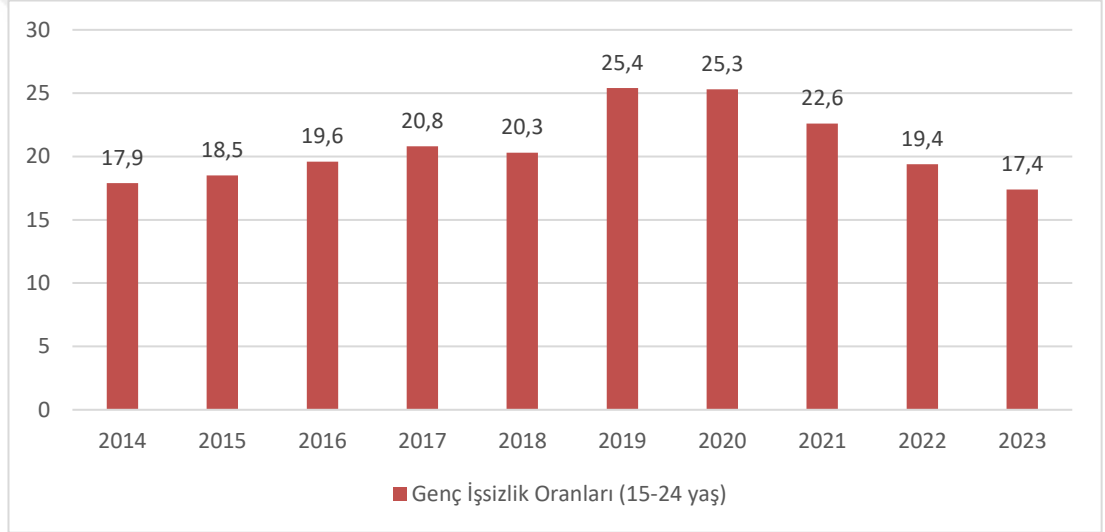
Şekil 8. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15+ Eğitim Durumuna Göre İstihdam Oranları

Kaynak: TÜİK

2.2.2. Genç İşsizlik

ILO'nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) tanımına göre genç işsiz; 15-25 yaş aralığında herhangi bir işe sahip olmayan ve iş arayan kişi olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'deki işgücü piyasasındaki olumsuzluklardan en çok etkilenen grubu oluşturmakta toplam işsizlik oranının içerisinde genel ortalamadan daha yüksek seyretmektedir (Altunöz, 2020).

Şekil 8'de belirtildiği gibi yıllar itibari ile artış gösterdiği, COVID-19 pandemisi ile 2019 ve 2020 yıllarında hızlandığı görülmektedir. TÜİK verilerine göre ortalama olarak %20 lere yakın seyreden bu oran ülke ekonomisinin sürdürülebilir kalkınma konusunda risk teşkil etmektedir.

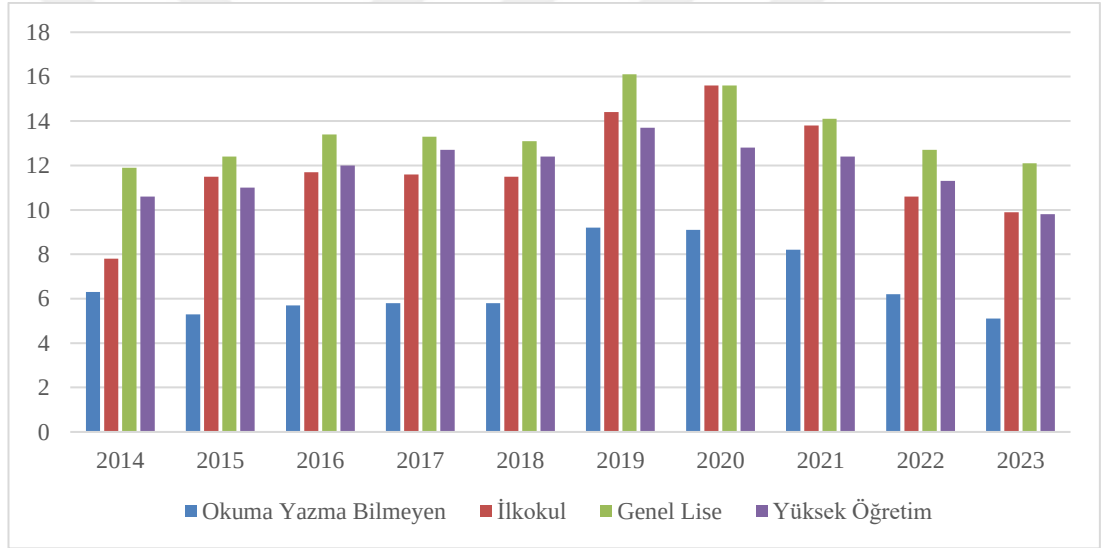
Şekil 9. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15-24 Yaş İşsizlik Oranları

Kaynak: TÜİK

Eğitim sisteminin işgücü piyasasına nitelik yönünden uyum sağlayamaması genç işsizliğin en önemli nedenlerinden biridir (İzgi, 2012). Eğitim sistemindeki eksiklikler sebebi ile mezunların sahip olduğu nitelikler ile işgücü piyasasının ihtiyaç duyduğu nitelikler arasında büyük bir uyumsuzluk bulunmaktadır (Erdayı, 2009). Genel olarak teorik bilgilere dayalı eğitim sistemi uygulamada gereken becerinin gelişmemesine neden olmaktadır. Bu durum eğitimi tamamlayan bireylerin mesleki becerilerinin yeteri kadar gelişmemesine ve işverenler tarafından yetersiz görülerek tercih edilme oranını düşürmektedir. Mevcut işgücü arzının niteliği istenilen seviyede olmaması arz ve talep arasında uyumsuzluk oluşmasına neden olmakta işgücü piyasasının etkinliğini

azaltmaktadır. Özellikle mesleki eğitim konusunda piyasa ihtiyaçları göz ardı edilmemeli istihdamın eğitim ile bağı güçlü bir şekilde kurulmalıdır (Durak & Kaya, 2014).

Sekil 10’da gösterildiği üzere genel lise ve yükseköğretim mezunlarının işsizlik oranları konusunda en yüksek paya sahip olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde mesleki eğitim büyük bir öneme sahipken Türkiye’de üniversite eğitime daha fazla önem verilmekte ve tercih edilmektedir. Son yıllarda artan üniversite sayısı ve bu üniversitelerin kontenjanlarındaki artış yüksek eğitime erişimi kolaylaştırmış olsa da işgücü piyasasının ihtiyaçları ile uyum sağlamadığından genç işsizlik oranının artmasına katkı sağlamaktadır.

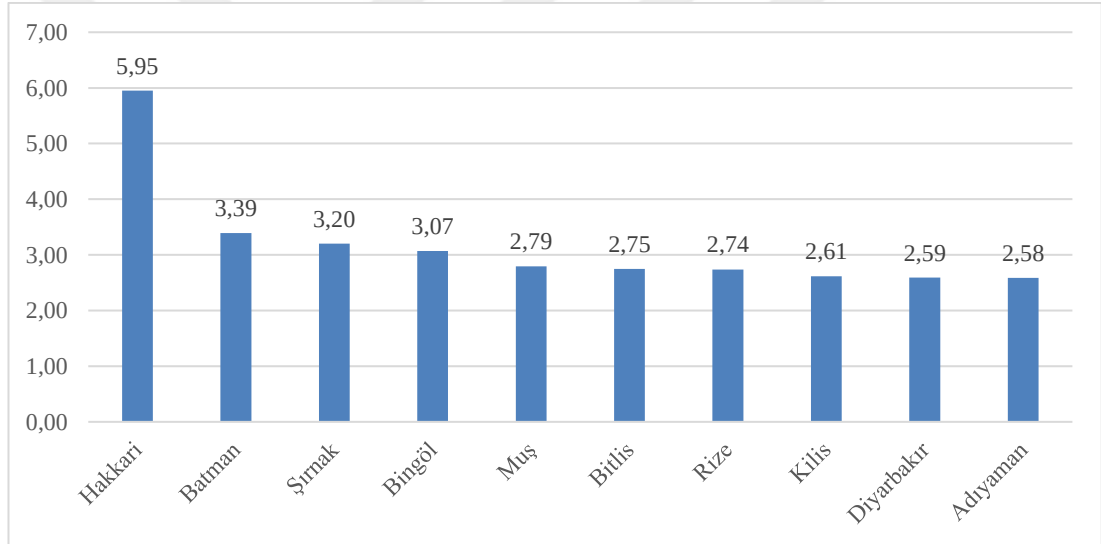
Şekil 10. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15+ Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları

Kaynak: TÜİK

Genç işsizliğin eğitim ile ilişkisinin yanı sıra ücret beklentileri bir diğer önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimini tamamlayarak ilk işini arayan gençler tarafından sahip olabilecekleri ücret tatmin edici düzeyde görülmemektedir (Seçer, 2006). Genç işsizliğe dair sorunun büyüklüğü aynı zamanda bu sorunun giderilmesi için uygulanacak politikaların ne denli kapsamlı olması gerektiğini göstermektedir. Genç işsizlik sorunu ile ilgili bazı yapısal reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Üniversitelerde uygulamalı eğitimlerin artırılması ve sanayi sektörü ile iş birliği, devlet destekli istihdam programları, mesleki eğitime önem verilmesi gibi genel işsizlik sorununda

olduğu gibi uzun vadeli bir işgücü piyasası planlaması ve eğitim politikası sorunun çözümüne katkıda bulunacaktır (Volkan, 2016).

Şekil 11’da genç işsizlik oranları il düzeyinde incelendiğinde en yüksek genç işsizlik ortalamasına sahip illerin başında Hakkâri, Batman, Şırnak gibi illerin bulunduğu, genel işsizlik oranlarında olduğu gibi genç işsizlik oranlarında da Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin en yüksek oranlara sahip bölgelerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölgelerin istihdam olanaklarının kısıtlı olması, düşük gelir seviyeleri ve genç nüfus oranının yüksek olması sebebi ile genç işsizlik seviyeleri Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmektedir (Sönmez & Özerkek, 2018).

Şekil 11. Türkiye’de 2016-2022 Yılları Arası Genç İşsizlik Oranları Ortalamaları (En Yüksek 10 İl)

Kaynak: TÜİK

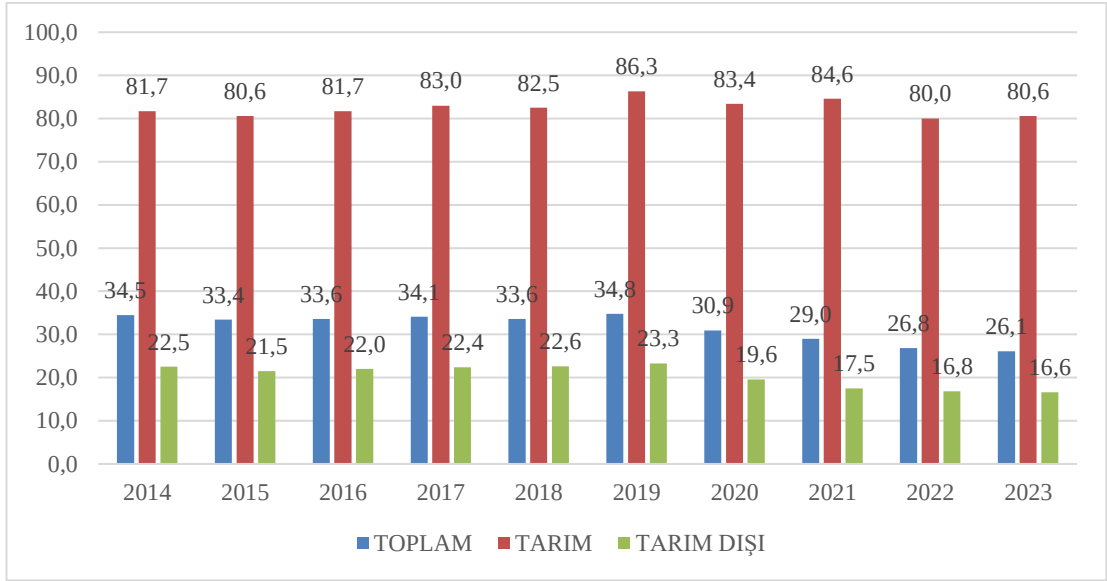
2.2.3. Kayıt Dışı İstihdam

İş gücü piyasasının en önemli yapısal sorunlarından biri olan kayıt dışı istihdam kavramı özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaygın olarak görülmektedir. Kavramsal olarak kayıt dışı istihdam, vergi gibi yükümlülüklerle tabi olmamak adına resmî belgelere dayandırılmayan ya da resmi kayıtlarda yer almayan, devletin denetim alanının dışına çıkmak olarak tanımlanabilmektedir (Korkmaz,

2003). Çalışanların sosyal güvenlik sisteminin dışında tutan bu durum hem çalışanlar hem de devletler açısından önemli ekonomik kayıplar anlamına gelmektedir. Bu yönü ile kayıt dışı ekonominin en önemli parçası olarak kayıt dışı istihdam gösterilebilir.

Kayıt dışı istihdam sonucu önemli bir vergi gelirinden mahrum kalan devletler finansman sorunlarını borçlanma ya da para basma yöntemi ile gidermeye çalışmaları enflasyonist bir baskı yaratarak ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. (Dam vd., 2018). Bireysel açıdan bakıldığında ise çalışanların devletin sosyal güvence sisteminin dışında kalması işçi-işveren açısından herhangi bir kurala tabi olmayan bir ilişki geliştirmektedir. Çalışan açıdan daha fazla fakirleşme ve sağlık sistemi açısından güvencesizlik, kayıt dışı çalıştıran kesim için ise daha fazla kazanç ve rekabet üstünlüğü olarak açıklanmaktadır (Şenel & Öçal, 2021).

Türkiye’de kayıt dışı istihdam Şekil 12’de görüldüğü gibi yıllar içerisinde düşüş eğiliminde olsa da 2014-2023 yılları arasındaki TÜİK verilerini incelediğimizde toplam kayıt dışı istihdamda belirgin bir düşüşün devam ettiği, 2023 yılı itibarı ile bu oranın 26,1 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca tarım sektöründeki kayıt dışılık göz önüne alındığında aynı düşüş trendini bu noktada görmemekle beraber toplam kayıt dışılık içerisinde payının %80’lerde olduğunu görmekteyiz. Kayıt dışı istihdam rakamları incelendiğinde tarım dışı istihdam oranları, tarım sektöründeki ücretsiz aile işçiliği göz önüne alındığında kayıt dışılığa dair işçi ve işveren açısından olumsuzlukların ortaya konmasında daha anlamlı sonuçlar verdiği kabul edilir. (Mahiroğulları, 2017). Kayıt dışı istihdam da birçok yapısal neden bulunmakla beraber ekonomik, kurumsal ve kültürel nedenler başlıca sayılabilmektedir.

Şekil 12. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası 15+ Yıllara Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranları

Kaynakça: T  K

İŞverenlerin işçi çalıŐtırmada mali yükümlülüklerin fazla olması, kayıt dışılık ile işletmelerin maliyet avantajı sağlamada çaba göstermesine sebep olmaktadır. Sosyal güvenlik primleri, kıdem tazminatı ve belirli sayıda işçi çalıştıran iŐletmelere yüklenen ek mali sorumluluklar üretimde maliyetleri belirlemekte ve kayıt dışı istihdamın artmasına sebep olmaktadır (Karaca & Kaleli, 2019). Buna karşın çoğu zamanda işçilerin d Ő ek gelir seviyesi sebebi ile kısa vadede daha yüksek net ücret elde etme eğilimi bu duruma katkı sağlamaktadır. Kayıt dışı istihdamın tespitine yönelik yapılan denetimlerin yetersizliği ve istihdam sürecindeki bürokratik zorluklarda kurumsal nedenler arasında sayılabilmektedir. Kültürel ya da sosyal nedenler ise işçilerin özellikle d Ő ek eğitim seviyesi sebebi ile iŐ siz kalma korkusu ve sosyal güvenlik açısından çıkarları hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmamaları kayıt dışı çalışmanın kendilerini uzun vadede dezavantajlı konuma getirebileceğini fark etmemeleridir. (Erdal, 2019).

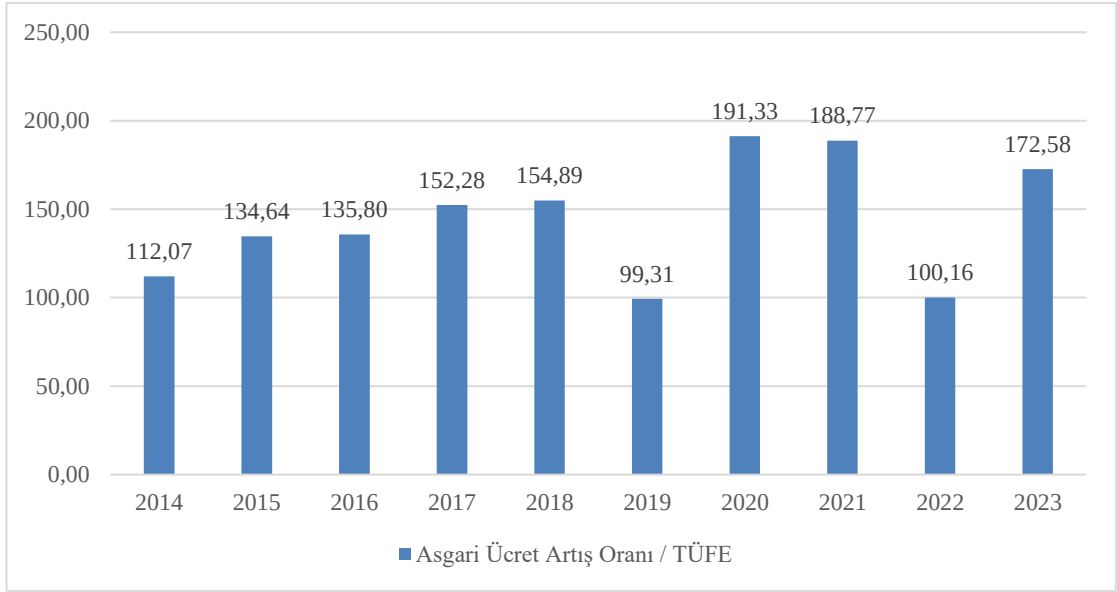
Türkiye’de kayıt dışılığın  n lenmesi adına 2000’li yıllardan sonra birçok adım atılmıŐtır. Bunlardan baŐlıcaları 2006 yılında Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi, 2008 yılında Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı, 2015 yılında Kayıt Dışı Ekonominin Azaltılması Programı ve 2011 yılında mali denetim görevi olan kurumların Vergi Denetim Kurulu çatısı altında toplanması olarak sayılabilmektedir (Kalaycı & Kalan, 2017). Alınan tüm önlemlere rağmen kayıt dışı istihdam zaman

içerisinde azalış gösterse de halen önemli bir büyüklüğe sahip ve belirli sektörlerde yoğunluğunu korumaktadır. Kayıt dışılığın engellenmesi için atılacak bundan sonraki adımlarda ekonomik büyüme ve kalkınma açısından uzun vadeli katkılar sağlayacaktır.

2.2.4. Reel Ücretler

Reel ücretler Türkiye’de işgücü piyasasının temel göstergelerinden biri kabul edilmekte, genel ekonomi ve makroekonomik politikaların başarısı hakkında yorum yapmamıza yardımcı olmaktadır. Ücret; İş gücünün işveren ile arasındaki iş ilişkisi gereği ortaya koyduğu fiziksel ya da düşünsel emeğin karşılığı olarak tanımlanmaktadır. Bu çabanın karşılığı olarak ödenen bedelin para ile gerçekleşmesi gerekmektedir (Polat & Fendoğlu 2021). Reel ücretler ise ödenen bu bedelin enflasyondan arındırılmış halidir. Türkiye gibi yüksek seyreden enflasyon oranlarına sahip ülkelerde bireylerin alım gücü ve yaşam standartları doğrudan etkilenmekte, ekonominin istikrarı ve işgücü piyasasındaki dengenin sağlanabilmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Reel ücretler, nominal ücretler ve tüketici fiyatlarının değişimlerine bağlı olarak artış ya da azalış göstermektedir. Kriz dönemlerinde enflasyonun yüksek oranlarda seyretmesi, ulusal paranın hızla değer kaybederek ücretli çalışanların emek gelirleri üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır (Yılmaz & Karataş 2023). Türkiye’de 2000’li yılların başlarında kriz sonrası bir toparlanma yaşanmış, enflasyon oranları belirli bir süre kontrol altına alınmıştır. 2014 yılı ve sonrası için Şekil 13’de belirtilen asgari ücret tutarı yıllık TÜFE rakamlarına oranlayarak baktığımızda; 2020 yılı için ücretlerdeki en yüksek reel artışın yaşanan yıl olduğu, 2019 ve 2022 yılı reel ücret artışının son 10 yılın en düşük seviyesinde kaldığı diğer yıllarda ise artışın düşük fakat stabil olduğu gözlenmektedir. Ayrıca hane halkının en büyük gider kalemlerini oluşturan gıda ve barınma ihtiyacı harcamaları, TÜİK tarafından hesaplanan TÜFE oranlarından bağımsız olarak ele alındığında düşük gelirli kesimler için enflasyondaki artış ücret kaybı konusunda daha ciddi sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

Şekil 13. Türkiye’de 2014-2023 Yılları Arası Asgari Ücret Tutarının TÜFE rakamlarına oranı

Kaynak: TÜİK

Reel ücretler açısından işgücü verimliliği bir diğer önemli husus olarak karşımıza çıkmaktadır. İstihdam ve kalkınma konuları ile değerlendirme yapıldığında işgücünün verimliliğinin hesaba katılması gerekmektedir (Sunal & Alp, 2015). İş gücü verimliliğini artırmak için işletmeler açısından rekabetçi yapının korunarak sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yönelik bakış açısının oluşması oldukça önemlidir. (Efe, 2022). İşletmelerin verimlilik artışı sağlaması ile daha yüksek ücretler ödeyebilecek ve çalışanların reel gelirlerinin artması sağlanacaktır. Emek verimliliğinde yaşanan artış reel ücretlere doğrudan yansımakta marjinal ürün gelirinin artması ile reel ücretleri de artırmaktadır. (Kamacı, 2012). 2000’li yılların başlarında artan verimlilik artışı son yıllarda yaşanan makro ekonomik verilerdeki istikrarsızlıklar bu artışın sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemiştir. Özellikle enflasyonda yaşanan artışlar firmalar üzerinde maliyet baskısı oluşturmuş bu nedenle reel ücretlerin istenilen seviyelere ulaşmasını engellemiştir. Buna ek olarak döviz kurlarında yaşanan dalgalanmalar neticesinde firmaların ithal girdi maliyetleri yükselmekte ve artan maliyetler enflasyonist baskı oluşturarak reel ücretleri etkilemektedir.

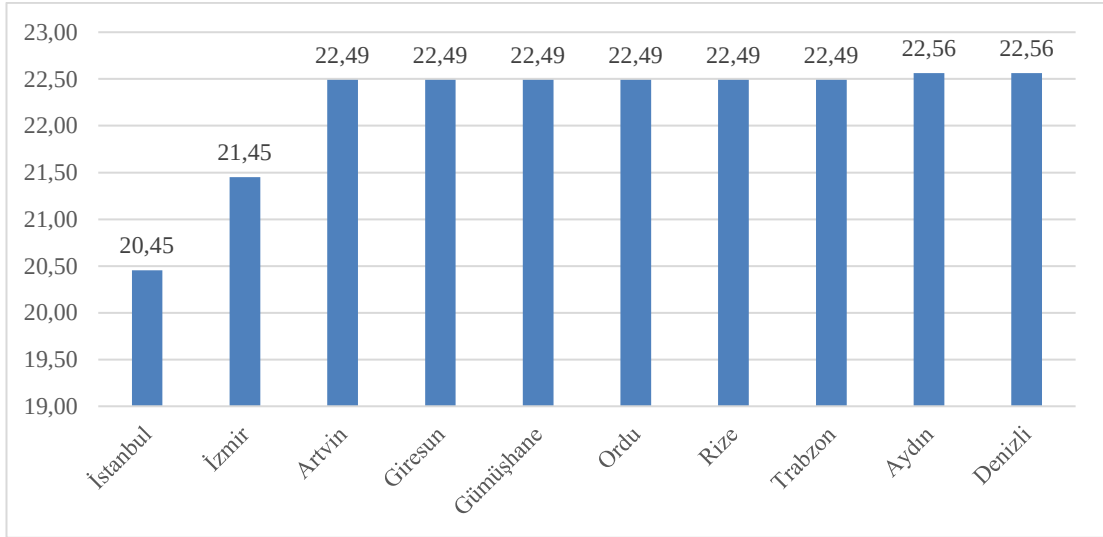
Ekonomik büyüme, işsizlik ve reel ücretler arasındaki ilişki oldukça önemlidir. Büyümenin yaşandığı dönemlerde üretimin artması ile işgücü talebinin de buna bağlı olarak artış göstermesi ücretlerin yukarı yönlü hareket etmesini teşvik etmektedir. Ancak Türkiye ekonomisinde büyümenin sermaye yoğun sektörlerde ve düşük ücretli

istihdam ile sağlanmaya çalışılması gibi yapısal sorunlar, bazen büyüme dönemlerinde dahi reel ücretlerin artmamasına ya da azalmasına neden olabilmektedir. Yüksek işsizlik dönemlerinde ise işçilerin ücret konusunda pazarlık gücü zayıflamakta işçilerin alternatif iş bulma olanakları zayıfladığı için daha düşük ücret düzeylerinde çalışmaya razı olmaktadır.

Genel olarak reel ücretlerin belirleyicileri olarak enflasyon, ekonomik büyüme, döviz kuru ve işgücü verimliliği gibi birçok unsur yer almaktadır. Neo-klasik ve Keynesyen iktisadın reel ücretlerdeki artış ya da azalışın istihdama etkisinin farklı olacağını savunmaktadır. Neo-klasiklere göre denge reel ücret düzeyinin üzerinde gerçekleşen asgari ücret seviyelerinin işveren tarafından daha az işgücü çalıştırmaya teşvik edeceği ve buna bağlı olarak istihdamın bu durumdan olumsuz etkileneceği belirtilmektedir. Keynesyenlere göre ise reel ücretler talebin önemli bir bileşeni olarak kabul edilmekte ve reel ücretlerde yaşanabilecek bir düşüşün toplam talebi daraltarak istihdam oranlarını azaltacağı ifade edilmektedir. Türkiye örneğinde asgari ücret seviyelerinin denge reel ücret seviyesinin altında gerçekleşmesi sebebi ile Keynesyen teorinin daha etkin olduğu düşünülebilir.

Reel ücretlerde düşüş bireylerin satın alma gücünü sınırlandırarak tüketim harcamalarının azalmasına ve buna bağlı olarak durgunluk riskinin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca düşük reel ücretler sebebi ile tasarruf yapma imkânının da zorlaşması uzun vadede finansal riskler oluşturmaktadır. Reel ücretlerdeki artış ise toplam talebin artmasına akabinde de üretim ve istihdamın artmasına neden olacaktır. Yani reel ücretlerdeki artış istihdamı olumlu etkileyecektir. (Bakır & Eryılmaz, 2020). Bu bağlamda reel ücretlerin sürdürülebilir şekilde artması hem tüketim hem de tasarruf açısından ekonomiye olumlu katkılar yapacaktır. Bu yönü ile reel ücretler istikrarlı bir ekonomi ve sosyal refah açısından önem arz etmektedir.

Şekil 14’te reel ücretler il düzeyinde incelendiğinde 2016-2022 yılları arasında büyük illerde yaşanan yüksek enflasyon sebebi ile Ankara ve İzmir illerinde en düşük reel ücret düzeylerini gözlemlemekteyiz. Bu illeri takiben Artvin, Giresun ve Gümüşhane gibi illerde reel ücret seviyelerinin düşük seyretmesi Türkiye’nin kuzeydoğu bölgesinde yüksek seyreden enflasyon oranlarını işaret etmektedir.

Şekil 14. Türkiye’de 2016-2022 Yılları Arası Reel Ücretler (En Düşük 10 İl)

Kaynak: TÜİK

2.3. Düzensiz Göçün İşgücü Piyasası Üzerindeki Etkileri

Küreselleşmenin hız kazanması ve yaşanan sosyo-politik olaylar nedeni ile ülke ekonomileri ve demografik yapıları değişikliklere uğramış, birçok ülke için düzensiz göç olgusu ekonomi politikalarının belirlenmesinde önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bahse konu bu sınır ötesi hareketlilik ev sahibi ülke açısından ekonominin tamamı için sonuçlar doğuruyor olsa da en büyük etkinin işgücü piyasası üzerinde olduğu düşünülmektedir (Cesur, 2017). Düzensiz göçmenlerin hedef ülkenin işgücü piyasasına dahil olmaları sonucu ekonomide işsizlik oranları, kayıt dışı istihdam ve reel ücretler üzerindeki etkileri bu alanda yapılan çalışmalara yansımakta düzensiz göçün ekonomik maliyetlerine vurgu yapılmaktadır (Aktaş, 2015).

Ekonomik ve sosyal boyutlara sahip olan işsizlik göstergesi birçok makro değişken ile ilişkilidir. Göç olgusu ise literatürde genellikle teknik olarak incelenmiş ampirik eksiklikleri bulunan bir konu olmakla birlikte işsizlik gibi makroekonomik değişkenler üzerinde de etkisi bulunmaktadır (Engin, & Konuk, 2020). Düzensiz göçmenlerin işgücü piyasasına dahil olmaları yeni dinamikler oluşturarak işgücü arzının artmasına ve yerli işgücü üzerinde rekabet baskısı oluşturmaya neden olmaktadır. Bu etkinin ne yönde ve hangi oranda olacağı ise ülkelerin kendi ekonomik dinamikleri ile yakından ilgilidir.

İlk etapta Türkiye'nin sınır illerine yerleşen Suriyeli göçmenler, Suriye'deki iç savaşın uzaması ile daha iyi çalışma koşulları umut ederek Türkiye'nin batı illerine ve Avrupa'ya göç etmeye çalışmışlardır. Kitlesele göçün öncelikli yaşandığı Güneydoğu Anadolu bölgesi sınırlı işgücü piyasası olanakları sebebi ile bu durumdan olumsuz etkilenmiştir (Lordoğlu, 2015). Göçün ilk aşamasındaki güvenlik endişesi zamanla yerini istihdama dair konulara bırakmıştır. (İnce, 2019). Uluslararası Göç hedef ülke açısından birçok olası olumlu ve olumsuz etkiler barındırabilmekte göçmen işgücünün beşerî sermayenin artmasına katkı sağlayabilmektedir (Mountford, 1997). Bu katkılar göçmenlerin eğitim seviyesine, becerilerine ve göç ettikleri ülkenin ekonomik durumuna göre değişiklik göstermektedir (Kara, 2024).

Türkiye'nin karşılaştığı göçün kitlesele olması, yasal giriş-çıkış kurallarının dışında olması ve ülkenin işgücü politikaları açısından planlı bir durum olmaması göçmen işgücünün ekonomik yönden faydalarını sınırlamakta çoğunlukla vasıfsız işgücünü içerisinde barındırdığı düşünülmektedir. Kriz dönemlerinde daralan ekonomik koşullar altında azalan işgücü talebi ve buna ek olarak göçmen işgücünde yaşanan artış işgücü piyasasında geçici dalgalanmalara neden olarak işsizliği artırdığı düşünülebilir. Kırsal bölgelerde tarım gibi vasıfsız işgücü istihdamının yoğun olduğu bölgelerde düzensiz göçün artışı yerli işgücünün istihdam olanaklarını kısıtlamaktadır. Diğer yandan ise göçmen işgücünün çalışma eğiliminde olduğu ve yerli işgücünün tercih etmediğı (Sağıroğlu, 2016) bu emek yoğun sektörlerde dengeleyici rol oynadığı söylenebilir.

Türkiye'de mevcut işgücünün kayıtlı kısmı kamu ve özel sektörde yer alan büyük firmaların çalışanları oluştururken kayıt dışı sektörde ise küçük işletmeler ve kayıt dışılığın büyük bir bölümünü kapsayan tarım sektörü çalışanları oluşturmaktadır (Karamatov & Aminı, 2020). Özellikle 2011 yılı ve sonrası için Türkiye'nin karşılaştığı kitlesele göç olgusu işgücü arzının hızlı bir şekilde artmasına neden olmuştur. Temel motivasyon olarak hayatlarını idame ettirebilmek için düşük ücretlere çalışmaya razı olan göçmen işgücünün, ücret düzeylerini ve istihdam oranlarını etkilediğı ileri sürülmektedir. Göçmen işçiler emek piyasasında alt düzey sektörlerde yer almakta (Connell & Burgess 2009) dezavantajlı durumları ve işverenler açısından maliyetleri göz önünde bulundurulduğunda tarım, imalat sanayi, gıda ve inşaat gibi kayıt dışı sektörlerde ağırlık kazandığı düşünülmektedir (Altunç vd., 2017).

Türkiye’de kayıt dışı istihdam konusunda il düzeyinde sağlıklı verilere ulaşılamaması bu alandaki olası mekânsal etkisinin tespitini zorlaştırmaktadır.

Kitlesel göçe konu olan Suriye uyruklu yabancılar özelinde yapılan çalışmada, çalışma bakanlığının (ÇSGB, 2025) yayınladığı istatistikler incelendiğinde son olarak yayınlanan 2023 yılı verilerinin bulunduğu, 108,520 kişinin çalışma izni sahibi olduğu görülmektedir. Yine 2023 yılı için Göç idaresi başkanlığının Suriyeli göçmenlere dair yayınlanan istatistikte ise 15 yaş üstü ve 65 yaş altı kayıtlı Geçici Koruma sahibi yabancıların sayısı 876,825 olarak ifade edilmiştir (GİB, 2025). Bu veriler ışığında 15 yaş üzeri çalışabilir durumda olan Suriyeli göçmenlerin 768,305’i işsiz ya da izinsiz olarak kayıt dışı alanlarda çalıştığı düşünülmektedir. Suriye uyruklu göçmenlerin çok büyük bir kısmının izinsiz çalıştığı düşünüldüğünde ülkeye girişi itibari ile düzensiz göçmen kabul edilen devamında sağlanan Geçici Koruma statüsü alan göçmenlerin tekrar izinsiz çalışma durumu gereği düzensiz göçmen olarak kabul edilebileceği açıktır.

2011 yılı ve sonrası için kayıt dışı istihdam verileri incelendiğinde; kayıt dışı istihdam oranlarının azaldığı görülmektedir. Göçmen işgücünün büyük bir bölümünün yerli işgücünün çalıştığı kayıt dışı alana yönelmesi ve bu alanda yerli işgücünün azalması kayıt dışı istihdam oranlarına azalış olarak yansıdığı düşünülebilir (Dikkaya & Dinçer, 2023). T.C. Merkez bankası raporuna göre Suriye göçünün kayıt dışı istihdam alanını etkilediği, kayıt dışı çalışan yerli işgücünün yerine göçmen işgücünün ikame edildiği, kayıt dışı sektörde dışlanan yerli işgücünün işsiz kategorisinde yer aldığı ifade edilmektedir (Korkmaz, 2018).

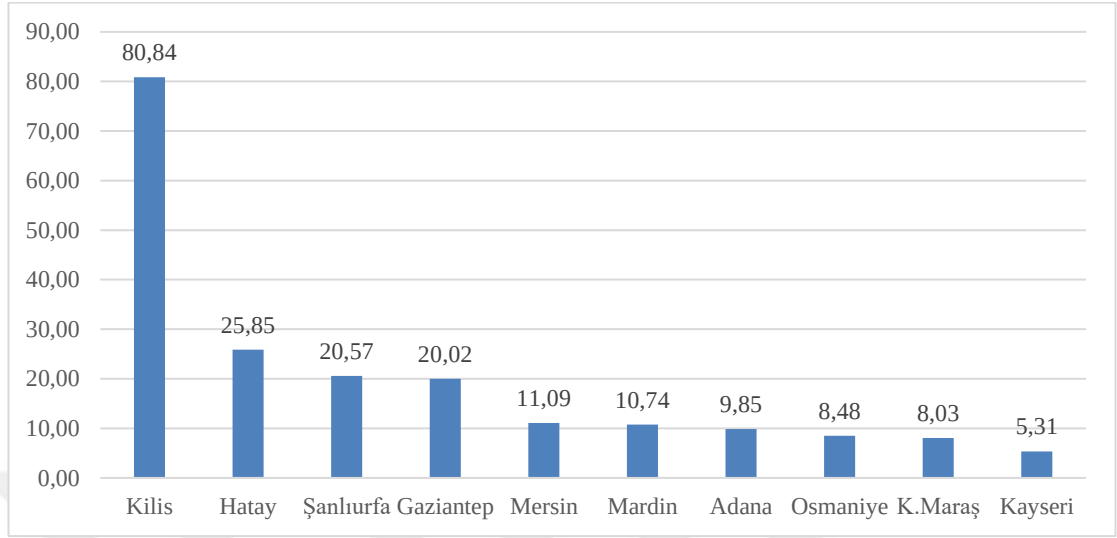
Birçok çalışma düzensiz göç ile kayıt dışı istihdamın doğrudan ilişkili olduğuna vurgu yapmaktadır (Korkmaz, 2003; Lordoğlu, 2015; Aslantürk & Tunç, 2018; İçduygu & Aksel, 2012; Mahiroğulları, 2017). Emek piyasasındaki kayıt dışılığın artması resmi istatistiklere yansımaması, emek piyasasındaki durumun tam olarak tespit edilememesi ve vergi gelirlerindeki düşüş nedeni ile politika yapıcılar tarafından doğru kararların alınmasını zorlaştırmakta ve devletler tarafından istenmeyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun vadede kalkınmanın önünde bir engel olan kayıt dışılık hem göçmen işçilerin haklarını arayamaması sebebi ile emek sömürüsüne yol açması hem de devletin ekonomik kaynakları verimli bir şekilde kullanamamasına yol açmaktadır.

Düzensiz göçün ücretler üzerinde arz-talep dengesi ve işgücü kalitesine bağlı olarak etkisi bulunmaktadır. Özellikle düşük vasıf gerektiren iş kollarında rekabeti ve ücret baskısını artırıcı etkisi bulunmaktadır. Mevcut koşullarda işgücü arzı fazlası olan yani işsizlik yaşayan bir ekonomide göçmen işçilerin işgücüne katılarak işgücü arzını artırması işsizliği artırarak ücret düzeylerini düşürmektedir (Özgüler, 2018). Ücret düzeylerinin belirlenmesinde yeni giren işgücünün niteliği kadar işverenlerin maliyetlerini düşürme çabası da etkili olmaktadır. Göçmen işçilerin haklarını kullanmada dezavantajlı durumda olması onların daha çok sosyal korumadan yoksun düşük ya da ödenmeyen ücretler gibi sorunlarla karşılaşabilmektedir. (Toksöz vd., 2012). Bu durum işgücü piyasasında yerli işçiler ile asimetrik bir yapı oluşmasına ve ücretler açısından aşağı yönlü bir baskı oluşturmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin genel ücret seviyelerine dair yapılan saha araştırmaları incelendiğinde bölgesel düzeyde farklılıkların bulunduğunu söyleyebiliriz. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nin 2015 yılı 'Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri' adlı raporuna göre iş bulabilen Suriyelilerin büyük bir kısmının asgari ücrete yakın bir seviyeden istihdam edildiklerini belirtmektedir. Ayrıca iş bulabilme olasılıkları ve elde edecekleri ücretin bulundukları ilin istihdam olanakları ile birebir ilgili olduğu ifade edilmektedir (Korkmaz, 2018). Ücret baskısının en fazla hissedildiği rekabetin yoğun olduğu sektörlerde işverenler esnek işgücü politikalarını benimsemektedirler. Örneğin tarım, inşaat ve imalat sektörlerinde işverenler düşük ücret seviyelerinde çalıştırdıkları göçmen işgücünü tercih ederek ücret pazarlığında daha güçlü bir konuma gelmektedirler. Bu durum yerli işgücünün pazarlık gücünü zayıflatarak ücret seviyelerinin gerilemesine neden olmaktadır.

Şekil 15'te görüldüğü üzere kitlesel göç Türkiye'nin güney sınırlarında ilk olarak karşılanmış, en yüksek yoğunluk Suriye sınırına komşu olan bu illerde yaşanmıştır. Bu iller aynı zamanda tarımsal faaliyetlerin ve tarımsal nüfusun yoğun olduğu illerdir. Düzensiz göçün artışı bu illerde özellikle mevsimlik işlerde çalışan yerli işçileri etkilemiştir. Tarım sektöründe ekim, dikim ürün toplama gibi tarımsal faaliyetlerde çalışan işgücü araçları ile çalışmakta, araçların payı önceden peşin olarak verilmekte ve işçiler ise ücretini günlük olarak almaktadırlar (Korkmaz, 2018). Göçmen işgücünün yerli işçilerden daha düşük ücret düzeylerinde çalışmaya razı

olmaları günlüklerde (yevmiye) düşüş yaşanmasına sebep olmaktadır (Nurdoğan vd., 2016).

Şekil 15. Türkiye’de Geçici Koruma Sahibi Yabancıların Bulundukları İlin Nüfusuna Oranları
2016-2022 Yılı Ortalamaları (En Yüksek 10 İl)

Kaynak: GİB

Düzensiz göçün ücretler üzerindeki etkisi sadece rekabet baskısı olarak değil, göçmen işçilerin belirli sektörlerde yoğunlaşması ile sektörler arası ücret farklılıklarını da derinleştirmektedir. Nitelik gerektiren işler ile nitelik gerektirmeyen işler arasında ücretler açısından ciddi uçurumların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Bu tür farklılıklar uzun dönemde ekonominin geneli için uzun vadeli etkiler oluşturmaktadır. Ücretlerdeki gerileme sadece satın alma gücünün düşmesine değil aynı zamanda azalan tüketim ve tasarruf oranları ile ekonominin yavaşlamasına ve gelir dağılımındaki adaletsizliklere yol açacaktır.

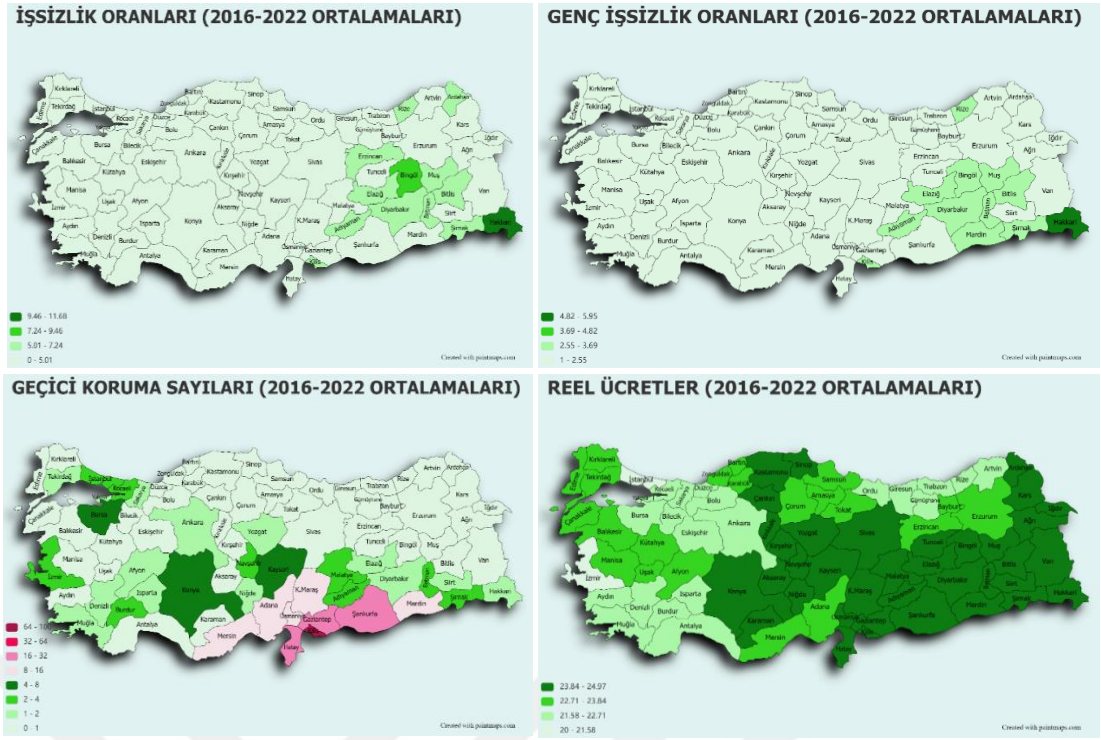
Ücretler üzerindeki etki ülkelerin işgücü piyasalarının esneklik durumu ve sosyal koruma mekanizmalarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bazı ülkelerde göçmen işgücü ile ilgili olarak yapılan mesleki eğitim ve entegrasyon çalışmaları ücretler üzerindeki olası dalgalanmaları minimize etmekte, işgücü arzı ile ortaya çıkan ücret baskısını ortadan kaldırmak için dengeleyici rol oynamaktadır. İş piyasası koşulları hakkında bilgi sahibi olmaları ve dil öğrenmeleri göçmen işçiler için ücret düzeyine etki etmekte (Lordoğlu, 2015) bu sayede daha adil bir gelir dağılımı sağlanabilmektedir. Bazı ülkelerde ise bu durumun tersine yetersiz entegrasyon

politikaları ve sosyal güvence anlamındaki eksiklikler ücret seviyelerinde kalıcı düşüşlere ve gelir dağılımı adaletinde sorunlara yol açmaktadır.

Şekil 16’da mekânsal dağılımı gösteren haritalar incelendiğinde; işsizlik, genç işsizlik, geçici koruma ve reel ücretlerin mekânsal olarak tesadüfî dağılmadığı görülmektedir. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)³ baz alındığında, İşsizlik ve genç işsizlik oranlarında TRB24 (Hakkâri) ve TRB13 (Bingöl) illeri başta olmak üzere TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) ve TRB1 (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli) TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) bölgelerinde kümelenme olduğu görülmektedir.

Geçici koruma sayılarının oransal dağılımı ise, TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) bölgesinde ağırlık kazanmaktadır. Reel ücretlerin ise, TRB1 (Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli) TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri), TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) ve TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir), TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat) bölgesinde diğer bölgelere göre daha yüksek olduğunu görmekteyiz.

³ İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS)), Avrupa Birliği’nde, bölgesel istatistiklerin tek bir mekansal sınıflandırmaya göre üretilmesini temin etmek için, Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından 1970’lerden itibaren geliştirilmiş olan ve 1988’den itibaren AB mevzuatında yer almaya başlayan bir istatistiki sınıflandırma yöntemidir.

Şekil 16. Türkiye’de 2016 – 2022 Yılları Arasında İşsizlik, Genç İşsizlik, Geçici Koruma ve Reel Ücretlerin Mekânsal Dağılımı

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, TÜİK ve İŞKUR istatistikleri üzerinden Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sonuç olarak, il düzeyinde serilerin incelendiği çalışmada, genel olarak oransal dağılımın tesadüfi dağılmadığı ve belirli bölgelerde kümelenme olması sebebi ile mekânsal bağımlılığın incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde, ulusal ve uluslararası literatürde düzensiz göçün işgücü piyasası üzerindeki etkilerini inceleyen ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Bu kapsamda, düzensiz göçün işsizlik oranları, reel ücret düzeyleri ve enflasyon gibi temel makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri, literatürdeki çalışmalarda elde edilen bulgular doğrultusunda analiz edilmiştir. Özellikle belirtmek gerekir ki göç konusu diğer sosyal konular ile karşılaştırıldığında Türkiye açısından spesifik bir noktada kendini konumlandırmaktadır.

Literatür incelendiğinde ilk dikkat çeken nokta Tablo 1’de belirtilen Avrupa ülkelerinde yapılan çalışmalarda Göç-İşsizlik ilişkisinin istatistiksel olarak anlamsız (Jean & Jiménez, 2011; Chetlos & Roupakias, 2012; Fromentin, 2013; Boubtane vd., 2013; Sarı vd., 2019; Şahin & Şen, 2020) olarak bulunduğu çalışmaların yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bununla başlıca nedenleri; Avrupa ülkelerinde işsizlik olgusunun düşük seyretmesi, hali hazırda işgücü göçüne ihtiyaç duymaları, bu ülkelerin göçmenleri ülkelere kapasiteleri nispetinde planlı bir şekilde kabul etmeleri, göçmenlerin kabulünde işgücü becerileri açısından seçici davranmaları olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Avrupa ülkelerini konu alan bu çalışmalarda göç artışının reel ücretlerde gerilemeye sebep olduğu sonucu yoğunluk kazanmaktadır.

Ulusal çalışmaların genelinde ise göçmen sayısı ile işsizlik arasında genel anlamda pozitif (Türkcan, 2017; Nurdoğan & Şahin, 2019; Ergün, 2023) ya da istatistiksel olarak anlamsız (Akgündüz vd., 2015; Altunç vd., 2017) bir ilişkinin olduğu, göçmen sayısındaki artışın işgücü piyasasını olumsuz etkileyebildiği gözlemlenmektedir.

Literatürde bir diğer dikkat çeken durum ise göçmenlerin; uluslararası işgücü göçü olarak ifade edildiği çalışmalarda (Shan & Sun, 1999; Dustmann vd., 2005; Feridun, 2007; Fromentin, 2013; Boubtane vd., 2013; Latif, 2015) göçmen

sayılarındaki artışın işsizlik üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamakta, düzensiz/kitlesele göç olarak ifade edildiği çalışmalarda ise (Hercowitz& Yashiv, 2002; Angrist & Kugler, 2003; Venturini & Villosio 2004; Liu, 2010; Chamunorwa & Mlambo, 2014; Sareya vd. 2015; Türkcan 2017; Sarı vd. 2019; Nurdoğan & Şahin, 2019; Aslan & Altınöz, 2020; Ergün 2023) göçmen sayılarındaki artışın işsizlik üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu yoğunluk kazanmaktadır. Başka bir ifade ile, göçmen sayısındaki artışın düzensiz göç yoluyla gerçekleştiği durumlarda, bu artışın hedef ülkedeki işsizlik oranlarını yükselttiği yönündeki bulgular literatürde belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır.

Tablo 1. Düzensiz Göçün İşsizlik Üzerindeki Etkisini İnceleyen Çalışmalar

YAZAR	KAPSAM	METODOLOJİ	BULGULAR
Card (1990)	ABD, 1979-1985	EKK	Göçmen sayısındaki artışın vasıfsız işgücü istihdamı arasında bir ilişkinin olmadığı anlaşılmıştır.
Simon vd. (1993)	ABD, 1960-1997	Panel Veri Analizi	Göç oranı ile işsizlik düzeyi ve değişimi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir etki bulunmamaktadır.
Shan vd. (1999)	Avustralya ve Yeni Zellanda, 1983-1995	Panel VAR, Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	Göçmen sayısı ile işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
Hercowitz & Yashiv (2002)	İsrail, 1990-2004	EKK	Göçmen sayısı istihdam oranını geçici olarak azaltmaktadır.
Angrist & Kugler (2003)	18 Avrupa Ülkesi, 1983-1999	Panel Veri Analizi	Göçmen sayısındaki artışın yerli istihdamı azaltacağı sonucuna ulaşılmıştır.
Venturin & Villosio (2004)	İtalya, 1993-1997	EKK	Göçmen sayısı ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır
Dustmann vd. (2005)	Birleşik Krallık, 1983-2000	EKK	Göçmen sayısındaki artış ile istihdam arasında bir ilişkinin olmadığı anlaşılmıştır.
Jean & Jimenez (2007)	OECD Ülkeleri, 1984-2003	Genelleştirilmiş Momentler	Uzun vadede göç ve işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.
Reed & Latorre (2009)	Birleşik Krallık, 2000-2007	Panel Veri Analizi	Göçmen sayısının işsizlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı anlaşılmıştır.
Liu (2010)	ABD, 1948-2009	Dinamik Genel Denge Modeli	Göçmen sayısındaki artış işsizliği artırmaktadır.

Chetlos vd. (2012)	Yunanistan, 1980-2010	Johansen Eş Bütünleşme Granger Nedensellik	Göçmen sayısının işsizlik üzerinde bir etkisinin olmadığı anlaşılmıştır.
Boubtane vd. (2013)	OECD Ülkeleri, 1980-2005	Granger Nedensellik Testi	Göçmen sayısı ve işsizlik arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
Fromentin (2013)	Fransa, 1970-2008	VECM (Hata Düzeltilme Modeli)	Uzun vadede göç ve işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.
Chamunorwa & Mlambo (2014)	Güney Afrika 1980-2010	EKK	Göçmen sayısı değişkeninden işsizlik oranı değişkenine doğru pozitif yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır.
Chassamboulli & Palivos (2014)	ABD, 2000-2009	Arama Eşleştirme Modeli	Göçmen sayısındaki artış işsizlik oranlarını düşürmektedir
Akgündüz vd. (2015)	Türkiye, 2008-2013	Farkların Farkı Stratejisi	Göçmen sayısında meydana gelen bir artışın istihdama etkisi bulunmamaktadır.
Chassamboulli & Peri (2015)	ABD, 2000-2010	Arama Eşleştirme Modeli	Göçmen sayısındaki artış işsizlik oranlarını düşürmektedir.
Sareya vd. (2015)	Malezya, 1980-2010	Granger Nedensellik ve Eş Bütünleşme Testi	Göçmen sayısındaki artış ile işsizlik arasında uzun vadede pozitif bir ilişki olduğu anlaşılmıştır.
Latif (2015)	Kanada 1983-2010	Panel Veri Analizi	Kısa dönemde göçmen sayısı ile işsizlik arasında negatif bir ilişki vardır, uzun dönemde ise göçmen sayısındaki artışın işsizliği artırdığı ve bu etkinin göz ardı edilebilir olduğu anlaşılmıştır.

Altunç vd. (2017)	Türkiye, 1985-2015	Panel VAR-Granger Nedensellik ve Eş Bütünleşme Testi	Göçmen sayısındaki artış ile İşsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
Türkcan (2017)	Türkiye, 2015, Kampların Bulunduğu 10 İl	Çapraz Çizelgeler, Ki-kare Testi	Belirtilen bölgelerdeki Suriyeli göçmen nüfusu yoğunluğu ile işsizlik oranı arasında istatistiki olarak pozitif ilişki vardır.
Kılıç vd. (2019)	OECD, 2005-2015	Hausman-Taylor, Driscoll-Kraay Tahmincisi	Göçmen sayısı ve işsizlik arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır.
Nurdoğan & Şahin (2019)	Türkiye, 1995-2019	Granger Nedensellik ve Eş Bütünleşme Testi	Yabancı sayısındaki artış doğrudan ya da dolaylı olarak işsizliği artırdığı gözlemlenmiştir.
Sarı vd. (2019)	OECD, 2008-2018	Granger Nedensellik ve Eş Bütünleşme Testi	Kısa dönemde herhangi bir ilişki olmamakla beraber uzun dönemde göçmen sayısının artması ile işsizlik artış göstermiştir.
Aslan & Altınöz (2020)	ABD, 1980-2013	ARDL	Göçmen sayısı ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.
Gülbahar (2020)	Türkiye, 1996-2016	ARDL	Göçmen sayısı arttığında istihdam artış göstermektedir.
Şahin & Şen (2020)	OECD Ülkeleri, 2008-2018	Panel Veri Analizi	Göçmen sayısı ile işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
Ergün (2023)	Türkiye, 2005-2021	Toda-Yamamoto Nedensellik Testi	Göçmen sayısı değişkeninden işsizlik oranı değişkenine doğru pozitif yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır.

Konuk & Engin (2023)	1996- 2019 Yılları Arası Göç Alan 13 Ülke	Panel Veri Analizi	Göçmen sayısı ile işsizlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
-------------------------	---	--------------------	---

Ulusal ve uluslararası çalışmalar incelendiği Tablo 2’de (Liu, 2010; Cortes, 2008; Nickell & Saleheen, 2015; Cohen & Paserman, 2004; Chassamboulli & Peri, 2015) göçmen işgücünün ucuz olması ve hedef ülkedeki işgücüne ikame edilebilirliği artması ile rekabet artmakta ve ücret düzeylerinin bu durumdan negatif etkilendiğine dair bulgular bulunmaktadır. Fakat genel durumun negatif bir ilişkiden ibaret olmadığı, hedef ülkenin işgücü piyasası esnekliğine göre farklılıklar gösterdiği incelenen çalışmalardan anlaşılmıştır.

Tablo 2. Düzensiz Göçün Reel Ücretler Üzerindeki Etkisini İnceleyen Çalışmalar

YAZAR	KAPSAM	METODOLOJİ	BULGULAR
Addison & Worswick (2002)	Avustralya, 1982-1996	EKK	Göçmen sayısı ile reel ücretler arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
Cohen & Paserman (2004)	İsrail, 1989- 1999	Panel Veri Analizi	Göçmen sayısı ile reel ücretler arasında negatif ilişki bulunmaktadır.
Bonin (2005)	Almanya, 1975- 1997	EKK	Göçmen sayısı ile reel ücretler arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
Dustmann vd. (2005)	Birleşik Krallık, 1983-2000	EKK	Göçmen sayısı ile ücretler arasında pozitif bir ilişki vardır.
Jean & Jimenez (2007)	OECD Ülkeleri, 1984-2003	Genelleştirilmiş Momentler	Göçmen sayısı ile reel ücretler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.
Cortes (2008)	ABD, 1986- 2002	EKK	Göçmen sayısındaki artış ücretlerde düşüş meydana getirmektedir.

Reed & Latorre (2009)	Birleşik Krallık, 2000-2007	Panel Veri Analizi	Göçmen sayısı ile reel ücretler arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.
Liu (2010)	ABD, 1948-2009	Vektör Oto Regresyon (VAR) ve Eş Bütünleşme Testi	Göçmen sayısındaki artış reel ücretlerin düşmesine sebep olmaktadır.
Dustmann vd. (2013)	Birleşik Krallık, 1997-2005	Panel Veri Analizi	Göçmen sayısı ile ücretler arasında negatif bir ilişki vardır.
Chassamboulli & Palivos (2014)	ABD, 2000-2009	Yapısal Arama-Eşleştirme Modeli	Göçmen sayısındaki artış ortalama ücreti yükseltmektedir.
Chassamboulli & Peri (2015)	ABD, 2000-2010	Yapısal Arama-Eşleştirme Modeli	Göçmen sayısı ile ücretler arasında negatif bir ilişki vardır.
Nickell & Saleheen (2015)	Birleşik Krallık, 1992-2006	Panel Veri Analizi	Göçmen sayısı ile ücretler arasında negatif bir ilişki vardır.
Ceritoglu vd. (2017)	Türkiye, 2010-2013	Farkların Farkı Stratejisi	Göçmen sayısı ile reel ücretler arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Göçün enflasyona sebep olup olmayacağı ise, literatürdeki bir diğer tartışma konusudur. Tablo 3'te belirtilen çalışmalarda genel olarak bir yönde kümelenmenin mevcut olmadığı, göçmen sayısındaki artışın enflasyon artışına sebep olduğunu belirten çalışmaların (Hercowitz & Yashiv, 2002; Gülbahar, 2020; Akgündüz vd., 2015; Türkcan, 2017) varlığı görülmekle beraber göçmen sayısındaki artışa bağlı olarak enflasyonda gerilemenin gözlemlendiği çalışmalar da (Şimşek, 2018; Şimşek & Aslan, 2018; Konuk & Engin, 2023; Zachariadis, 2012; Lach, 2007; Konuk, 2016) literatürde yer almaktadır.

Tablo 3. Düzensiz Göçün Enflasyon Üzerindeki Etkisini İnceleyen Çalışmalar

YAZAR	KAPSAM	METODOLOJİ	BULGULAR
Hercowitz & Yashiv (2002)	İsrail, 1990-2004	EKK	Göç ve enflasyon arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.
Lach (2007)	Rusya, İsrail 1990	EKK	Göçmen sayısındaki artış tüketici fiyatlarında düşüşe neden olmaktadır.
Zachariadis (2012)	90 Ülke, 1990-2006	Arelona Blundell ve Bond Sistem Tahmincisi	Göçmen sayısındaki artışı enflasyon oranını düşürmektedir.
Akgündüz vd. (2015)	Türkiye, 2008-2013	Farkların Farkı Stratejisi	Göçmen sayısında meydana gelen bir artış, fiyatları artırmaktadır.
Konuk (2016)	Türkiye, 2010-2011	Farkların Farkı Stratejisi	Genel tüketici fiyatları düzeyinin göçmen sayısındaki artış nedeniyle düştüğü görülmektedir.
Altunç vd. (2017)	Türkiye, 1985-2015	Panel VAR- Granger Nedensellik ve Eş Bütünleşme Testi	Göçmen sayısındaki artış ile enflasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
Türkcan (2017)	Türkiye, 2015, Kampların Bulunduğu 10 İl	Çapraz Çizelge Analizi, Ki-Kare	Belirtilen bölgelerdeki Suriyeli göçmen nüfusu yoğunluğu ile enflasyon oranları arasında istatistiki olarak pozitif ilişki vardır.
Şimşek (2018)	8 Ülke, 1992-2015	Panel Veri Analizi	Göçmen sayısındaki artış enflasyon oranını düşürmektedir.
Şimşek & Aslan (2018)	1992-2015 Yılları Arasında Dünya Üzerinde En Fazla Göç Alan 8 Ülke	Panel VAR- Granger Nedensellik ve Eş Bütünleşme Testi	Göçmen sayısındaki artış enflasyon oranını düşürmektedir.

Kılıç vd. (2019)	OECD, 2005-2015	Hausman-Taylor ve Driscoll-Kraay Tahmincisi	Göç ve enflasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.
Gülbahar (2020)	Türkiye, 1996-2016	ARDL	Göç ve enflasyon arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.
Konuk & Engin (2023)	1996-2019 Yılları Arası Göç Alan 13 Ülke	Panel Veri Analizi	Göçmen sayısındaki artışı enflasyon oranını düşürmektedir.

Sonuç olarak, ampirik literatür bir bütün olarak değerlendirildiğinde, göçün işgücü piyasası üzerindeki etkilerinin göçün düzenli ya da düzensiz olmasına ve hedef ülkenin ekonomik yapısına göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Planlı bir şekilde gerçekleştirilen düzenli göçün işsizlik ve reel ücretler üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı, düzensiz ve kitlesel göçün işsizlik ve genç işsizlik oranları üzerinde pozitif etkisinin olduğu yönündeki çalışmalar öne çıkmaktadır. Reel ücretler açısından ise, genel olarak göçün özellikle vasıf gerektirmeyen işlerde negatif etkisi gözlemlenmektedir. Başka bir ifadeyle artan göçle birlikte reel ücretler düşmektedir.

Türkiye özelinde göçün işsizlik ve reel ücretler üzerindeki olumsuz etkilerinin daha belirgin olduğu görülmekte, veri ve metodolojik yöntem kısıtları nedeniyle kapsamlı ampirik çalışmaların sayısının görece yetersiz olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, Türkiye’de göçün işgücü piyasasına etkilerini daha sağlıklı analiz edebilmek adına, araştırmalarda daha fazla verinin elde edilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMETRİK MODEL VE ANALİZ

4.1. Veri

Türkiye'ye yönelen düzensiz göç olgusunun kitlesel bir durum haline gelmesi ile kaçınılmaz olarak, işgücü piyasası üzerinde olumlu ya da olumsuz yansımalarının olacağı açıktır. Bu doğrultuda çalışmada, Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün toplam işsizlik, genç işsizlik ve reel ücret düzeyi gibi işgücü piyasası dinamikleri üzerindeki etkileri, Türkiye'nin 81 ilini içeren İBBS-3 Bölgeleri ve 2016-2022 dönemi kapsamında, Mekânsal Hata Sabit Ekler Panel Modeli ve Mekânsal Gecikmeli Sabit Etkiler Panel Modeli aracılığıyla analiz edilmiştir.

Çalışmada, geçici koruma verilerinin Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün büyük bir kısmını temsil etmesi ve resmi olarak kayıtlı olması sebebi ile bağımsız değişken olarak Geçici Koruma sahibi yabancı sayıları kullanılmıştır. İşgücü piyasasına dair literatür incelendiğinde, işgücü piyasasını genel olarak yansıttığı düşünülen ve literatürde sıklıkla incelenen işsizlik, genç işsizlik ve reel ücret düzeyi gibi makro iktisadi değişkenler, farklı modellerde, bağımlı değişken olarak dikkate alınmıştır, (Shan & Sun, 1999; Hercowitz & Yashiv, 2002; Angrist & Kugler, 2003; Cohen & Paserman, 2004; Venturini & Villosio, 2004; Dustmann vd., 2005; Feridun, 2007; Cortes, 2008; Liu, 2010; Jean & Jiménez, 2011; Chetlos & Roupakias, 2012; Fromentin, 2013; Boubtane vd., 2013; Chamunorwa & Mlambo, 2014; Chassamboulli & Peri, 2015; Sareya vd., 2015; Akgündüz vd., 2015; Latif, 2015; Nickell & Saleheen, 2015; Türkcan, 2017; Altunç vd., 2017; Nurdoğan & Şahin, 2019; Sarı vd., 2019; Aslan & Altınöz, 2020; Ergün, 2023).

Buna karşın, kayıt dışı istihdam verisi il düzeyinde elde edilemediğinden analize dahil edilememiştir. Ayrıca veri kısıdı sebebi ile göçmenlerin istihdam edildikleri sektörlere dair verilere ulaşamadığından göçün işsizlik üzerindeki etkilerinin sektörel bazda analizi yapılamamıştır. Bununla birlikte, il düzeyinde olmak üzere; geçici koruma (gkpop), işsiz (unemp), genç işsiz (youngunemp) ve yüksek öğrenim mezunu

sayıları (edupop) illerin nüfuslarına oranlanmıştır. Reel ücret (rwage) değişkeni ise, ilgili yılda yürürlükte olan asgari ücret tutarının il bazında elde edilen fiyatlar genel düzeyine oranlanmasıyla elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenlere ait açıklamalar Tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4. Değişkenler ve Karakteristik Özellikleri

Değişkenler	Kısaltma	Açıklama	Beklenen Etki	Kaynak
Bağımlı Değişkenler	unemp	Bir ilin işsiz sayısının nüfusa oranı		www.iskur.gov.tr
	youngunemp	Bir ilin genç işsiz sayısının (15-29 yaş) nüfusa oranı		www.iskur.gov.tr
	rwage	Bir ilin reel asgari ücret düzeyi (TL) (nominal asgari ücretlerin illerin fiyatlar genel düzeyini oranı)		www.tuik.gov.tr
Bağımsız Değişkenler	gkpop	Bir ide kayıtlı geçici koruma altındaki yabancı sayısının o ilin nüfusa oranı	+, +, -	www.goc.gov.tr
	kbgsyh	Bir ilin kişi başına düşen gayrı safi yurt içi hasıla değerleri (TL)	-, -, +	www.tuik.gov.tr
	edupop	Bir ilin yüksek öğrenim mezunu (ön lisans ve lisans) sayısının nüfusa oranı	-, -, +	www.tuik.gov.tr

Çalışmada geçici koruma sayılarındaki artışın emek arzını artırarak işsizlik ve genç işsizlikte artışa, aynı zamanda reel ücretlerde gerilemeye neden olacağı görülmektedir. Buna karşılık kişi başına düşen gayrı safi yurt içi hasıladaki artışın mal ve hizmet üretimi ile orantılı olarak işsizlik ve genç işsizlik üzerinde negatif yönlü; reel ücretler üzerinde ise, pozitif yönlü etkisinin olacağı öngörülmektedir. Yüksek

öğrenim mezunu sayısındaki artışın ise nitelikli işgücü artışı ile üretimde kapasite ve verimliliği artırarak işsizlik ve genç işsizlik üzerinde negatif; reel ücretler üzerinde ise, pozitif yönlü bir etkisinin olması beklenmektedir.

4.2. Yöntem

Mekânsal bağımlılığı göz ardı eden ekonomik modellerde gözlem değerleri arasında ilişkinin olmadığı varsayılmaktadır. Ancak bu durum özellikle il düzeyinde yapılan ampirik çalışmalarda çoğu zaman geçerliliğini yitirmektedir. Mekânsal olarak tesadüfi dağılmayan değişkenler belirli bölgelerde yoğunlaşma eğilimi göstermektedir. Başka bir ifade ile il düzeyinde elde edilen veriler kümelenme örüntüsü sergilemektedir. Böyle bir mekânsal ilişkinin dikkate alınmaması model spesifikasyonunun yanlış tercih edilmesine ve tahminlerdeki hata payının artmasına neden olmaktadır.

Mekansal bağımlılık, birbirlerine coğrafi (mekânsal) olarak yakın olan kesitler (il ya da bölge gibi) arasında, sosyo-ekonomik vb. unsurlar ekseninde korelasyonel bir bağın olma olasılığının, birbirlerinden mekânsal olarak uzak olan kesitlere nazaran, daha yüksek olacağı varsayımdır. Mekân etkisi, bağımlı değişkende, bağımsız değişkenlerde ve/veya hata terimlerinde gözlenebilmektedir. Buna göre, coğrafi bölgeler arasındaki karşılıklı etkileşim etkilerini dikkate alan mekânsal ekonometrik modeller,

- Bağımlı (açıklanan) değişkenler (Y) arasındaki içsel etkileşim etkilerini dikkate alan modeller,

- Bağımsız (açıklayıcı) değişkenler (X) arasındaki dışsal etkileşim etkilerini dikkate alan modeller,

- Hata terimleri (ϵ) arasındaki etkileşim etkilerini dikkate alan modeller olmak üzere farklılaşmaktadır (Elhorst, 2014). Mekânsal bağımlılık etkisinin olduğu ekonometrik modellerin EKK (En Küçük Kareler) yöntemine dayalı olarak tahminlenmesi halinde, EKK tahmincilerinin sapmasızlık ve tutarlılık özellikleri veya etkinlik özelliği kaybolmaktadır Anselin (1988). Örneğin, mekân etkisinin bağımlı değişkende olması ve göz ardı edilmesi halinde, EKK tahmincisi, sapmasızlık ve

tutarlılık özelliklerini kaybetmektedir. Mekân etkisinin hata terimlerinde olması ve göz ardı edilmesi halinde, EKK (OLS) tahmincisi, etkinlik özelliğini kaybetmektedir.

Mekânsal etkiler belirli konumlardaki gözlemlerin birbirleri ile farklı türde bağımlılık göstermektedir. Tablo 5’te bu etkilerden birinin ya da birkaçının aynı anda görülmesi durumunda, tercih edilmesi gereken Mekânsal Ekonometrik Modeller listelenmiştir. Buna göre, mekân etkisinin yalnızca bağımlı değişkende gözlemlenmesi halinde Mekansal Otoregresif Model (SAR); yalnızca hata terimlerinde gözlemlenmesi halinde Mekansal Hata Modeli (SEM) ve yalnızca bağımsız değişkenlerde gözlemlenmesi halinde Bağımsız Değişkeni Mekânsal Gecikmeli Model (SLX) modelin tahminlenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, mekân etkisinin bağımlı değişken ve hata teriminde olması halinde Mekansal Otoregresif Karma Model (SAC), bağımlı ve bağımsız değişkende olması halinde Mekansal Durbin Model (SDM) ve hata terimi ve bağımsız değişkende olması halinde Mekânsal Durbin Hata Modeli (SDEM) modelinin tahminlenmesi gerekmektedir (Yeşilyurt & Elhorst, 2017).

Tablo 5. Mekansal Bağımlılık Türlerine Göre Model Seçimi

<i>Mekansal Bağımlılık Etkisi Türü</i>			<i>Mekansal Ekonometrik Model</i>
Bağımlı Değişkende <i>WY</i>	Hata Teriminde <i>Wu</i>	Bağımsız Değişkende <i>WX</i>	
+	-	-	SAR (Mekansal Otoregresif Model)
-	+	-	SEM (Mekansal Hata Modeli)
-	-	+	SLX (Bağımsız Değişkeni Mekânsal Gecikmeli)
+	+	-	SAC (SARAR) (Mekansal Otoregresif Karma)
+	-	+	SDM (Mekansal Durbin Model)
-	+	+	SDEM (Mekânsal Durbin Hata Modeli)

Kaynak: Yeşilyurt ve Elhorst, 2017

4.3.Mekansal Ekonometrik Modeller

Denklem 1’de gösterilen SAR model, sadece bağımlı değişkende mekân etkisinin bulunduğu modeldir. Bağımlı değişkenin diğer komşu bağımlı değişkenler ile etkileşim gösterdiği bu model mekânsal gecikme modeli olarak da adlandırılmaktadır. Burada SDM modelinden $\theta=0$ ve genel mekânsal modelden $\lambda=0$ şeklinde hesaplanan mekânsal gecikmeli SAR modeli gösterilmektedir (Oguzturk & Koç, 2023).

$$Y = \rho WY + X\beta + \varepsilon_{it} \quad \text{Denklem 1}$$

Denklem 2 ve Denklem 3'te gösterilen SEM Model mekânsal otokorelasyonun bulunduğu durumlarda uygulanan, hata teriminde mekân etkisinin bulunduğu modeldir. Genel yuvalanmış mekânsal modelden mekânsal gecikmeli bağımlı değişken ve mekânsal gecikmeli dışsal değişkenler çıkarılarak ($\rho=0$ ve $\theta=0$) elde edilebilmektedir (Baltagi & Liu 2015).

$$Y = X\beta + u_{it} \quad \text{Denklem 2}$$

$$u_{it} = \lambda W u_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{Denklem 3}$$

Denklem 4 ve Denklem 5'te gösterilen SAC Model, Hata teriminde ve bağımlı değişkendeki mekân etkisinin varlığında kullanılan modeldir. Genel yuvalanmış mekânsal modelden mekânsal gecikmeli dışsal değişkenlerin çıkarılması ile ($\theta=0$) elde edilen model aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Elhorst, 2014).

$$Y = \rho WY + X\beta + u_{it} \quad \text{Denklem 4}$$

$$u_{it} = \lambda W u_{it} + \varepsilon_{it} \quad \text{Denklem 5}$$

Denklem 6'da gösterilen SDM model bağımlı değişkenler arasındaki içsel etkileşim etkileri ile bağımsız değişkenler arasındaki dışsal etkileşim etkilerini birlikte içeren modeldir. Mekân etkisi her iki değişkende de mevcuttur. Bu model, genel yuvalanmış mekânsal modelden mekânsal otokorelasyonlu hata terimlerinin çıkarılması ile ($\lambda=0$) elde edilebilmektedir (LeSage & Pace , 2009).

$$Y = \rho WY + X\beta + WX\theta + \varepsilon_i \quad \text{Denklem 6}$$

Denklem 7 ve Denklem 8'de gösterilen SDEM Model, bağımsız değişkenler arasında gözlenen dışsal etkileşim etkilerini ve hata terimleri arasında gözlenen etkileşim etkilerini birlikte içermektedir. Genel yuvalanmış mekansal modelden mekansal gecikmeli bağımlı değişkenin çıkarılması ile ($\rho=0$) elde edilir.

$$Y = X\beta + WX\theta + u_{it} \quad \text{Denklem 7}$$

$$u_{it} = \lambda W u + \varepsilon_{it} \quad \text{Denklem 8}$$

Denklem 9'de gösterilen SLX Model, sadece mekânsal gecikmeli bağımsız değişkenin bulunduğu modeldir. Mekânsal durbin modeli ve mekânsal hata modelinin

daraltılmış hali olarak da ifade edilebilmektedir. Genel yuvalanmış mekansal model $\rho=0$, $\lambda=0$ olacak şekilde sınırlandırılmıştır.

$$Y = X\beta + WX\theta + \varepsilon_{it} \quad \text{Denklem 9}$$

Tüm modeller bir bütün olarak değerlendirildiğinde,

Y , $n \times 1$ boyutundaki bağımlı değişken vektörünü,

X , $n \times k$ boyutundaki açıklayıcı değişkenler vektörünü,

W , $n \times n$ boyutundaki mekansal ağırlık vektörünü,

ρ ve λ , mekansal otoregresif katsayısını,

ε , $n \times 1$ boyutundaki hata terimi vektörünü (ε , i.i.d.),

i kesit düzeyini; t ise, periyot düzeyini ifade etmektedir.

Ekonometrik Model

Tahminde kullanılacak modele karar verilmeden önce mekân etkisinin varlığı ve yapısı, mekansal bağımlılık testi aracılığıyla belirlenmelidir. Mekansal Bağımlılık Testi, Mekansal Panel Veri modellerinde mekan etkisinin araştırılması için gereken testlerdir. Bu testlerde mekansal otokorelasyonun varlığı ve mekansal olarak yakın gözlemlerin uzak olan gözlemlere oranla daha çok benzerlik gösterip göstermediği belirlenmektedir Kopczewska (2021). Lagrange Çarpanı (LM) Test İstatistiği Mekansal bağımlılık testlerinden biridir. Mekansal hata korelasyonunun ve mekansal gecikmeli bağımlı değişkenin varlığının tespiti için Anselin (1988) Lagrange Çarpanı (LM) testlerini önermiştir. LM_{err} testinin boş hipotezi ve alternatif hipotezi aşağıdaki gibidir:

$$LM_{\lambda} = (\varepsilon'(I_T \otimes W)\varepsilon / \hat{\sigma}_{\varepsilon}^2)^2 / T \cdot \text{trace}(WW + W'W) \sim \chi^2$$

$H_0: \lambda=0$ Hatada mekansal otokorelasyon yoktur

$H_1: \lambda \neq 0$ Hatada mekansal otokorelasyon vardır

LM_{λ} anlamlı çıkması halinde H_0 hipotezi reddedilir ve hata teriminde mekân etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Mekansal gecikme için test istatistiği, ise aşağıdaki gibidir:

$$LM\rho = (\varepsilon'(I_T \otimes W)y / \hat{\sigma}_\varepsilon^2)^2 / [(Wy)'M(Wy) / \hat{\sigma}_\varepsilon^2] T.trace(WW + W'W) \sim \chi^2$$

$H_0: \rho = 0$ Mekansal gecikme yoktur

$H_1: \rho \neq 0$ Mekansal gecikme vardır

$LM\rho$ anlamlı çıkması halinde H_0 hipotezi reddedilir ve mekânsal gecikme olduğu tahmin edilir.

Mekansal hata ve mekânsal gecikmenin birlikte olduğu durumlarda Robust (Dirençli) RLM test değerlerine bakılmaktadır. Etkilerden birinin anlamlı diğerinin anlamsız olması durumunda RLM değerlerine gerek kalmamaktadır (Anselin, 2005). Her iki testin anlamlı bulunduğu durumda test sonuçlarının oranlarına göre karar verilmektedir. Buna göre, $RLM\rho$ değeri RLM_λ test değerinden büyük olduğunda ya da $RLM\rho$ değeri istatistiksel olarak anlamlı RLM_λ değeri anlamsız olduğunda SAR modeli, RLM_λ değeri $RLM\rho$ test değerinden büyük olduğunda ya da RLM_λ değeri istatistiksel olarak anlamlı $RLM\rho$ değeri anlamsız olduğunda SEM modeli kullanılır.

Çalışmada Türkiye’de işsizlik, genç işsizlik ve reel ücret düzeylerini etkileyen faktörleri analiz eden üç farklı model kurulmuştur. Tüm modellerde bağımsız değişkenler olarak geçici koruma altındaki yabancı sayısı (gkpop) temel inceleme konusu olmakla birlikte kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla (kbgsyh) ve yükseköğretim mezunu nüfus oranı (edupop) kontrol değişkenleri kullanılmıştır. Bu modellerin SDM üzerinden gösterimleri aşağıdaki gibidir:

Bu doğrultuda Model 1, Model 2 ve Model 3’ün fonksiyonel gösterimi aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$unemp_{it} = \rho W(unemp)_{it} + \beta_1(gkpop)_{it} + \beta_2(highedu)_{it} + \beta_3(kbgyih)_{it} + u_{it} \quad (\text{Model 1})$$

$$youngunemp_{it} = \rho W(youngunemp)_{it} + \alpha_1(gkpop)_{it} + \alpha_2(highedu)_{it} + \alpha_3(kbgyih)_{it} + u_{it} \quad (\text{Model 2})$$

$$rwage_{it} = \rho W(rwage)_{it} + \mu_1(gkpop)_{it} + \mu_2(highedu)_{it} + \mu_3(kbgyih)_{it} + u_{it}$$

$$u_{it} = \lambda W u_{it} + \varepsilon_{it} \quad (\text{Model 3})$$

4.4.Ampirik Bulgular

Tablo 6’da gösterildiği üzere tüm modellerde hata ve mekânsal gecikme test değerleri anlamlı bulunduğundan H_0 hipotezleri reddedilmiştir. Bu nedenle bu testlerin dirençli versiyonları olan RLM_{LAG} ve RLM_{ERR} test sonuçlarına göre hareket edilmesi gerekmektedir. Elde edilen dirençli sonuçlar incelendiğinde; Model 1 ve Model 2 için RLM_{LAG} testinin %5 ve %1 anlamlılık düzeyinde reddedildiği; buna karşın, RLM_{ERR} testinin reddedilemediği görülmektedir. Bununla birlikte Model 3 için RLM_{LAG} ve RLM_{ERR} testlerinin reddedilemediği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Model 1 ve Model 2 için uygun olan modelin mekan etkisinin bağımlı değişkende gözlemlenmesine izin veren SAR; Model 3 için uygun olan modelin ise, mekan etkisinin hem bağımlı değişken de hem de hata terimlerinde gözlemlenmesine izin veren SAC Model olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, bir ile yönelik düzensiz göçün yanı sıra komşularına yönelik düzensiz göçün de o ilin işgücü piyasası dinamikleri üzerindeki dolaylı etkilerinin analiz edilebilmesi adına, açıklayıcı değişkenlerdeki mekan etkisini gözlemlenmesine imkan veren ve en geniş mekânsal model olan SDM’nin tüm modeller için ayrıca tahmin edilmesine yoluna gidilmiştir.

Tablo 6 . Mekansal Bağımlılık Sınama Testleri Sonuçları

	Model 1: Bağımlı Değişken: unemp		Model 2: Bağımlı Değişken: youngunemp		Model 3: Bağımlı Değişken: rwage	
	<i>Değer</i>	<i>p-olasılık</i>	<i>Değer</i>	<i>p-olasılık</i>	<i>Değer</i>	<i>p-olasılık</i>
LM _{LAG}	364.5472	0.000***	364.7926	0.000***	773.6199	0.000***
LM _{ERR}	360.8431	0.000***	326.8708	0.000***	652.6831	0.000***
RLM _{LAG}	5.8112	0.016**	40.0034	0.000***	153.5074	0.000***
RLM _{ERR}	2.1071	0.147	2.0815	0.149	32.5707	0.000***
MODEL TERCİHİ	SAR		SAR		SAC	
Not: *, **, ***, **** simgeleri, sırasıyla, %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir. LM _{LAG} : Mekansal Gecikme Test İstatistiği LM _{ERR} : Mekansal Hata Test İstatistiği RLM _{LAG} : Dirençli Mekansal Gecikme Test İstatistiği RLM _{ERR} : Dirençli Mekansal Hata Test İstatistiği						

Tablo 7’de yer alan ve düzensiz göçün işsizlik oranları üzerindeki etkilerinin analiz edilmek istendiği Model 1’e yönelik SAR Model bulguları, bir ile yönelik düzensiz göçte meydana gelecek artışın, Angrist & Kugler (2003), Aslan & Altınöz (2020), Chamunorwa & Mlambo (2014), Ergün (2023), Hercowitz & Yashiv (2002), Liu (2010), Sareya vd. (2015), Türkcan (2017), Venturin & Villosio (2004) çalışmalarında belirtilen bulgular ile benzer olarak, artan emek arzı sebebiyle, o ildeki yerli vatandaşların işsizlik oranını arttırdığı görülmektedir. Buna göre, düzensiz göç oranına meydana gelen %1’lik artış, o ildeki yerli vatandaşların işsizlik oranını %0,03 arttırmaktadır. Ayrıca, bir ilin kişi başına düşen gayrı safi yurt içi hasıla değerindeki %1’lik artış, beklentilerle uyumlu bir şekilde işsizlik oranlarında %0,08 azalışa neden olmakta, yüksek öğrenim mezunu oranındaki artışın ise işsizlik üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Son olarak, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı mekan etkisinin varlığı, bir ilin komşularının ortalama işsizlik oranında meydana gelecek %1’lik artışın, o ilin işsizlik oranlarının %0,69 arttırmasına sebep olduğunu

göstermektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de illerin işsizlik oranları ekseninde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir mekânsal etkileşim söz konusudur. Son olarak, bir ilin komşularına yönelik düzensiz göçün o ilin işsizlik oranları üzerindeki dolaylı etkilerinin analiz edildiği SDM bulguları ise, düzensiz göçün işsizlik oranları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı mekânsal ve dolaylı bir etkisinin olmadığı yönündedir.

Tablo 7. Çoklu Mekansal Regresyon Analizi Bulguları (Model 1)

2016-2022 81 il	Model 1 Bağımlı Değişken: unemp									
	POLS	FE	RE	SAR-FE	SAR-RE	SDM-FE	SDM-RE	SDM-FE (Doğru dan Etkiler)	SDM-FE (Dolaylı Etkiler)	SDM-FE (Toplam Etki)
<i>gkpop</i>	.01 (.0114) [.152]	.03** (.0100) [.001]	.01** (.0070) [.021]	.03*** (0.007) [.0000]	.01 (.011) [.116]	.03* (0.009) [.0000]	.02*** (.011) [.009]	.03*** (.0101) [.0000]	.04 (.0845) [.604]	.08 (.0902) [.372]
<i>kbgsyh</i>	-.27*** (.0347) [.0000]	-.29*** (.0339) [.0000]	-.27*** (.0285) [.0000]	-.08*** (.028) [.002]	-.09*** (.019) [.0000]	-.07 (.052) [.142]	-.07** (.035) [.038]	-.0960* (.0483) [.047]	-.21** (.0825) [.010]	-.30*** (.0851) [.0000]
<i>edupop</i>	.05 (.0280) [.41]	.05* (.0293) [.073]	.05** (.02) [.013]	0.10 (0.025) [.693]	.01 (.022) [.519]	.09 (.181) [.613]	.11 (.068) [.084]	.10 (.1619) [.523]	-.08 (.1734) [.640]	.02 (.0814) [.784]
<i>ρ (rho)</i>				.69*** (.025) [.0000]	.67*** (.026) [.0000]	.69*** (.026) [.0000]	.66*** (.032) [.0000]			
<i>W_{gkpop}</i>						-.008 (.040) [.839]	-.008 (.029) [.781]			
<i>W_{kbgsyh}</i>						-.019 (.069) [.782]	-.019 (.055) [.727]			
<i>W_{edupop}</i>						-.086 (.132) [.517]	-.086 (.183) [.640]			
Log-pseudolikelihood				-531.6022	-693.7083	-531.3337	-689.9886			
R ²	.21	.20	.21	.21	.26	.27	.36			
Hausman Test		1.81 [.6123]	1.81 [.6123]	59.62 [.0000]	59.62 [.0000]	66.29 [.0000]	66.29 [.0000]			
Gözlem Sayısı NXT	567	567	567	567	567	567	567			
Not: *, **, *** simgeleri, sırasıyla, %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini; parantez () içindeki değerler değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarına karşı dirençli var-cov matrislerine dayalı olarak hesaplanmış standart hataları, köşeli parantez [] içindeki değerler ise, p-olasılık değerlerini ifade etmektedir POLS: Havuzlanmış Panel Model FE: Sabit Etkiler Panel Model RE: Rastal Etkiler Panel Model SAR-FE: Sabit Etkiler Mekansal Otoregresif Model SAR-RE: Rastal Etkiler Mekansal Otoregresif Model SDM-FE: Sabit Etkiler Mekansal Durbin Model SDM-RE: Rastal Etkiler Mekansal Durbin Model										

Düzensiz göçün genç işsizlik üzerindeki etkisinin incelendiği Model 2 bulguları Tablo 8’da yer almaktadır. SAR Model bulgularına göre, bir ildeki düzensiz göçün o ildeki genç işsizlik oranları üzerinde, toplam işsizliğin aksine, istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca, bir ilin kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla değerindeki %1’lik artış, beklentilerle uyumlu bir şekilde, genç işsizlik oranlarında %0,08 azalışa neden olmakta, yüksek öğrenim mezunu oranındaki artışın ise işsizlik üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Son olarak, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı mekan etkisinin varlığı, bir ilin komşularının ortalama genç işsizlik oranında meydana gelecek %1’lik artışın, o ilin genç işsizlik oranlarının %0,71 arttırmasına sebep olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye’de illerin genç işsizlik oranları ekseninde, toplam işsizlikte olduğu gibi, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir mekânsal etkileşim söz konusudur.

Tablo 8. Çoklu Mekansal Regresyon Analizi Bulguları (Model 2)

2016-2022 81 il	Model 2 Bağımlı Değişken: youngunemp									
	POLS	FE	RE	SAR- FE	SAR-RE	SDM- FE	SDM- RE	SDM- FE (Doğrudan Etkiler)	SDM- FE (Dolaylı Etkiler)	SDM- FE (Toplam Etki)
<i>gkpop</i>	.003 (.0055) [.545]	.0003 (0.0080) [.962]	.003 (.0023) [.150]	-.003 (.003) [.377]	.001 (.003) [.622]	-.004 (.004) [.382]	.001 (.004) [.773]	-.001 (.0045) [.687]	.02 (.0373) [.550]	.02 (.0391) [.600]
<i>kbgsyh</i>	-.02*** (.0164) [.0000]	-.29*** (.0221) [.0000]	-.22*** (.0207) [.0000]	-.08*** (.015) [.0000]	-.07*** (.011) [.0000]	-.04* (.026) [.068]	-.03** (.016) [.013]	-.06*** (.0235) [.003]	-.27*** (.0405) [.0000]	-.34*** (.0407) [.0000]
<i>edupop</i>	.09*** (.0130) [.0000]	.07*** (.0178) [.0000]	.09*** (.0124) [.0000]	.02 (.013) [.111]	.02** (.010) [.018]	.07 (.087) [.424]	.05 (.039) [.181]	.07 (.0788) [.332]	-.0188 (.0779) [.809]	.05 (.0410) [.161]
<i>ρ (rho)</i>				.71*** (.022) [.0000]	.70*** (.020) [.0000]	.69** (.023) [.0000]	.69*** (.021) [.0000]			
<i>W_{gkpop}</i>						.01 (.013) [.445]	.001 (.008) [.913]			
<i>W_{kbgsyh}</i>						-.05** (.026) [.031]	-.05** (.022) [.015]			
<i>W_{edupop}</i>						-.05 (.087) [.539]	-.03 (.041) [.422]			
Log-pseudolikelihood				53.8637	224.1980	51.4066	220.6724			
R ²	.14	.16	.14	.24	.23	.27	.26			
Hausman Test		38.33 [.0000]	38.33 [.0000]	15.72 [.0034]	15.72 [.0034]	41.91 [.0000]	41.91 [.0000]			
Jarque-Bera Normality test	6079 [.0000]	385.3 [2.1e-84]	385.3 [2.1e84]	6079 [.0]	6079 [.0]	6079 [.0]	6079 [.0]			
Gözlem Sayısı NxT	567	567	567	567	567	567	567			
Not: *, **, *** simgeleri, sırasıyla, %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini; parantez () içindeki değerler değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarına karşı dirençli var-cov matrislerine dayalı olarak hesaplanmış standart hataları, köşeli parantez [] içindeki değerler ise, p-olasılık değerlerini ifade etmektedir POLS: Havuzlanmış Panel Model FE: Sabit Etkiler Panel Model RE: Rastgele Etkiler Panel Model SAR-FE: Sabit Etkiler Mekansal Otoregresif Model SAR-RE: Rastgele Etkiler Mekansal Otoregresif Model SDM-FE: Sabit Etkiler Mekansal Durbin Model SDM-RE: Rastgele Etkiler Mekansal Durbin Model										

Son olarak, bir ilin komşularına yönelik düzensiz göçün o ilin genç işsizlik oranları üzerindeki dolaylı etkilerinin analiz edildiği SDM bulguları ise, düzensiz göçün genç işsizlik oranları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir mekânsal ve dolaylı etkisinin olmadığı yönündedir.

Düzensiz göçün reel ücretler üzerindeki etkisinin analiz edildiği Model 3'ün bulguları Tablo 9'da yer almaktadır. SAC Model bulgularına göre, bir ildeki düzensiz göçün o ildeki reel ücret düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Benzer bir şekilde, bir ilin kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla ve yüksek öğrenim mezunu oranının o ildeki reel ücret düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etkiye rastlanmamaktadır.

Ancak, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı mekan etkisinin varlığı, bir ilin komşularının ortalama reel ücret düzeylerinde meydana gelecek %1'lik artışın, o ilin reel ücret düzeyinin %0,71 arttırmasına sebep olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye'de illerin reel ücret düzeyleri ekseninde, pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir mekânsal etkileşim söz konusudur. Son olarak, bir ilin komşularına yönelik düzensiz göçün o ilin reel ücret düzeyleri üzerindeki dolaylı etkilerinin analiz edildiği SDM bulguları ise, düzensiz göçün reel ücret düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir mekânsal ve dolaylı etkisinin olmadığı yönündedir.

Tablo 9. Çoklu Mekansal Regresyon Analizi Bulguları (Model 3)

2016-2022 81 il	Model 3 Bağımlı Değişken: <i>rwage</i>								
	POLS	FE	RE	SAC- FE ⁴	SDM- FE	SDM-RE	SDM-FE (Doğrudan Etkiler)	SDM-FE (Dolaylı Etkiler)	SDM-FE (Toplam Etki)
<i>gkpop</i>	.06 (.0452) [.165]	-.11 (.1831) [.522]	.06 (.0484) [.194]	.005 (.010) [.628]	.01 (.012) [.244]	-.007 (.006) [.216]	-.02 (.0766) [.726]	-1.63 (3.2076) [.611]	-1.65 (3.2828) [.614]
<i>kbgsyh</i>	-1.66*** (.2053) [.0000]	4.46** * (.3661) [.0000]	-1.66*** (.26) [.0000]	.06 (.073) [.408]	.09* (.079) [.252]	.04 (.050) [.403]	.22*** (.0847) [.009]	5.44 (2.8683) [.058]	5.6650 (2.9146) [.052]
<i>edupop</i>	2.40*** (.2108) [.0000]	10.13* ** (.2644) [.0000]	2.40*** (.21) [.0000]	-.14 (.122) [.227]	-.14 (.124) [.231]	-.16*** (.049) [.001]	.11 (.1397) [.426]	9.95*** (3.6959) [.007]	10.06*** (3.7679) [.008]
λ (lambda)				0.99** * (.002) [.0000]					
ρ (rho)				-.36*** (.137) [.007]	.98*** (.003) [.0000]	.99 [.0]			
<i>W x gkpop</i>					-.035 (.43) [.830]	.007 (.014) [.589]			
<i>W x kbgsyh</i>					-.019 (.097) [.843]	-.048 (.062) [.440]			
<i>W x edupop</i>					.27** (.128) [.033]	.20*** (.051) [.000]			
Log-pseudolikelihood				-359.3477	-363.6282	-518.2079			
R ²	0.06	0.06	0.53	.24	.37	.27			
Hausman Test		430.01 [.0]	430.01 [.0]		31.38 [.0001]	31.38 [.0001]			
Gözlem Sayısı NxT	567	567	567	567	567	567			
Not: *, **, *** simgeleri, sırasıyla, %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini; parantez () içindeki değerler değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarına karşı dirençli var-cov matrislerine dayalı olarak hesaplanmış standart hataları, köşeli parantez [] içindeki değerler ise, p-olasılık değerlerini ifade etmektedir POLS: Havuzlanmış Panel Model FE: Sabit Etkiler Panel Model RE: Rassal Etkiler Panel Model SAC-FE: Sabit Etkiler Mekansal Otokoregresif Karma Model SDM-FE: Sabit Etkiler Mekansal Durbin Model SDM-RE: Rassal Etkiler Mekansal Durbin Model									

⁴ SAC-FE: Sabit Etkiler Mekansal Otokoregresif Karma Modelin Rassal Etkiler formu bulunmamaktadır.

SONUÇ

Son yıllarda dünya genelinde yaşanan siyasi krizler, ekonomik çöküntüler ve iç savaşlar, özellikle Ortadoğu ve Afrika gibi bölgelerde yaşayan milyonlarca insanı göç etmeye zorlamaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre, 2024 yılı sonu itibarıyla dünya genelinde yerinden edilmiş kişi sayısı 123,2 milyon olarak tahmin edilmektedir. Bu kitlesel hareketlilik, birçok ülke için hem sosyal hem de ekonomik olarak zorlayıcı bir faktör haline gelirken, Türkiye jeopolitik konumu ve kültürel yapısı gereği en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Türkiye, Suriye'deki çatışmaların başlamasından bu yana, sadece geçiş güzergâhı değil aynı zamanda kalıcı hedef ülke haline gelmiştir. Suriye'deki çatışmalar ile kitlesel hale gelen düzensiz göç sadece güvenlik ve demografi açısından değil göçmenlerin yöneldiği hedef ülkeler açısından ekonomik etkilerinin de analiz edilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre, 2024 yılı itibarıyla Türkiye, geçici koruma altında bulunan yaklaşık 2,9 milyon Suriyeli göçmene ev sahipliği yapmaktadır.

Bu durum, yalnızca demografik yapıda değişikliklere yol açmakla kalmamakta, aynı zamanda işgücü piyasası, kamu hizmetleri, barınma ve eğitim gibi alanlarda önemli baskılar yaratmaktadır. Özellikle düşük vasıflı işgücünün yoğun olduğu sektörlerde ücret baskısını, sosyal gerilimler ve toplumsal dışlanma gibi riskler de beraberinde gelmektedir. Türkiye'nin bu süreçte üstlendiği rol, yalnızca insani yardım bağlamında değil, aynı zamanda göç yönetimi ve uyum politikaları açısından da stratejik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, göçün çok boyutlu etkilerinin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi, sürdürülebilir sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Çalışmada Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün işgücü piyasası üzerindeki etkileri 2016-2022 dönemi özelinde, İBBS-3 düzeyinde mekânsal panel veri analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu kapsamda işsizlik oranı, genç işsizlik oranı ve reel ücret düzeyi gibi temel göstergeler üzerinden düzensiz göçün etkisi ampirik olarak

sınanmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, düzensiz göçün yerli vatandaşlar eksenindeki toplam işsizlik üzerinde artışa yol açtığı görülmektedir. Buna karşın, düzensiz göçün genç işsizlik ve reel ücretler düzeyi üzerinde, istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye’deki göçmen işgücünün büyük çoğunluğu, vasıf gerektirmeyen, ağır ve düşük ücretli işlerde çalışmaktadır. Bu nedenle, vasıfsız yerli işgücü üzerinde doğrudan bir etkisi söz konusu olmaktadır. Bu alanda çalışan yerli işgücü açısından rekabet daha yoğun yaşanmakta, işsizlik oranlarını artırmaktadır. Buna karşın, eğitilmiş yerli genç işsizler açısından benzer bir etki görülmemektedir. Çünkü göçmenlerle aynı iş alanlarını paylaşmadıkları için aralarında doğrudan bir ikame ilişkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle göçmen işgücünün genç işsizlik üzerinde saptırıcı bir etkisi, Türkiye özelinde, gözlemlenmektedir. Göçmenlerin ücretler üzerindeki etkisi ise, yerli işgücünün tercih etmediği düşük ücretli işlerde, yerli işçilerle göçmenler arasında rekabet yaşanması ve bazı işverenlerin daha düşük ücret talep eden göçmenleri tercih etmesi, belirli alanlarda ücretler üzerinde baskı yaratabilmektedir. Ancak bu durum ucuz işgücü ile düşen üretim maliyetleri ile değerlendirildiğinde reel ücret düzeyinin belirlenmesinde dengeleyici bir rol oynamaktadır.

Çalışmada analize dahil edilen SAR, SAC ve SDM gibi mekânsal ekonometrik modeller ile yapılan analizler sonucunda, göçmenlerin il düzeyinde yoğunluğu ve işgücü piyasası göstergeleri birlikte değerlendirildiğinde mekânsal olarak kümelenmenin bulunduğu görülmektedir. Özellikle TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) gibi bölgelerde hem geçici koruma kapsamındaki yabancıların yoğunluğu hem de işsizlik oranları dikkate değer düzeydedir. Bu bölgelerde düzensiz göçün işgücü piyasası üzerindeki etkisinin daha belirgin ve ekonomik olarak daha güçlü olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın model belirleme çerçevesinde yapılan spesifikasyon testleri ile düzensiz göç ve emek piyasası bileşenlerine dair il düzeyinde mekansallığın varlığı öngörülmektedir. Düzensiz göçün etkilerinin farklı bölgelerde farklı seviyelerde hissedilmesi, göç olgusunun sadece ulusal değil, bölgesel politikalarla da ele alınması

gerekliliğini karşımıza çıkarmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin işgücüne katılımı, işgücü arzı, işgücünün vasıf durumu ve kayıt dışı istihdam gibi birçok faktöre bağlı olarak farklılık göstermektedir. Göçmenlerin dezavantajlı durumları göz önünde bulundurulduğunda, büyük bir kısmının çalışma izni olmadan sosyal güvenlik sisteminin dışında kayıt dışı çalışmak zorunda kalıyor olması bu durumun resmi verilere yansımaması sonucu işgücü piyasasına etkilerinin hesaplanmasında zorluk oluşturmaktadır. Kayıt dışı istihdamın yüksek olduğu iş kollarında çalışan göçmen işçiler sosyal güvenlik sisteminin koruması dışında, iş güvencesi olmadan düşük ücretlere razı olmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum işgücü piyasasının yapısal sorunlarını derinleştirmekte yerli işgücünü istihdam konusunda olumsuz etkileyebilmektedir.

Göçmen işgücünün hızlıca artması sebebi ile oluşan bu yapısal sorunların çözümü için uygulanacak politikalarda sadece göçün daha katı kurallara tabi tutulması değil mevcut göçmenlerin işgücü piyasası ile uyum sağlayabilmesi için yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda,

1. Devlet destekli sigorta prim teşvikleri, vergi indirimi gibi sübvansiyonlarla işverenlerin kayıtlı istihdamı tercih etmesi teşvik edilebilir. Bu sayede hem kamu gelirlerinde kayıp önlenebilir hem de iş güvenliği ve denetimi sağlanabilir.
2. Göçmenlerin ve düşük vasıflı yerli işçilerin meslek kazanmalarına yönelik ücretsiz eğitim programları düzenlenebilir. Bu programlarla bireyler daha nitelikli işlere yönlendirilerek üretkenlik artışı sağlanabilir.
3. Göçten daha fazla etkilenen sınır illeri, büyükşehirler ve göçmen yoğunluğunun yüksek olduğu bölgelerde teşvik politikaları bölgesel farklılıkları gözetenek yeniden yapılandırılmalı; öncelik ekonomik baskının yüksek olduğu illere verilmelidir.
4. Sağlıklı bir göç yönetimi için göçmenlerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleki yeterlilik gibi bilgileri içeren ayrıntılı veri tabanları oluşturulmalı ve bu veriler herkesin erişimine açık olmalıdır. Akademik çalışmalarda, istihdam ve mesleki eğitim planlamalarında kullanılmalıdır.
5. Emek yoğun sektörlerden beşeri sermayenin yoğun olduğu sektörlerle geçişi destekleyecek yatırımların artırılması, işgücü piyasasında nitelikli istihdamda

dayalı bir dönüşümün önünü açabilir. Bu tür bir dönüşüm, vasıfsız emek arzının olumsuz etkilerini sınırlayabilir ve ekonomik verimliliği artırabilir.

Çalışmada, il düzeyinde elde edilen geçici koruma altında göçmen sayısı ile işgücü piyasası göstergeleri arasındaki ilişkinin mekânsal düzeyde değerlendirilmesi ile elde edilen sonuçların göç alanında yapılan çalışmalara katkı sunacağı düşünülmekte, bu sonuçlar kamusal politikaların planlanmasında bölgeler arası eşitsizliklerin göz önünde bulundurulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de son yıllarda yaşanan düzensiz göçteki artışın göçmen işgücü arzını belirgin düzeyde artırmış olsa da işgücü piyasası bileşenleri üzerinde ciddi bir kırılmaya sebep olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu seviyede bir nüfus hareketinin ilerleyen zamanlarda birçok alanda etkisinin olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu sebeple işgücü piyasasında sağlanması gereken entegrasyon sadece ekonomik bir olgu olarak değil sosyal sorunların önüne geçilebilmesi açısından da zorunluluk oluşturmaktadır. Bölgesel gelişmişlik farklarının dikkate alındığı uygulamalara dair atılacak adımların hem yerli işgücü açısından hem de göçmenler açısından sürdürülebilir bir yapının oluşmasına olumlu yönde etki etmesi düşünülmektedir.

Çalışmada karşılaşılan temel zorluk göçmenlere dair demografik özelliklerinin belirtildiği kapsamlı verilere ulaşılamamasıdır. Bunların yanı sıra geçici koruma kapsamındaki yabancılara dair yayınlanan verilerin yıllar itibari ile alt sınıflandırmalarda farklılıklar olması panel veri analizinde verilerin kullanılmasını zorlaştırmaktadır. Türkiye’de bu kayıtların tutulduğu resmi makamlarca meslek grubu ve eğitim düzeyi gibi detaylı verilerin açıklanması, sonraki çalışmalar için önemli katkılar sunacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, Ü. (2019). Şartlı Mülteciler ve Ulusal Güvenlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 1211-1225.

Adams Jr, R. H., & Page, J. (2005). Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries?. *World development*, 33(10), 1645-1669.(Adams Jr, R. H., & Page, J. (2005). Uluslararası göç ve para transferleri gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluğu azaltıyor mu? Dünya gelişimi, 33(10), 1645-1669.

Adıgüzel, Y. (2016). Göç sosyolojisi. *Nobel Akademik Yayıncılık*.

Ağazade, S., & Eştürk, Ö. (2019). Türkiye tarım sektöründe emek verimliliği ve istihdam ilişkisinin incelenmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(2), 237-254.

Akıncı, Ş. (2023). Türkiye'de iç göçün yarattığı işsizlik sarmalı: Bölgesel bir analiz. *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.

Aksakal, E., & KILIÇ, C. (2021). Göç ve Göçmen Sorunsalı– Üniversite Öğrencilerinde Düzensiz Göç Algısı. *Efe Akademi Yayınları*.

Aksoy, M., Akkanat, S., Yılmaz, N., & Özsoy, S. (2017). Türkiye’de Düzensiz Göç Olgusu: 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Bağlamında Gümüşhane Örneği. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 6(12), 89-99.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Journal of International Social Research*, 5(20).

Akşit, B. (1998). İç Göçlerin Nesnel ve Öznel Toplumsal Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış. Türkiye’de İç Göç, Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı (6–8 Haziran, 1998, Bolu-Gerede) Bildiriler Kitabı. *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, İstanbul.

Aktaş, M. T. (2015). Ücret odaklı uluslararası işgücü hareketliliğinin işgücü piyasalarına etkileri. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 197-219.

N. Albayrak ve Z. Abdioğlu, “Türkiye’de İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Analizi”, *Researcher*, c. 5, sy. 3, ss. 293–309, 2017.

Altun, Y., & İşleyen, Ş. (2019). Türkiye’de iktisadi büyüme ile sanayi sektöründe istihdam arasındaki ilişkinin ARDL sınır testi yaklaşımı ile ekonometrik analizi: 1991-2017. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 657-676.

Altunç, Ö. F., Uçan, O., & Akyıldız, A. (2017). Dış Göçlerin Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz. *Researcher*, 5(1), 197-211.

Altunöz, U. (2020). Türkiye’de işgücü piyasasında eğitim seviyesi genç işsizlik üzerindeki etkili mi? Ekonometrik analiz. *Journal of Ekonomi*, 1-4.

Anselin, L. (1988). Lagrange multiplier test diagnostics for spatial dependence and spatial heterogeneity. *Geographical analysis*, 20(1), 1-17. (Anselin, L. (1988). Mekansal bağımlılık ve mekansal heterojenlik için Lagrange çarpan testi tanımları. *Coğrafi analiz*, 20(1), 1-17.)

Anselin, L. (2005). Exploring spatial data with GeoDaTM: a workbook. *Center for spatially integrated social science*, 1963, 157. (Anselin, L. (2005). GeoDaTM ile mekansal verileri keşfetme: bir çalışma kitabı. Mekansal olarak bütünleşik sosyal bilimler merkezi, 1963, 157.)

Apaydın, F. (2018). Türkiye’de işsizliğin karakteristiklerinin karşılaştırmalı analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30), 159-200.

Arango, J. (2000) “Explaining Migration: A Critical View”, *International Social Science Journal*, 52 (165), 283-296. (Arango, J. (2000) “Göçü Açıklamak: Eleştirel Bir Bakış Açısı”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 52 (165), 283-296.)

Ari, Y. O. (2020). Çağdaş göç teorileri çerçevesinde küresel göçlerin ekonomik belirleyicileri. *Sosyal Bilimlerde Güncel Çalışmalar*, 1, 31-45.

Aslan, E. C. (2024). Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye yapılan göçler. *Doktora Tezi*

Aslan, H. ve Aslan, M. (2017). Uzun Süreli İşsizlik ve Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4):103- 132.

Aslantürk, O., & Tunç, Y. E. (2018). Türkiye'de Yabancıların Çalışma İzinleri ve Suriyeliler. *Ombudsman akademik*, 5(9), 141-180.

Aslantürk, O., & Tunç, Y. E. (2018). Yabancıların Türkiye'de kayıt dışı istihdamı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(4), 13-20.

Avrupa Birliği Konsey Direktifi 2001/55/EC <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/55/oj/eng> (Erişim: 10.10.2024).

Aydemir, S., & Şahin, M. C. (2017). Tek tanrılı dinlerde göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım Göç teorileri açısından bir analiz. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 28(3), 359-71.

Aygün, B., & Memişoğlu, F. (2021). Mültecilere yönelik yerel entegrasyon politikalarında çok düzeyli yönetim uygulamaları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (60), 119-143.

Bakır, H., & Eryılmaz, F. (2020). Türkiye’de İstihdam ve Reel Ücretler Arasındaki İlişki: Bir Zaman Serisi Analizi. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 1-16.

Balcılar, M. (2016) Türkiye’de Suriyeli Mültecilerin Sağlık Durumu Araştırması, Sağlık Bakanlığı, AFAD ve WHO.

Baltacı, I. K., Özaydın, M. M. (2020). Eğitimin İşgücü Piyasasındaki Rolü Çerçevesinde Uyumsuz Eşleşme Olgusu: Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Talep Yönlü Bir Değerlendirme. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 55(1), 313- 336.

Baltagi, BH ve Liu, L. (2015). Genelleştirilmiş Karma Regresyonlu Mekansal Ototegresif Panel Veri Modeli için Rastgele Etkiler, Sabit Etkiler ve Hausman Testi. *Ekonometrik İncelemeler*, 35 (4), 638–658.

Barışık, S. (Ed.). (2020). Küreselleşen dünyada fırsat eşitliği arayışında uluslararası göç ve Türkiye'nin Suriye deneyimi. *Gazi Kitabevi*.

Bell, D. N. F., & Blanchflower, D. G. (2011). Young people and the Great Recession. *Oxford Review of Economic Policy*, 27(2), 241-267. (Bell, D. N. F. ve Blanchflower, D. G. (2011). Gençler ve Büyük Durgunluk. Oxford Ekonomi Politikası İncelemesi, 27(2), 241-267.)

Biehl, K., & Danış, D. (2020). Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye’de göç araştırmaları. *Türkiye’de Göç Araştırmaları*, 8.

Boran, S. (2021). Türkiye’nin düzensiz göçle mücadelesinde geri kabul gerekliliği: Afganlar üzerinden inceleme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 238-260.

Borjas, G. J. (2006, January). The impact of immigration on the labor market. In Conference on Labor and Capital Flows in Europe Following Enlargement, organized by the International Monetary Fund, the Joint Vienna Institute, and the National Bank of Poland. (Borjas, G. J. (2006, Ocak). Göçün işgücü piyasası üzerindeki etkisi. Uluslararası Para Fonu, Ortak Viyana Enstitüsü ve Polonya Ulusal Bankası tarafından düzenlenen Genişleme Sonrası Avrupa'da Emek ve Sermaye Akışları Konferansı'nda.)

Canpolat, H., & Arıner, H. O. (2012). Küresel göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin göç politikalarının gelişimi. *Orsam Rapor*, 123, 1-30.

Castles, S. M. ve Miller, M. J. (2008). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri (Çev: B. U. Bal ve İ. Akbulut). *İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*.

Cesur, E.E. (2017). "İşgücü Sunumunu Etkileyen Ücret Dışı Bir Unsur Olarak "Düzensiz İşgücü Göçü" ve Türkiye İşgücü Piyasasına Etkisi", *International Journal of Academic Value Studies* Vol:3, Issue:13; pp:94-108

Ceylan, E. (2003). Dünya-Sistemi teorisinin Osmanlı tarihi çalışmalarına yansımaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (1), 81-95.

Connell, J., & Burgess, J. (2009). Migrant workers, migrant work, public policy and human resources management. *International Journal of Manpower*, 30(5), 412–421. (Connell, J. ve Burgess, J. (2009). Göçmen işçiler, göçmen işi, kamu politikası ve insan kaynakları yönetimi. *Uluslararası İnsan Gücü Dergisi*, 30(5), 412–421.)

Çağlar, T. (2018). Göç çalışmaları için kavramsal bir çerçeve. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 26-49.

Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.

Çakmak, E., Bozkurt, E., Aksu, H., & Emsen, Ö. (2011). Türkiye'de Hizmet Ticareti ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Sosyoekonomi*, 16(16).

Çelik, N. B. (2015). Türk hukukunda uluslararası koruma başvurusunda bulunan veya uluslararası korumadan yararlanan yabancıların hak ve yükümlülükleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(3), 67-148.

Çelik, N. (2018). Bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının çözümünde teşvik politikalarının etkinliği: Türkiye İBBS-II örneği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 39-58.

Çelik, R. ve Arslan, I. (2018). Göç ve işsizlik arasındaki ilişki: Ampirik bir uygulama. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 74, 65–75

Çelikay, F. (2017). İşsizlik, kamu harcamaları ve iç göçler arasındaki nedensellik ilişkileri: Türkiye üzerine bir inceleme. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 205-219.

Çondur, F., & Bölükbaş, M. (2014). Türkiye'de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2).

Dam, M. M., Ertekin, Ş., & Kızılcıca, N. (2018). Türkiye’de kayıt dışı istihdamın boyutu: Ekonometrik bir analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1), 293-318.

Dama, N. (2020). Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Sunulan Refah Hizmetlerinin Türkiye’nin Refah Sistemindeki Dönüştürücü Perspektifi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(79), 207-235.

Demirbilek, B. (2023). İklim Krizi Bağlamında Çevresel Göç Sorunsalı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(31), 499-529.

Dicle, B. O. Z. (2016). Dış Göçler Olgusu ve Etkisi: Türkiye-Suriye Üzerine Bir İnceleme1. *Sosyoekonomi Journal*, (24 (30)).

Dikkaya, M., & Dinçer, S. (2023). Türkiye işgücü piyasasında Suriyeli sığınmacılar. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 187-198.

Doğan, Z., Arslan, S., & Berkman, A. (2015). Türkiye’de tarım sektörünün iktisadi gelişimi ve sorunları: tarihsel bir bakış. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 29-41.

Durak, Ş., & Kaya, V. (2014). Türkiye’de İşsizlik ve İşsizliği Azaltmaya Yönelik Politikalar: Tarihsel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(2), 55-73.

Efe, A. (2022). Enflasyon Ortamındaki Parasal İllüzyon ve Endüstri 4.0 Bağlamında Reel Ücretler Üzerinde Kuramsal, Kavramsal ve İstatistiksel Bir Değerlendirme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(1), 227-243.

Elhorst, J.P. (2014) Spatial Econometrics: from Cross-Sectional Data to Spatial Panels. Springer, Heidelberg, Vol. 479, 480. (Elhorst, J.P. (2014) Mekansal Ekonometri: Kesitsel Verilerden Mekansal Panellere. Springer, Heidelberg, Cilt 479, 480.)

Emir, A. Ş. (2021). Türkiye’de Geçici Koruma Statüsünde Olan Kişilerin Çalışma Hakkı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 23-41.).

Engin, C., & Konuk, T. (2020). Türkiye ekonomisinde uluslararası göçün işsizlik ve ekonomik büyüme üzerine etkisi: Ekonometrik bir analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 103-123.

Erdal, İ. Ö. Y. (2019). Türkiye’de kayıt dışı istihdam ve kayıt dışı istihdamla mücadele politikaları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 225-246.

Erday, A. U. (2009). Dünyada genç işsizliği sorununun çözümüne yönelik ulusal politikalar ve Türkiye. *Çalışma ve Toplum*, 3(22), 133-162.

Erdil, B. (2020). Göç ve mülteci hareketlerinin Türkiye’nin göç politikalarına etkileri. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 71-86.

Eren, E. Y. (2016). Kitleli Akınlarda Geçici Koruma: Türkiye’deki Suriyeliler. In *Türk Göçü 2016 Seçilmiş Bildiriler 1* (pp. 125-134). Transnational Press London.

Erkan, H. S. (2021). Suriyeli göçmenlerin Türkiye’yi tercihi üzerinden göç teorilerine yeniden bakış. *Ortadoğu Etütleri*, 13(3), 421-445.

Erol, M., & Ersever, O. G. (2014). Göç krizi ve göç krizine müdahale. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 24(1), 47-68

Ertan, K. A., & Ertan, B. (2017). Türkiye’nin göç politikası. *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, 1(2), 7-39.

Güler, A. (2016). Mülteci sorunu ve 1951 mültecilerin hukuki durumuna ilişkin sözleşme: siyasi gerçeklik ve normatif düzen ikilemi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13(51), 41-61.

Gültaş, A., & Balçık, P. Y. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik sağlık politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 193-204.

Güneş, Ş. (2007). “İmalat Sektöründe Verimlilik ve Reel Ücret İlişkisi: Bir Koentegrasyon Analizi”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 275-287.

Gündüz, D. U., & Çiftçi, H. K. (2021). Yerel Yönetimlerin Göçmenlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Karşılaştırılması: G20 Ülkeleri ve Türkiye. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 10-58.

Gür, Nurullah (2017), “Ülke Deneyimleri Işığında Uluslararası Göç Ekonomisi”, *SETA*, 224, ss.1-24.

Güriş, S., & Çağlayan, T. (2018). Mekânsal Yapı İktisadi Büyümeyi Etkiler Mi: Oecd Ülkeleri Örneği. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 10(19), 277-290.

International Labour Organization (ILO). (2013). Resolution concerning statistics of work, employment and labour underutilization (adopted by the 19th International Conference of Labour Statisticians). (Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2013). Çalışma, istihdam ve işgücü yetersizliği istatistiklerine ilişkin karar (19. Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı tarafından kabul edilmiştir).)

IOM (Uluslararası Göç Örgütü) (2009) Göç Terimleri Sözlüğü, *Cenevre: IOM*, Yayın No: 18.

İçduygu, A.ve Sirkeci, İ. (1998). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", 75 Yılda Köylerden Kentlere, Oya Baydar (der.), *Tarih Vakfı Yayınları*, İstanbul.

İçduygu, A. (2009). International migration and human development in Turkey.

İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2012). Türkiye'de düzensiz göç. *Uluslararası Göç Örgütü Türkiye*.

İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2579-2615.

İzgi, B. B. (2012). Genç işsizliği ve eğitim ile olan ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(41), 295-310.

Kalaycı, C., & Kalan, E. (2017). Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikalarının Analizi/The Analysis Of Policies To Fight Against Informal Employment In Turkey. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*, 1(1), 17-34.

Kamacı, A. (2012). Dış ticaretin büyüme istihdam ve reel ücretler üzerine etkisi (*Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)*).

Kar, Saibal, 2016. "A brief review of the economics of illegal migration," MPRA Paper 103466, University Library of Munich, Germany. (Kar, Saibal, 2016. "Yasadışı göçün ekonomisine dair kısa bir inceleme", MPRA Makalesi 103466, Münih Üniversitesi Kütüphanesi, Almanya.)

Kara, E. (2024). Uluslararası göçlerin ekonomik büyümeye ve istihdama etkisi. *Fivezero*, 4(1), 72-80.

Karaca, C., & Kaleli, E. (2019). Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdama İlişkin Çözüm Önerileri. *Sosyal politika çalışmaları dergisi*, 19(44), 769-792.

Karamatov, O., & Aminı, R. 2020 Türkiye’de Göçün İşgücü Piyasasına Etkisi. 2. *Uluslararası İzmir İktisat Kongresi*, Kongre Kitabı.

Keskin, C. Y. (2019). Yerleşme ve Seyahat Özgürlüğü ile Çalışma Hakkı Bağlamında Şartlı Mülteciler. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 388-433.

Koç, E., Kaya, K., & Şenel, M. C. (2017). Türkiye’de sanayi sektörü ve temel sanayi göstergeleri–ekonomik güven endeksi. *Mühendis ve Makina*, 58(688), 15-37.

Koç, E., Şenel, M. C., & Kaya, K. (2018). Türkiye’de Sanayi Sektörünün Genel Durumu-Sanayi Ciro Endeksi. *Mühendis ve Makina*, 59(692), 17-34.

Kohan, M. A. (2024). Vatansızlık. *Turkish Journal of Diaspora Studies*, 4(2), 224-227.

Kopczewska, K. (2021). Applied spatial statistics and econometrics data analysis. *USA: Routledge Advanced Texts in Economics and Finance* New York. (Kopczewska, K. (2021). Uygulamalı mekansal istatistik ve ekonometri veri analizi. ABD: Routledge Ekonomi ve Finans İleri Metinleri New York.)

Korkmaz, A. (2003). Türkiye'de kayıt dışı istihdam gerçeğine bir bakış. *In Journal of Social Policy Conferences* (No. 45, pp. 51-96). Istanbul University.

Korkmaz, M. (2018). Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri ve değerlendirmeler. *Sosyal Güven*, (13), 57-83.

Kotan, C. (2016). Modern Dünya Sistemi Teorisi Bağlamında Modern Devletin Özellikleri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 11-25.

Kumaş, H. (2010). Türkiye İş Kurumu Faaliyetleri ve İşgücü Piyasası İhtiyaçları Arasındaki Uyum. *Sosyoekonomi*, 11(11).

Köse, T., & Avcı, M. (2023). İstihdam, Reel Ücret ve Emek Verimliliği: Türkiye İmalat Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Verimlilik Dergisi*, 57(2), 313-326.

Layard, R., Nickell, S., & Jackman, R. (2005). Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market. *Oxford University Press*. (Layard, R., Nickell, S. ve Jackman, R. (2005). İşsizlik: Makroekonomik Performans ve İşgücü Piyasası. Oxford Üniversitesi Yayınları.)

Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57. (Lee, E. S. (1966). Bir göç teorisi. *Demografi*, 3(1), 47-57.)

LeSage, J., & Pace, R. K. (2009). Introduction to spatial econometrics. *Chapman and Hall/CRC*. (LeSage, J. ve Pace, R. K. (2009). Mekansal ekonometriye giriş. Chapman ve Hall/CRC.)

Lordoğlu, K. (2015). Türkiye'ye yönelen düzensiz göç ve işgücü piyasalarına bazı yansımalar. *Çalışma ve Toplum*, 1(44), 29-44.

Mabogunje, A. L. (1970). Systems approach to a theory of rural urban migration. *Geographical Analysis*, 2, 1-18. (Mabogunje, A. L. (1970). Kırsal kentsel göç teorisine sistem yaklaşımı. *Coğrafi Analiz*, 2, 1-18.)

Mahiroğulları, A. (2017). Türkiye'de Kayıt dışı İstihdam ve Önlemeye Yönelik Stratejiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 547-565.

Mankiw, N. G. (2021). Principles of Economics (9th ed.). *Cengage Learning*. (Mankiw, N. G. (2021). Ekonomi İlkeleri (9. basım). Cengage Öğrenme.)

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46.

Mountford, Andrew, 1997. "Can a brain drain be good for growth in the source economy?," *Journal of Development Economics*, Elsevier, vol. 53(2), pages 287-303. (Mountford, Andrew, 1997. "Beyin göçü kaynak ekonomisindeki büyüme için iyi olabilir mi?", *Kalkınma Ekonomisi Dergisi*, Elsevier, cilt 53(2), sayfalar 287-303)

Nickell, S. (1990). İşsizlik: bir araştırma. *Ekonomi Dergisi*, 100 (401), 391-439.

Nurdoğan, A. K., & Şahin, M. (2019). Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç İşsizliğin Bir Nedeni mi? *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2201-2223.

Nurdoğan, A. K., Dur, A. İ. B., & Öztürk, M. (2016). Türkiye'nin mülteci sorunu ve Suriye krizinin mülteci sorununa etkileri. *İş ve Hayat*, 2(4), 217-238.

Oguzturk, B. S., & Koç, R. (2023). Türkiye'nin 100. Yılında Sosyal Sermaye ve İnovasyonun Bölgesel Açından Durumu Üzerine Mekânsal Ekonometrik Bir Analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(100. Yıl Özel Sayısı), 1-25.

Oladi, Reza and Hamid Beladi (2007), International Migration and Real Wages, *Economics Bulletin*, 6, 30, 1-8. (Oladi, Reza ve Hamid Beladi (2007), Uluslararası Göç ve Reel Ücretler, *Ekonomi Bülteni*, 6, 30, 1-8.)

Olçay, Z. İ. Y. A. (2012). Mülteci-göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99(232-233), 201.

Orhan, Zekai, Osman ve Seyfettin, Erdoğan, (2008), İktisada Giriş, *Palme Yayıncılık*, 3. Baskı, Ankara, 605s.

Ören, K, Şahverdioğlu, H. (2016). Türkiye’de Genç İşsizliği ve Genç İşsizliğinin Giderilmesinde Aktif İstihdam Politikaları, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 537.

Özata, Erkan ve Esen, Ethem; (2010); “Reel Ücretler ile İstihdam Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi” *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 10, ss. 55-70

Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.

Özcan, N. Ş. (2015). Düzensiz göç üzerine bir inceleme: Küresel dinamikler, ulus-devletler, göçmenler. *İdealkent*, 6(15), 22-39.

Özdil, S., & Öztürk, S. (2023). Uluslararası göç ve işgücü piyasası arasındaki ilişki: Ampirik bir uygulama ., *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Doktora Tezi.

Özel, S. (2020). Türkiye’deki Suriyelilerin hukuki statüsü. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(2), 709-734.

Özgüler, V. C. (2018, July). Kitleli göçlerin emek piyasalarına etkisi: Türkiye’deki Suriyeliler. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 74, pp. 77-102). Istanbul University.

Özgün, F. (2023). Türkiye’de hizmetler sektörü istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 9(1), 69-93.

Özkarslı, F. (2015). Mardin’de enformel istihdamda çalışan Suriyeli göçmenler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 175-192.

Özpınar, Ş., Demir, Ö., & Keskin, S. (2011). Türkiye’de İstihdamın Yapısının Değerlendirilmesi (2000-2010). *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3(2), 133-142.

Öztürk, M. (2007). Türkiye’de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri. *In Journal of Social Policy Conferences* (No. 52, pp. 245-264). Istanbul University.

Piore, Michael J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*. Cambridge: *Cambridge University Press*. (Piore, Michael J. (1979). Göçmen Kuşlar: Endüstriyel Toplumlarda Göçmen İşçiler. Cambridge: Cambridge University Press.)

Polat, M. A., & Fendoğlu, E. (2021). Etkin Ücret Teorisi Çerçevesinde Türkiye’de Reel Ücretler İle Üretim Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Sektörler ile Ekonometrik Bir Analiz. *Journal of Management and Economics Research*, 19(1), 339-357.

Sağiroğlu, AZ (2016). Sadece bir yük değil, aynı zamanda bir katkı: Suriyelilerin Türk ekonomisi üzerindeki etkileri. *Türk Göçü 2016 Seçilmiş Makaleler* (s. 132-138). Transnational Press London.

Sağlam, S. (2006). Türkiye’de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (5), 33-44.

Sayın, Y., Usanmaz, A., & Aslangiri, F. (2016). Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31).

Seçer, B. (2006). Uluslararası Boyutuyla Genç İşsizliği ve Gençlere Yönelik İstihdam Politikaları, TİSK Akademi, Cilt:1, Sayı:2

Serel, H., & Özdemir, B. S. (2017). Türkiye’de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(3), 134-150.

Sezik, M., & Ağır, O. (2015). Suriye’den Türkiye’ye yaşanan göç dalgasından kaynaklanan güvenlik sorunları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 95-124.

Sönmez, F. D., & Özerkek, Y. (2018). Türkiye’de bölgesel genç işsizliğin belirleyicileri. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 40(2), 297-318.

Stark, O. (1991) *The Migration of Labor*. Cambridge: Basil Blackwell. (Stark, O. (1991) *Emek Göçü*. Cambridge: Basil Blackwell.)

Sunal, O., & Alp, Ö. S. (2015). Türkiye’de Reel Asgari Ücretler ve Reel GSYİH Değişimleri Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Enflasyon Oranına Endekslenmiş Bir

Nominal Asgari Ücret Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 111-129.

Şahin, L., & Şen, A. (2021). Uluslararası İşgücü Göçlerinin Ekonomik Etkileri: İşsizlik, Vergi Gelirleri, Verimlilik. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 19(40), 375-394.

Şeker, G. (2014), Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Ulusal Güvenlik Stratejileri, Harmancı, F.M; Gözübenli, M. ve Zengin, C. (Ed.), "*Güvenlik Sektöründe Temel Stratejiler*" (s.277-303).

Şenel, D., & Öçal, M. (2021). Türkiye’de kayıt dışı istihdamın bölgesel analizi. *Çalışma ve Toplum*, 2(69), 1201-1232.

Taylor, J. Edward, Joaquín Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Douglas S. Massey, Adela Pellegrino (1996), “International migration and national development”, *Population Index*, Sayı: 62, ss. 181-212.

Taymaz, E., Voyvoda, E., & Yılmaz, K. (2014). Demokrasiye geçiş, reel ücretler ve verimlilik: Türk imalat sanayiinden bulgular (No. 1408). *Working Paper*.

Toksöz G., Erdoğan S., Kaşka S. (2012) Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları, *IOM Türkiye*

Toksöz, G. (2014). Göç ve Kalkınma Üzerine Küresel Forum. *İdealkent*, 5(14), 29-37.

Toksöz, G., Erdoğan, S., & Kaşka, S. (2012). Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları. Ankara: *Iom Turkey*.

Ünsal, A. (2019). Uluslararası göç kavramı ve uluslararası göçün ülke ekonomileri üzerinde muhtemel etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (18), 53-65.

Işık, V. (2016). Türkiye’de Genç İşsizliği ve Genç Nüfusta Atalet. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11), 130-145.

Wallerstein, I. (1974). The Modern World-System I Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century, With a New Prologue. (Wallerstein, I. (1974). Modern Dünya Sistemi I Kapitalist Tarım ve On Altıncı Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri, Yeni Bir Önsözle.)

Wallerstein, I. (2014), Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş (3. Baskı), (N. E. Ender Abadoğlu, Çev.) İstanbul, *BGST Yayınları*.

Wallerstein, Immanuel, (1974) The Modern World-System, Cilt I, New York: Academic Press. (Wallerstein, Immanuel, (1974) Modern Dünya Sistemi, Cilt I, New York: Akademik Basın.)

Yeter, E. (2018). Suriyeli Göçmen Kadınların Dini-Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi. *Antakiyat*, 1(1), 99-126.

Yılmaz, A., & Karataş, T. (2023). Türkiye Ekonomisinde Ücret ve Maaşlar: 1970–2021. *Çalışma ve Toplum*, 1(76), 159-181.

Yılmaz, E. A., & Özer, Y. E. (2022). İtme çekme kuramı bağlamında Türkiye’deki Suriyelilere yönelik bir alan araştırması: Aydın ili örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 282-295.

Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: Çeşitleri, nedenleri ve etkileri *Journal of Turkish Studies*, 9(2), 1685-1705.

Yurtsızoglu, Z., & Kılıçaslan, Y. (2017). Türkiye Hizmet Sektöründe Yapısal Değişim ve Verimlilik. *Ege Academic Review*, 17(2).

#IBelong Kampanyası, Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/ibelong/>

1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme ve 1967 Protokolü, Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/overview/1951-refugee-convention>

Avrupa Birliği Konsey Direktifi 2004/83/EC Erişim adresi: https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2004.304.01.012.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2004%3A304%3ATOC

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (2022). Suriye Arap Cumhuriyeti Soruşturma Komisyonu'nun İnsan Hakları Konseyi'nin 51. Olağan Oturumuna Sunulan Rapor, Erişim adresi: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iici-syria/report-coi-syria-september2022>

Türkiye İstatistik Kurumu, İstihdam tanımları. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadIstatistikselTablo?p=C/m49JFUaYNSkofhaClwV2GgvvH994WSdtchgfA44Vw7pg61CoOELJ4ftuyf1z6r#:~:text=%C4%B0%C5%9Fsiz%3A%20Referans%20d%C3%B6nemi%20i%C3%A7inde%20istihdam,t%C3%BCm%20ki%C5%9Filer%20i%C5%9Fsiz%20n%C3%BCfusa%20dahildir.>

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma izin istatistikleri. Erişim adresi: <https://www.csgeb.gov.tr/%C4%B1statistikler/calisma-hayati>
%C4%B1statistikleri/resmi-%C4%B1statistik-programi/yabancilarin-calisma-%C4%B1zinleri/

European Commission. (2020). Irregular Migration and its Impact on Labor Markets. (Avrupa Komisyonu. (2020). Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Etkisi.) Erişim adresi: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum-and-migration/irregular-migration_en

Eurostat. (2020). Migration and Unemployment Statistics. (Eurostat. (2020). Göç ve İşsizlik İstatistikleri.) Erişim adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Migration_and_unemployment_statistics

Geçici Koruma Yönetmeliği, Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf>

ILO. (2021). World Employment and Social Outlook: Trends 2021. (ILO. (2021). Dünya İstihdamı ve Sosyal Görünüm: Trendler 2021) Erişim adresi: <https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/2021/lang--en/index.htm>

IMF. (2021). Global Wage Report 2021. (IMF. (2021). Küresel Ücret Raporu 2021.) Erişim adresi: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/global-wage-report>

IOM. (2021). World Migration Report 2021. (IOM. (2021). Dünya Göç Raporu 2021.) Erişim adresi: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2021.pdf

Migration Policy Institute. (2022). The Impact of Irregular Migration on Labor Markets. (Göç Politikası Enstitüsü. (2022). Düzensiz Göçün İşgücü Piyasalarına Etkisi.) Erişim adresi: <https://www.migrationpolicy.org/article/irregular-migration-labor-markets>.

OECD. (2021). International Migration Outlook 2021. (OECD. (2021). Uluslararası Göç Görünümü 2021.) Erişim adresi: <https://www.oecd.org/migration/international-migration-outlook-1999124x.htm>

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Türk Dil Kurumu Online Sözlüğü, Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>

Uluslararası Göç Örgütü Dünya Göç Raporu Erişim adresi: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>

United Nations. (2021). UN Report on Economic Inequality. (Birleşmiş Milletler. (2021). BM Ekonomik Eşitsizlik Raporu.) Erişim adresi: <https://www.un.org/development/desa/dspd/2021/inequality>

World Bank. (2022). World Development Report 2022: Globalization, Growth, and Inequality. (Dünya Bankası. (2022). Dünya Kalkınma Raporu 2022: Küreselleşme, Büyüme ve Eşitsizlik.) Erişim adresi: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2022>

World Migration Report 2024, Erişim adresi: <https://worldmigrationreport.iom.int/>

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6458.pdf>